

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 13 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Офіційний візит Президента України П. Порошенка до Республіки Сербія.....3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.
Європейський Союз знову продовжив санкції проти Росії.....3

Тарасенко Н.
Надзвичайний саміт ЄС у Брюсселі як спроба розв'язання кризи біженців у Європі.....10

Рудь І.
Вибори Президента Туреччини: основні результати та оцінки експертів.....20

Якименко Ю.
Закон о национальной безопасности в оценках политиков и экспертов.....24

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.

**Реформування первинної медичної допомоги:
нова модель закупівлі медичних послуг на місцях.....31**

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Ймовірні зміни логістики поставок газу на європейський ринок
і проблеми розвитку газової промисловості України
(Закінчення, початок у № 12) 42**

Рябоконт А.

**Основные тенденции и прогнозы начала уборочной кампании-2018
в Украине.....55**

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....59
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....77
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....81
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....84
Перспективні напрями розвитку української науки.....84
Діяльність науково-дослідних установ.....86

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Медведєва В.

**Значення сучасних веб-технологій в обслуговуванні
користувачів бібліотечних установ.....89**

Коротко про головне

Офіційний візит Президента України П. Порошенка до Республіки Сербія

Президент Петро Порошенко розпочав офіційний візит до Республіки Сербія. Перед Палатою «Сербія» Главу Української держави зустрів Президент Республіки Сербія Александар Вучич.

Військовий оркестр виконав державні гімни двох країн. Глави держав оглянули стрій Почесної варти.

Після офіційної церемонії розпочалася зустріч «віч-на-віч» Президентів України та Сербії. Також заплановані переговори делегацій та зустріч Петра Порошенка та Александара Вучича з представниками ЗМІ (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>)). – 2018. – 03.07).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Європейський Союз знову продовжив санкції проти Росії

Економічні санкції Європейського Союзу щодо окремих секторів економіки Росії були запроваджені ще 31 липня 2014 року терміном на один рік у відповідь на російську агресію проти України та продовжуються через кожні півроку. Щоправда керівники РФ не поспішають виконувати вимоги поставлені перед ними. Тому лідери країн Євросоюзу знову погодили продовження на півроку економічних санкцій проти Росії за окупацію Криму та частини Донбасу. Як інформують ЗМІ, під час саміту в Брюсселі 28–29 червня цього року президент Франції Е. Макрон та канцлер Німеччини А. Меркель закликали лідерів країн ЄС продовжити санкції після надання інформації про стан виконання Мінських угод. Лідери ЄС заявили, що санкції не скасують, поки не буде досягнуто успіхів у реалізації Мінських домовленостей

(https://espreso.tv/news/2018/06/29/lidery_yes_prodozhzhyly_sankciyi_proty_rosiy_i - 2018. – 29.06).

Жодних заперечень щодо подовження санкцій не було, хоча раніше повідомлялось, що новий італійський уряд хоче повноцінної дискусії щодо санкцій. Як відомо, новий прем'єр Італії Д. Конте ще перед самітом відкинув ідею автоматичного подовження обмежувальних заходів щодо РФ.

Востаннє секторальні санкції Євросоюзу проти РФ були продовжені Радою ЄС у грудні 2017-го. Обмеження стосуються фінансового, енергетичного, оборонного секторів російської економіки, а також товарів подвійного призначення. Тепер формально подовжити санкції повинна ще буде Рада ЄС.

Окрім цього, лідери Європейського Союзу закликали Росію прийняти відповідальність у питанні збитого 2014 року над Донбасом авіалайнера МН17. Щоправда, у документі не уточнюється, за що саме Росія мала би взяти на себе відповідальність. «Європейська Рада підтверджує свою повну підтримку резолюції Радбезу ООН номер 2166 щодо падіння рейсу МН17. Вона закликає РФ прийняти відповідальність, а також цілковито сприяти всім намаганням встановити правду, справедливість та провину», – йдеться у висновках (<https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/29/7184846/> - 2018. – 29.06).

Президент України П. Порошенко подякував лідерам Євросоюзу за рішення щодо подовження санкцій проти Росії. «Важлива новина з Брюсселя: лідерами Євросоюзу ухвалено політичне рішення щодо подовження економічних санкцій проти країни-агресора. Глибоко вдячний всім нашим друзям в ЄС за непорушні єдність та солідарність з Україною. Слова особливої подяки А. Меркель та президенту Е. Макрону за надану об'єктивну оцінку ситуації на окупованому Донбасі та визнання чіткої відповідальності Кремля за brutальне невиконання Мінських домовленостей», – наголосив П. Порошенко (<https://tsn.ua/politika/poroshenko-podyakuvav-lideram-yes-za-podovzhennya-sankciy-proti-rosiyi-1178751.html> - 2018. – 29.06).

За його словами, ціна за агресію і надалі зростатиме, якщо Росія продовжуватиме підривати мирний процес та ігнорувати свої зобов'язання.

Ще напередодні саміту політики зазначали, що санкції будуть збережені, адже підстав для їхнього скасування недостатньо. Зокрема, голова євросоюзної дипломатії Ф. Могеріні заявила, що економічні санкції ЄС проти Росії, введені після анексії Криму, повинні бути продовжені. Досі ЄС обстоював позицію, що можливе пом'якшення санкцій або їх повне скасування залежить від виконання Мінських угод про припинення вогню на сході України. Але, за словами Могеріні, прогресу в цьому питанні немає тому ЄС повинен приймати певні рішення (<http://www.unn.com.ua/uk/news/1738180-mogerini-ekonomichni-sanktsiyi-yes-proti-rosiyi-treba-prodovzhiti> - 2018. - 26.06).

За інформацією ЗМІ, ще до саміту в Брюсселі Рада ЄС продовжила до 23 червня 2019 року обмежувальні заходи проти Росії у відповідь на анексію Криму і Севастополя Росією. Санкції передбачають заборону на імпорту до країн ЄС продуктів з Криму, заборону інвестицій в окупований Крим і Севастополь, що означає заборону для європейців або європейських компаній на купівлю нерухомості на півострові, фінансування кримських компаній, а також заборону на надання послуг з постачання товарів.

Міністр закордонних справ України П. Клімкін подякував ЄС за таке рішення. Він також звернув увагу на важливість залучення до відповідальності тих, хто винен в систематичному порушенні прав людини в Криму і будівництво Керченського моста.

На рішення Ради ЄС негативно відреагували в Росії і заявили, що це аж ніяк не вплине на дії Росії. «Крим адаптувався давно і повністю до західних санкцій, тому на їх продовження вже ніхто не звертає уваги. З цими санкціями ми живемо вже не один рік, нічого нового для нас немає. Тут втрачають більше вони, ніж Крим, так як ці санкції не дають можливості, перш за все, їм розвиватися», – заявив так званий «глава комітету кримського парламенту з питань санаторно-курортного комплексу і туризму» О. Черняк (<https://www.obozrevatel.com/economics/es-prodlil-sanktsii-v-otnoshenii-kryima-i-sevastopolya.htm> - 2018. - 18.06).

На його переконання, західні країни вже вичерпали всі допустимі механізми, щоб ще більше нашкодити Криму. А тому ніякого збитку ці санкції не завдадуть.

Натомість голова комітету ВР з питань свободи слова та інформполітики В. Сюмар вважає продовження санкцій Євросоюзу проти Російської Федерації успіхом української дипломатії. «Сьогодні санкції – це найбільш дієвий механізм, який Україна може використовувати, і те, що такі санкції продовжені проти Російської Федерації, безперечно, це успіх української дипломатії, безперечно, це на користь Україні», – наголосила В. Сюмар (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2482840-sumar-prodovzenna-sankcij-es-proti-rosii-uspih-ukrainskoi-diplomatii.html> - 2018. - 26.06).

При цьому вона не виключає, що продовження санкцій має певний зв'язок і з президентськими виборами в Україні у 2019 році, результати яких і визначатимуть подальші зміни в політиці ЄС стосовно Росії. «Як Росія, так і Європа будуть очікувати на результати президентських виборів із тим, аби вже з новим вотумом довіри до президента, хто би ним не був – чи вже діючий президент, чи новий кандидат, говорити про можливі зміни в політиці Євросоюзу стосовно Росії. Але це означає, що дипломатично Євросоюз на боці України. І це для нас надзвичайно важлива демонстрація політичної волі Європи на підтримку України в той час, коли зігноровані були гарантії Будапештського меморандуму», – зазначила В. Сюмар.

За її словами, це дуже важлива подія, яка засвідчує, що новий президент повинен запропонувати пакет дипломатичних зусиль на врегулювання всього комплексу кризи: як щодо Криму, так і щодо Донбасу.

В. Сюмар також підкреслила, що продовження санкцій ЄС проти Росії унеможливує ведення Росією активної фази бойових дій. «Безперечно, санкції мають ефект: принаймні Росія не має ресурсу для ведення активної фази війни. Це дає нам певні гарантії, що якогось наступу не буде, оскільки Росія сьогодні справді потерпає від санкцій і має економічні збитки», – підкреслила народний депутат.

Тим часом Україна також розширила санкції проти Росії. До санкційного списку увійшли такі партії як «Єдина Росія», «Комуністична партія РФ», «Аграрна партія Росії», «Патріоти Росії» та «Ліберально-демократична партія» Жириновського. Президент П. Порошенко увів в дію відповідне рішення Ради національної безпеки і оборони. У такий спосіб було розширено санкції, застосовані відповідно до рішення РНБО від 2 травня. Зокрема, запобіжні заходи стосуватимуться організацій і партій, що брали участь у підготовці та проведенні в анексованому Криму незаконних виборів до Державної думи Росії (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajina-rozshirila-spisok-sanktsij-proti-rosiji-chomu-eksperti-nazivajut-jikh-profilaktichnimi-2478116.html> - 2018. – 01.07).

Активи вищеназваних російських партій будуть заблоковані на території України. Також їм заборонено виводити капітал за межі країни і обмежено видачу готівки по банківських картках, емітованих резидентами іноземної держави.

Крім того, припиняється видача ліцензій чи інших дозвільних документів на ввезення або вивезення з України валютних цінностей. Дія обмежувальних заходів поширюється і на Центральну виборчу комісію Росії, а також на її голову Е. Памфілову. Крім того, в списку опинилися представники «так званої виборчої комісії Республіки Крим» та деякі російські підприємці.

Також на території України будуть заблоковані активи громадських організацій таких, як: Союз пенсіонерів Росії, Корпус за чисті вибори, Бойове братство и Союз ветеранів Афганістану. Усі економічні та фінансові зобов'язання щодо них будуть скасовані. Як інформують ЗМІ, РНБО запровадила санкції, симетричні санкціям, введеним 11 червня урядом США проти юридичних осіб, причетних до діяльності російських спецслужб у кіберпросторі. Під них підпали Науково-дослідний інститут Квант, товариство з обмеженою відповідальністю Дайвтехносервіс, ТОВ Цифрові технології безпеки, Embedi Limited. Усі санкції вводяться терміном на три роки.

На думку деяких експертів, подібні заходи слід було впроваджувати набагато раніше, а те, що це відбувається тільки зараз, виглядає, як частина передвиборчої кампанія П. Порошенка. Таку думку, зокрема, висловив політолог В. Карасьов.

За його словами, Президент України може піти ще далі аби мобілізувати патріотичний електорат, і прийняти візовий режим з Російською Федерацією. Уряд, імовірно, підтримає цю ініціативу.

На думку політолога, ці санкції можуть дещо заспокоїти західних партнерів, які раніше докоряли Україні, що вона не вводить запобіжні заходи проти Росії. «Часто ті ж західні партнери української влади критикують її, що вона вимагає лише від Заходу посилення санкцій. Це може бути використано українською владою, щоб зняти звинувачення щодо того, що Україна відстає від Заходу у санкційних рішеннях», – наголосив В. Карасьов.

В свою чергу політолог В. Фесенко вважає, що розширення санкцій – партнерський жест у бік США, які вже ввели заходи проти російських компаній та олігархів.

При цьому він зазначив, що на території України скоріш за все відсутні рахунки російських політичних партій, тому цей крок профілактичний. «За досвідом європейських та американських санкцій, часто це робиться для профілактики. Це пов'язано з деякими формальними юридичними нормами. Блокуються рахунки тих людей, які потрапляють під санкції. Вони можуть не мати цих рахунків. Так часто співпадає, у тому числі й з нашими колишніми керівниками. Вони кажуть, що у них немає рахунків у Європі. Скоріше за все, це так і є. Норма універсальна», – зазначив В. Фесенко.

Натомість заступник секретаря генеральної ради «Єдиної Росії», депутат Держдуми Є. Ревенко вже сказав, що це рішення Києва «нічого не значить». За його словами, жодних рахунків чи активів в Україні у «Єдиної Росії» немає і не було. Він припустив, що у такий спосіб Київ продовжує політику по розриву всіх зв'язків і контактів між Росією і Україною.

Разом з тим, депутат Держдуми додав, що Росія буде наполегливо налагоджувати співпрацю та діалог з усіма силами в Україні, які вона вважає конструктивними.

Вже тривалий час деякі політики зазначають, що санкції проти Росії завдають більше шкоди іншим країнам, а тому їх варто зменшувати. Проте для цього немає необхідних умов. І як заявив Президент Європейської Комісії Жан-Клод Юнкер, питання про скасування санкцій Євросоюзу проти Російської Федерації не підніматиметься до виконання Мінських домовленостей і деокупації Донбасу. Про це повідомив глава української делегації в ПАРЄ В. Ар'єв (https://dt.ua/POLITICS/yunker-zapevniw-scho-pro-znyattya-sankciy-z-rf-do-deokupaciyi-donbasu-movi-buti-ne-mozhe-ar-yev-281577_.html - 2018. – 25.06).

Щоправда Жан-Клод Юнкер нічого не сказав про деокупацію Криму. Але В. Ар'єв пообіцяв продовжувати піднімати питання про анексований Крим «за будь-якої можливості» і «на всіх рівнях».

При цьому В. Ар'єв звернув увагу на те, що в Раді Європи деякі політики готові поступитись Росії і повернути її делегацію до роботи в цій організації. «Бюро ПАРЄ всупереч звичайній процедурі підготовки рішень прискорило розгляд шантажистських вимог РФ в регламентному комітеті Асамблеї. Все вирішиться в жовтні на сесії ПАРЄ. Лоббі буде шалене. Реально, шанси 50/50 – чи залишиться ПАРЄ поважним органом, чи піддаватиметься шантажисту за відновлення фінансування і втратить повагу», – наголосив В. Ар'єв (<https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/29/7184885/> - 2018. – 29.06).

Як відомо, зараз ПАРЄ має право накладати обмеження прав (санкції) на делегації тих країн, які грубо порушують принципи Ради Європи. На цих підставах у 2014 та 2015 роках ПАРЄ обмежувала в правах російську делегацію. З 2016 року Росія перестала брати участь у роботі асамблеї і не

передавала у Страсбург перелік своїх депутатів, уникаючи таким чином підтвердження санкцій. Робота Росії у всіх інших органах Ради Європи продовжувалася.

Окрім цього, як відзначають експерти, США хочуть повернути Росію до G7, Італія пропонує скасувати санкції проти неї, а Німеччина спільно буде газопровід «Північний потік-2».

За словами експерта Міжнародного центру перспективних досліджень М. Капітоненка, незважаючи на санкції західні країни продовжують співпрацювати з Росією в тих галузях які не підпадають під санкції. Зокрема, Німеччина, Франція, Австрія, Нідерланди, а нещодавно – і Швеція, підтримують російський проект «Північний потік-2». Адже Європа сприймає газопровід не як політичний, а як економічний договір. Країни ЄС хочуть купувати дешевий газ, а Росія натомість – продавати його і не залежати від транзитних країн, таких, як Україна. «Щодо "Північного потоку-2", так само й інших проектів-газопроводів, які йдуть в обхід території України, то нам краще виходити з того, що вони будуть реалізовані. І будувати свою політику на тому, щоб лише скаржитися на Росію-агресора – так не буде працювати», – наголосив експерт (<https://www.5.ua/polityka/sanktsii-pohano-vplyvaiut-na-rosiiu-yevropra-rozdilylasia-u-pozytsiiakh-ekspert-171364.html> - 2018. - 08.06).

Щодо G7, то навряд чи Росія повернеться до міжнародного клубу. М. Капітоненко впевнений: на сьогодні Росія не є показовою країною у світі економіки, якою була раніше, тому мало ймовірно, що її запросять до об'єднання найбільш розвинутих країн.

А от санкції проти Росії можуть бути послаблені, але пізніше. Експерт вважає, що будуть і надалі лунати слова, що санкції неефективно працюють і не розв'язують проблем з Росією: вона не йде з Донбасу, не змінює своєї позиції.

Проте, на думку експерта, санкції діють і негативно впливають на російську економіку. Щодо втрат західних країн, то на думку експерта, санкції проти Російської Федерації коштують Євросоюзу одну десятю відсотка ВВП ЄС. «Взагалі антиросійські санкції коштують Європейському Союзу щорічно менше однієї десятої від валового національного продукту ЄС. Це ніщо. Тобто вони можуть бити по інтересах конкретних компаній чи навіть груп компаній, чи секторів економіки, але ці збитки не можна зіставити з тими, яких зазнає Росія», – зазначив М. Капітоненко.

Разом з тим він переконаний, що нині санкції працюють не так ефективно, як на то сподівались. Адже санкції проти авторитарних країн, проти великої економіки потребують єдності багатьох держав. Їхня ефективність, за статистикою, становить лише 30%. «Світ сьогодні повертається до того, коли рішення приймають не для колективного блага, а для національного. Кожна країна тепер відповідає сама за себе. На одній підтримці європейських країн ми далеко не поїдемо», – наголосив експерт Міжнародного центру перспективних досліджень.

М. Капітоненко вважає, що за санкціями стоять прагматичні інтереси західних держав, і чим краще ми їх будемо розуміти, то тим краще ми будемо вписуватися в цей загальний процес і знаходити своє в ньому місце ... «І ми будемо підготовлені, коли санкції західні з різних причин можуть бути ослаблені, зняті», – зазначив експерт.

При цьому він додав, що санкції повинні бути інструментом захисту національних інтересів, а не інструментом захисту приватних корпоративних або будь-яких інших групових інтересів, а чим прозоріше буде механізм застосування санкцій, то тим краще буде всім, тому що буде довіра до санкцій, і більше буде довіри до нас західних партнерів.

А поки що, на думку експерта, Україні варто покладатися на свої сили, тому що ті самі країни-друзі (Польща, Прибалтика) укріплюють свої позиції на кордоні – для захисту від можливого вторгнення Росії. «Для Східної Європи РФ є реальною загрозою, про яку в Західній Європі ніхто навіть і не думає», – зазначив М. Капітоненко.

Іншу точку зору мають західні експерти і наголошують на ефективності санкцій проти Росії. Зокрема, колишній координатор політики санкцій Державного департаменту США, провідний експерт «Атлантичної ради» Д. Фрід вважає, що санкції діють і будуть поглиблюватись. Щоправда він більше говорив про американські санкції. За його словами, останній пакет санкцій адміністрації Трампа відносно Росії є твердим та потужним. «Вони вдаряють по олігархах, пов'язаних з російським президентом В. Путіним, а також по компаніях, що асоціюються з ними», – наголосив Фрід. (<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2437506-amerikanskij-ekspert-novi-sankcii-proti-rosii-naresti-potuzni-ta-tverdi.html> - 2018. 06.04).

Він запевнив, що новий санкційний пакет також уникає «помилкових кроків», таких як спроби обмеження експорту російського газу, що може призвести до посилення розбіжностей США із союзниками в Європі та Азії.

Разом з тим Д. Фрід переконаний, що було би добре, якби адміністрація Білого дому оголосила свою всеосяжну політику відносно Росії, затверджену президентом Трампом, але поки що цього не зроблено.

Американський експерт сподівається, що російські олігархи, проти яких запроваджено санкції, будуть виступати проти політики Путіна. Але таку точку зору не поділяють українські експерти. На їх думку, можливість бунту олігархів в Росії проти режиму президента В. Путіна через негативний вплив антиросійських санкцій США і країн Заходу є малоімовірною.

Окрім цього варто враховувати громадську думку населення України. Адже на Сході і Півдні багато тих хто хоче поглиблення співпраці з Росією. А це означає, що Україна повинна підходити до питання санкцій з надзвичайною обережністю, оскільки слабка сторона зазвичай більш чутлива до таких кроків.

Надзвичайний саміт ЄС у Брюсселі як спроба розв'язання кризи біженців у Європі

У Європейському Союзі від початку червня загострилися політичні розбіжності щодо проблеми прийому біженців і нелегальних мігрантів. Одразу кілька ключових країн ЄС опинилися втягнутими в жорстку дискусію з цього питання – як на міждержавному, так і на національному рівні. Особливо гостра ситуація склалася у Німеччині, де питання міграційної політики розколело політичну еліту країни та поставило під загрозу коаліційний уряд А. Меркель. У ставленні до мігрантів не зійшлися лідери основних учасників правлячої коаліції – канцлер А. Меркель (ХДС) і міністр внутрішніх справ Г. Зеєгофер (ХСС). До призначення на пост міністра Г. Зеєгофер обіймав посаду глави федеральної землі Баварія, на яку припав найбільший потік біженців у ФРН. З 2015-го року Німеччина впустила понад 1,4 млн людей завдяки політиці «відкритих дверей». Г. Зеєгофер, коли ще був прем'єром Баварії, піддавав критиці занадто ліберальну політику А. Меркель. Ще до формування уряду лідер ХСС вимагав ввести законодавчу квоту (180-220 тис. осіб) на прийом біженців до Німеччини і зробив це умовою участі своєї партії у четвертому уряді А. Меркель. Очоливши МВС навесні, експрем'єр Баварії зробив його ключовим інструментом жорсткої політики по відношенню до мігрантів (<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/bizhentsi-rozkololi-jes-merkel-zahrozhuje-vidstavka-avstrija-formuje-koalitsiju-krajin-proti-mihrantiv-2476406.html>).

Г. Зеєгофер розробив пакет законопроектів щодо міграційної політики під назвою «Генеральний план». Одним з елементів такого плану є створення в різних регіонах країни спеціальних центрів, в яких біженці будуть очікувати розгляду своїх клопотань про надання притулку в Німеччині. Якщо відповідь буде позитивна, людей звідти розподілятимуть по містах і селах країни. У разі негативного вердикту, біженців із центру будуть депортувати з країни. При цьому Г. Зеєгофер наполягав на введенні правила, згідно з яким німецькі прикордонники мали б право забороняти в'їзд до Німеччини для тих мігрантів, яких уже визнали біженцями в інших державах ЄС. З'ясувати це доволі просто, адже у кожного біженця під час реєстрації беруть відбитки пальців, а через центральну дактилоскопічну картотеку ЄС можна швидко встановити, в якій саме країні він вперше просив про притулок. Влада цієї країни, вважає Г. Зеєгофер, і повинна з ним розбиратися. Міністр посилається при цьому на так званий Дублінський регламент, який формально досі діє на території Євросоюзу. Відповідно до нього, біженці справді мають просити притулок в тій країні, в якій вони вперше опинилися

на території ЄС. Уряд Німеччини в умовах міграційної кризи, що спалахнула в 2015 році, з міркувань гуманності вирішив не наполягати на цьому правилі, що допускається європейськими нормами (<http://www.dw.com/uk/уряд-ангели-меркель-може-розвалитися-через-біженців/a-44210823>).

Водночас, відповідно до того ж Дублінського регламенту, нагадує правозахисна організація Pro Asyl, пріоритет має, наприклад, возз'єднання родин. Якщо біженець неповнолітній, ним також має займатися влада країни, в якій він фактично перебуває. Не допускається розлучати дітей і батьків, чоловіків і дружин, членів одностатевих шлюбних союзів. Крім того, процедура, яку пропонує глава МВС Німеччини, неминуче призвела б до ефекту доміно. Німеччина повертала би біженців в Австрію, Австрія – в Італію. З точки зору А. Меркель, це несправедливо, не можна залишати такі країни як Італія, Греція та Іспанія, до берегів яких і йде основна хвиля біженців, наодинці з цією проблемою. Канцлер Німеччини вбачає вирішення проблеми в узгодженому підході європейців і зміцненні зовнішніх кордонів Євросоюзу.

12 червня Г. Зеєгофер мав намір офіційно представити свій «Генеральний план» боротьби із нелегальною міграцією на прес-конференції в Берліні, а ввечері того ж дня поінформувати про його деталі вибраних журналістів на брифінгу в МВС. Проте презентація не відбулася. А. Меркель, яка, як глава уряду, має верховну компетенцію в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики, висловила свою незгоду з одним з ключових пунктів цього плану, а саме з наміром не впускати на територію Німеччини біженців, які вже зареєстровані такими владою будь-якої іншої країни Євросоюзу. А. Меркель відмовилася санкціонувати «Генеральний план» та висловила різкі зауваження до документа. Натомість канцлер вбачає вирішення проблеми в узгодженому підході європейців і зміцненні зовнішніх кордонів Євросоюзу, про що йтиметься на саміті ЄС наприкінці червня.

12 червня в Бундестазі відбулося засідання об'єднаної парламентської фракції ХДС/ХСС, на якому були присутні і канцлер, і міністр внутрішніх справ. Засідання відбувалося за зачиненими дверима, але, як потім розповіли його учасники, з десятка тих, хто виступив, серед яких було лише троє представників ХСС, ніхто не підтримав позицію А. Меркель. Загальну думку висловив голова парламентської групи ХСС А. Добріндт, який заявив, що не очікує досягнення принципової згоди щодо мігрантської політики на саміті ЄС. На його думку, інші європейські країни саме від Німеччини очікують рішучих кроків на кшталт тих, які прописані в «Генеральному плані» Г. Зеєгофера, адже лєвова частка біженців прагнуть потрапити саме до Німеччини. Тиск на зовнішні кордони ЄС зменшиться сам по собі, впевнений А. Добріндт, «якщо дати чіткий сигнал, що у біженців немає реального шансу потрапити в Німеччину лише тому, що їм вдалося опинитися на території Євросоюзу».

Під час засідання парламентської фракції ХДС/ХСС Г. Зеєгофер, попри позицію А. Меркель, дав зрозуміти депутатам, що він, як федеральний

міністр внутрішніх справ, має повноваження самостійно дати німецьким прикордонникам вказівку не впускати в Німеччину мігрантів, які вже зареєстровані в якійсь іншій країні ЄС, і може це зробити вже з 18 червня. Втім, тимчасового компромісу все вдалося досягти. Під час переговорів з Г. Зеєгофером А. Меркель переконала його дочекатися завершення саміту ЄС у Брюсселі 28-29 червня, під час якого вона пообіцяла знайти з іншими країнами ЄС спільне рішення по мігрантах. Крім того, вона запропонувала домовитися про двосторонні угоди з країнами, які стали для мігрантів першими під час в'їзду в ЄС, тобто з Грецією, Італією та Іспанією і досягти угоди, яка гарантувала б забезпечення кожною з країн не виїзд за кордон біженців, які в ній зареєстровані.

18 червня президія ХСС на засіданні в Мюнхені підтримала міграційний план міністра внутрішніх справ і лідера ХСС Г. Зеєгофера. Згідно з цим планом, якщо не буде знайдено європейського вирішення проблеми прибуття до ФРН мігрантів з інших держав ЄС, то з початку липня німецькі прикордонники відмовлятимуть у в'їзді шукачам притулку, які зареєстровані в іншій країні Євросоюзу.

Канцлер Німеччини А. Меркель повідомила 18 червня, що президія її партії Християнсько-демократичний союз (ХДС) підтримала пропозицію щодо пошуку європейського рішення проблеми біженців на саміті ЄС 28-29 червня. А. Меркель оголосила про намір провести двосторонні переговори з лідерами країн, які найбільше потерпають від припливу мігрантів, як-от Італії, а також сусідніх держав, з яких до Німеччини прибувають шукачі притулку, з метою виробити прийнятне для всіх рішення. Канцлер запевнила, що німецький уряд не діятиме «в односторонньому порядку, без домовленостей і на шкоду третім країнам» (<http://www.dw.com/uk/меркель-має-два-тижні-щоб-знайти-європейське-рішення-проблеми-біженців/a-44277273>).

Такий крок ХДС означає, що у суперечці А. Меркель з міністром внутрішніх справ країни, лідером ХСС Г. Зеєгофером сторони фактично погодилися на двотижневий термін для пошуку рішення. Раніше цього дня президія Християнсько-соціального союзу (ХСС) схвалила відповідну пропозицію Г. Зеєгофера. Утім, А. Меркель наголосила, що рішення про відмову у в'їзді в Німеччину зареєстрованим в інших країнах шукачам притулку з 1 липня, як того хоче глава МВС, не набуде чинності «автоматично», оскільки така політика може нашкодити іншим країнам-членам ЄС. У разі самостійних дій з боку Г. Зеєгофера, А. Меркель застерегла, що згідно з конституцією Німеччини федеральний канцлер затверджує напрямки політики і несе відповідальність за результати.

А. Меркель також пообіцяла поінформувати керівний орган ХДС 1 липня про результати переговорів, після чого ХДС разом з ХСС вирішуватимуть щодо подальших дій. Одним з варіантів європейського рішення А. Меркель назвала фінансову підтримку, яку Берлін може надавати Італії та Австрії в обмін на прийом шукачів притулку, яким буде відмовлено

у в'їзді з цих країн до Німеччини. Прикладом для таких двосторонніх договорів може слугувати угода з Туреччиною, яка допомогла суттєво скоротити потік мігрантів «балканським маршрутом» у 2016 р.

Тимчасова угода між політичними лідерами правлячого блоку ХДС/ХСС стала вимушеним кроком, оскільки в разі неузгоджених з канцлером дій міністра внутрішніх справ стала б неминучою його відставка, яка спричинила б вихід з уряду й інших міністрів від його партії ХСС. Крім МВС, представники цієї партії керують ще міністерством транспорту та у справах економічного співробітництва. Їх відставка стала б кінцем сформованого лише три місяці тому німецького уряду і початком підготовки до позачергових парламентських виборів.

Тим часом здатність лідерів Європейського Союзу напрацювати спільний підхід до вирішення проблеми біженців піддається сумніву з боку багатьох європейських політиків. Серед факторів, що обумовлюють негативні очікування у цьому напрямку, постійні суперечки щодо мігрантів між ключовими країнами ЄС. Ілюстрацією поточної ситуації навколо біженців став інцидент з рятувальним судном Aquarius, що належить благодійній організації SOS Méditerranée. 11 червня судно, на борту якого знаходилися 629 біженців, застрягло в Середземному морі: його відмовилися приймати обидві найближчі країни ЄС – Мальта (до її берегів залишалося 50 км) та Італія (65 км). За даними SOS Méditerranée, мігрантів зібрали на судно в ході шести рятувальних операцій біля узбережжя Лівії. Люди на борту перебували у вкрай скрутних побутових умовах.

Доля судна викликала величезний відгук у світових ЗМІ і дипломатичних колах. Зокрема, офіційний Берлін та управління ООН у справах біженців закликали Італію і Мальту негайно вирішити питання. У результаті обидві країни залишилися при своїх жорстких позиціях, а Aquarius відправився до Іспанії, влада якої погодилися прийняти судно.

Однак політичне відлуння цієї події вийшло далеко за межі Середземного моря. Президент Франції Е. Макрон звинуватив у «цинізмі та безвідповідальності» владу Італії, де нещодавно якраз прийшов до влади новий уряд, який відстоює право Риму на висилку з країни 500 тис. мігрантів.

Італія ж у відповідь на слова Е. Макрона викликала для пояснень посла Франції, а італійський міністр внутрішніх справ М. Сальвіні – лідер ультраправої партії «Ліга» – зажадав вибачень від Е. Макрона. Він нагадав, що Франція не дотримується встановлених ЄС квот на прийом біженців, хоча в 2015 р. погодилася прийняти понад 9 тис. мігрантів. Натомість до берегів Італії за останні п'ять років прибули близько 600 тис. мігрантів.

«Тому я прошу президента Макрона перейти від слів до дії і завтра вранці привітати, як і обіцяла Франція, 9 тис. мігрантів на знак особливої гостинності, а не тільки слів», – сказав М. Сальвіні.

На підтримку Італії в інциденті із судном Aquarius виступив прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан. «Це поворотний момент, який дійсно може

внести зміни в міграційну політику Європи», – заявив В. Орбан, хоча його країна вперто ігнорує європейські квоти на прийом біженців.

Найбільш помітні кроки, спрямовані на посилення міграційної політики, в останні тижні робить офіційний Відень. Австрія під керівництвом канцлера С. Курца, який відомий жорсткою риторикою щодо біженців, з 1 липня очолить головування в Раді Європейського Союзу. С. Курц вже дав зрозуміти, що питання біженців стане в цей час головним пріоритетом його країни і всього ЄС. Наприклад, за словами політика, в рамках головування Австрії Євросоюз збільшить фінансування агентства прикордонного захисту Frontex, а також розширить склад співробітників. Крім того, С. Курц повідомив про плани створення центрів з прийому біженців у європейських країнах за межами Євросоюзу, за що останні мали б отримати фінансову компенсацію.

«Наша головна мета – просунути в питанні захисту зовнішніх кордонів», – заявив австрійський канцлер 12 червня в Берліні під час зустрічі з міністром внутрішніх справ Німеччини Г. Зеєгофером. Ця зустріч стала наочною ілюстрацією того, яку позицію відстоюватиме австрійський лідер на саміті ЄС наприкінці червня. Його позицію не змінює навіть те, що біженці, яких розвертатимуть на німецькому кордоні, потраплятимуть до Австрії.

С. Курц заявив, що його уряд готовий ужити аналогічних до запропонованих у Німеччині главою МВС Г. Зеєгофером заходів щодо посилення прикордонного контролю. Ідеться про відмову у в'їзді на територію країни шукачам притулку, які зареєстровані в інших державах ЄС. Якщо ФРН запровадить запропоновані Г. Зеєгофером заходи на німецько-австрійському кордоні, то це викличе аналогічні дії з боку Відня, зокрема на перевалі Бреннер на австрійсько-італійському кордоні, та в інших місцях, заявив С. Курц в інтерв'ю німецькому виданню Bild.

«Мусимо потурбуватися про те, щоб нелегальні мігранти взагалі не потрапляли до ЄС, тоді б нам не був потрібен контроль на внутрішньоєвропейських кордонах», – переконаний С. Курц. Він вважає, що «план Зеєгофера» може спричинити позитивний ефект, зокрема, відлякати нелегалів, оскільки вони зрозуміють, що легко потрапити до Німеччини, Швеції чи Австрії не вдасться. Наймолодший керівник уряду в ЄС наголосив, що тема посилення зовнішніх кордонів Євросоюзу стане одним з завдань Австрії, яка незабаром на півроку перебере головування в Раді ЄС, зазначає АРР. (<http://www.dw.com/uk/ефект-доміно-австрія-готова-діяти-аналогічно-плану-зеєгофера/a-44354845>).

Ще одного одностумця С. Курц знайшов у особі голови італійського МВС М. Сальвіні. Після того, як Рим відмовився прийняти рятувальне судно Aquarius з 629 біженцями на борту, М. Сальвіні закрив порти республіки ще для двох кораблів. Крім того, італійська влада має намір затримувати активістів приватних благодійних організацій та накласти арешт на їхні судна, що перешкодить здійсненню рятувальних операцій

(<http://www.dw.com/uk/надзвичайний-саміт-єс-щодо-біженців-що-стоїть-на-кону/a-44369907>).

Таким чином, МВС трьох країн – Австрії, Німеччини та Італії – сформували «вісь добровольців» у боротьбі з нелегальною міграцією, підкреслив С. Курц. «Я думаю, що це дуже розумне співробітництво, яке сприятиме скороченню незаконної міграції в Європу», – заявив австрійський канцлер.

Перші результати цієї співпраці вже діють: з 1 червня поліцейські Австрії і Німеччини почали спільне посилене патрулювання спільного кордону. Крім того, вони мають намір ретельніше контролювати вантажне залізничне сполучення: у 2017 році лише в Баварії з вантажних поїздів було знято близько 1 тис. нелегальних мігрантів.

Австрія вдається і до власних заходів щодо скорочення потоку мігрантів. На початку червня С. Курц представив урядовий план, який передбачає скорочення пільг для біженців і буде розглянутий до липня. Так, мігранти, які недостатньо добре володіють німецькою мовою, зможуть розраховувати лише на урізану соціальну допомогу – 563 євро замість 863. А претендувати на неї можна буде лише після п'яти років проживання в Австрії. Курц пояснив, що так він має намір «боротися з міграцією, яка вторглася в систему соціального забезпечення країни». Крім того, влада Австрії планує вислати з країни кілька десятків імамів і закрити сім мечетей – в рамках боротьби «з радикальним політичним ісламом».

Аби підготувати основу для прийняття дієвого і такого, що влаштовує всіх європейських партнерів Німеччини, рішення щодо біженців на саміті ЄС 28–29 червня, А. Меркель ініціювала обговорення проблеми з низкою європейських лідерів. Під час зустрічі 18 червня з новим італійським прем'єр-міністром Дж. Конте А. Меркель пообіцяла підтримку Італії, що зіштовхнулася зі значним припливом біженців. Канцлер Німеччини, зокрема, порушила питання про вирішення проблеми біженців з Північної Африки, зокрема з Лівії. Вона відзначила, що для цього потрібна співпраця з такими організаціями, як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR).

Дж. Конте, який обіймає посаду з 1 червня, закликав до більшої солідарності в Євросоюзі у питанні розподілення біженців. «Італійські кордони є європейськими кордонами», – сказав він. Конте додав, що Італія прагне змінити Дублінську систему, яка передбачає, що біженці повинні реєструвати свої заяви на притулок у першій країні, в яку вони потрапляють у Європі.

Лідери Італії та ФРН закликали до розгляду заяв про надання притулку в рідних країнах мігрантів ще до їхнього перетину Середземного моря або в транзитних країнах. Вони також наголосили на необхідності забезпечити більший захист європейських кордонів силами прикордонної служби Frontex, яка має акцентувати увагу на боротьбі з контрабандою та торгівлею людьми

(<http://www.dw.com/uk/німеччина-обіцяє-італії-підтримку-в-питанні-біженців/a-44285447>).

Міграційна тема була на порядку денному зустрічі А. Меркель з президентом Франції Е. Макроном, до якої приєднався також глава Єврокомісії Ж.-К. Юнкер. Він повідомив, що Єврокомісія розробила свій доволі масштабний план подолання міграційної кризи. У ньому – і зміцнення зовнішніх кордонів Євросоюзу, і нарощування співпраці з тими країнами, з яких до Європи йде потік мігрантів, і евакуація біженців безпосередньо з конфліктних регіонів, і цілий пакет нових законів, які передбачають посилення критеріїв і гармонізацію норм надання притулку, а також умов утримання біженців в різних країнах ЄС, що має позбавити їх стимулу прагнути потрапити до найзаможніших держав (<http://www.dw.com/uk/хто-в-єс-допоможе-меркель-запобігти-розвалу-уряду-через-біженців/a-44304652>).

З більшістю з пунктів цього плану згодні всі учасники ЄС, але не з тим, який передбачає перерозподіл біженців по європейських країнах. В основу нового механізму перерозподілу покладена індексація кожної країни ЄС відповідно до її розмірів та економічної потужності. Якщо допустимі показники перевищуватимуться, біженців слід автоматично розподіляти в інші країни за квотами. Але якщо країни на півдні континенту вимагають запровадження квот на прийом мігрантів, обов'язкових для всіх країн, то члени Вишеградської четвірки – Польща, Угорщина, Чехія і Словаччина – про примусову квоту і чути не хочуть. Німеччина і заможні мешканці півночі, в принципі, згодні і далі приймати біженців, але хотіли б відкупитися від їхнього надмірного напливу.

Тим часом в ЄС на офіційному рівні обговорюється й ідея створення так званих «регіональних платформ для висадки» біженців поза територією Євросоюзу. Передбачається, що в подібних центрах фахівці вирішуватимуть, які мігранти можуть претендувати на притулок в ЄС, а які повинні бути негайно відправлені на батьківщину (<http://www.dw.com/uk/надзвичайний-саміт-єс-щодо-біженців-що-стоїть-на-кону/a-44369907>).

За деякими даними, Австрія та Данія вже почали неофіційні переговори з Албанією про створення центру розміщення мігрантів, яким відмовлено в наданні притулку. В албанській опозиції не виключають, що уряд готовий до відкриття такого центру у надії, що це пришвидшить переговори із ЄС щодо членства країни. Сприятливим є також те, що країна розташована уздовж балканського маршруту та Середземномор'я, де й зосереджені основні маршрути прохачів притулку. Албанське портове місто Дуррес має можливості для реєстрації та розміщення значної кількості осіб, яких при спробі дістатися морем до ЄС перехоплює Європейське агентство охорони кордонів Frontex. Вже по прибутті в Албанію ті з прохачів притулку, які не відповідають критеріям на отримання легального статусу, можуть бути репатрійовані, а ті ж, хто справді потребує допомоги та має шанс залишитися, будуть розселені у різних країнах ЄС.

З точки зору ЄС, на користь Албанії говорять кілька факторів: країна поки не є членом спільноти, тож не належить і до Шенгенської зони з її відкритими кордонами. Крім того, на неї не поширюється юрисдикція Дублінських угод, які регулюють процес розгляду і надання притулку у ЄС. Та вже майже 10 років Албанія є членом НАТО. Там же створюється антитерористичний центр Північноатлантичного альянсу. Північ Албанії – гориста місцевість, яка слугує природнім бар'єром, що ускладнює потрапляння на територію ЄС (<http://www.dw.com/uk/чи-врятує-албанія-ангелу-меркель/a-44353982>).

Водночас Албанії не бракує досвіду у прийомі і розміщенні біженців. Майже мільйон косоварів оселилися в Албанії 1998-99 роках у період Косівської війни. Після розпаду кризи біженців 2015 р. країна розширила свої можливості із розміщення мігрантів. Це ж підтверджує і речник УВКБ ООН Н. Црвенковіч. Утім, поки що центри з прийому біженців простоюють в Албанії здебільшого порожніми. За даними місцевих ЗМІ, в країні зараз перебуває лише кілька тисяч прохачів притулку.

Як країна-кандидат на вступ до ЄС Албанія вже зараз відповідає багатьом гуманітарним стандартам спільноти, а УВКБ ООН підтверджує, що із шукачами притулку в Албанії поводяться коректно. Припущення про можливість використання країнами ЄС Албанії в якості майданчика для створення центру розміщення мігрантів підтверджує той факт, що голова албанського МВС Ф. Джафай нещодавно здійснив поїздку країнами ЄС, у тому числі побував у Німеччині. На переговорах поміж іншим ішлося і про міграційну кризу.

Можлива угода з Албанією щодо прийому біженців могла б і знизити напруження між Г. Зеєгофером та канцлером Німеччини А. Меркель. Це б допомогло на виборах у Баварії очолюваному Г. Зеєгофером Християнсько-соціальному союзу (ХСС), який конкурує за голоси противників міграції з правопопулістською Альтернативою для Німеччини. Німецькому урядові, і передусім канцлеру А. Меркель, таке рішення теж на руку – це б дозволило відновити стабільність і злагоду в коаліції. У виграші залишилась б і Албанія. Це сприяло б поліпшенню її іміджу в очах тих європейських політиків, які досі скептично ставляться до ідеї її членства у ЄС.

На тлі назріваючої міграційної кризи голова Єврокомісії Ж.-К. Юнкер виступив з ініціативою проведення міні-саміту за участю країн Євросоюзу, які особливо постраждали від напливу мігрантів. 20 червня він заявив, що лідери кількох європейських країн проведуть неформальні переговори з питання мігрантів. Спочатку планувалося, що в зустрічі візьмуть участь лише країни, які найбільше потерпають від кризи біженців. За даними ЗМІ, це Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Греція, Болгарія, Австрія та Мальта. Проте згодом представник ЄК повідомив, що кількість учасників зросла до 16. Інтерес до переговорів проявили, в тому числі Бельгія, Нідерланди, Хорватія, Словенія, Данія, Фінляндія, Швеція. Країни Вишеградської четвірки (Чехія, Польща, Словаччина та Угорщина) оголосили бойкот саміту,

рішуче відкидаючи ідею обов'язкових квот на прийом біженців (<http://www.dw.com/uk/голова-єврокомісії-скликає-неформальний-саміт-єс-щодо-біженців/a-44308604>).

Екстрений неформальний саміт ЄС з питань міграції відбувся 24 червня у Брюсселі. Головною темою саміту стало не обговорення жорсткого курсу окремих країн щодо мігрантів, а пошук практичних рішень проблем, з якими стикаються приймаючі країни.

Перед початком саміту канцлер Німеччини А. Меркель висловила сподівання на досягнення домовленостей з окремими країнами ЄС для вирішення проблеми міграції шукачів притулку всередині Євросоюзу. А. Меркель попередила, що спільного рішення для всіх 28 країн-членів Євросоюзу до офіційного саміту ЄС, який розпочнеться 28 червня, вироблено не буде. Йтиметься про домовленості між двома чи кількома країнами щодо прийняттого рішення, і робота над його пошуком триватиме і в наступні дні. Вона наголосила на тому, що зустріч у Брюсселі є «дуже важливою» на цьому шляху (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/06/24/7083563/>).

Канцлер Німеччини А. Меркель позитивно оцінила неформальний саміт ЄС з питань міграції, в якому взяли участь глави держав та урядів 16-ти з 28-ми країн-членів ЄС. Попри певні розбіжності у поглядах, під час переговорів було виявлено «багато доброї волі» для пошуку рішення, зазначила вона (<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/samit-es-schodo-bizhentsiv-bez-konkretnih-rezultativ-ale-z-dobroyu-voleyu.htm>).

«Ми всі погоджуємося в тому, що хочемо скоротити нелегальну міграцію, що хочемо захистити наші кордони, і що ми всі несемо відповідальність за всі теми», – заявила А. Меркель після зустрічі. – «Там, де це можливо, ми прагнемо європейських рішень. А де це неможливо, ми хочемо зібрати охочих та виробити спільні рамки для дій», – додала канцлер.

За підсумками зустрічі А. Меркель не повідомила про прогрес, якого вдалося досягнути у напрямку досягнення дво- та кількосторонніх домовленостей з окремими державами, зазначивши лише, що робота над пошуком рішення вестиметься як у дні перед черговим самітом ЄС 28–29 червня, так «звісно і після нього».

Своє задоволення підсумками зустрічі, попри відсутність конкретних домовленостей, висловили й інші учасники саміту. Прем'єр-міністр Мальти Дж. Мускат зазначив, що переговори «були кращими, ніж очікувалося, вдалося досягнути певного прогресу».

Своєю чергою іспанський прем'єр-міністр П. Санчес наголосив, що «зустріч дала надію». За його словами, учасники саміту «погоджувалися у більшості пунктів, аніж розходилися». «Я вважаю, що це була відверта дискусія, в якій ми побачили, що нас об'єднує, але також і деякі розбіжності. Це був хороший крок вперед», – сказав він.

Президент Франції Е. Макрон назвав дискусію корисною, заявивши, що вона допомогла «усунути рішення, які не відповідають нашим цінностям».

Таким рішенням Макрон, зокрема, вважає відмову впускати біженців на зовнішніх кордонах ЄС.

Прем'єр-міністр Люксембургу К. Беттель своєю чергою зазначив, що проблема надання притулку є загальноєвропейською і стосується не лише Німеччини, яка переживає зараз внутрішньополітичну кризу через це питання. При цьому він наголосив, що неформальний саміт у Брюсселі скликано не для того, щоб допомогти канцлерці зберегти посаду, а щоб «знайти спільне рішення у спільній політиці щодо біженців та надання притулку в Європі» (<http://www.dw.com/uk/саміт-у-брюсселі-меркель-шукає-домовленостей-з-окремими-країнами/a-44372249>).

«Ми повинні зробити так, щоб люди, які звертаються за притулком в тій чи іншій країні, там і залишалися. Біженці не можуть самі вибрати собі країну, де потім подавати заяву. І в цьому, я думаю, ми всі повинні бути єдині», – зазначив прем'єр-міністр Швеції С. Левен.

Європейський союз повинен закрити свої зовнішні кордони, забезпечивши переміщення мігрантів тільки через прикордонні КПП, і вести активну роботу з третіми державами, які могли б прийняти біженців. Про це заявив прем'єр-міністр Болгарії Б. Борисов.

Прем'єр Італії Дж. Конте після завершення саміту заявив, що «задоволений» ним. Він зазначив, що дискусію вдалося спрямувати у правильному напрямку. На саміті він запропонував лідерам Європейського союзу розроблену в Італії «Європейську багаторівневу стратегію міграції», спрямовану на регулювання потоків біженців. У документі, що складається з 10 пунктів, Італія пропонує, щоб для кожної з країн ЄС були запроваджені квоти на економічних мігрантів, та в разі відмови від їх прийому адресне фінансування з бюджету ЄС має бути зрізане

Крім того, Італія вважає за необхідне відійти від принципів Дублінської угоди про перерозподіл біженців. Документ вимагає, щоб заявку про надання притулку розглядала країна в'їзду здобувача. «Кожен, хто в'їжджає в Італію, опиняється в Європі», – підкреслюється в італійській стратегії. Її автори також наполягають на спільній відповідальності ЄС за врятованих на морі. Крім того, Італія вважає, що спеціальні центри з прийому мігрантів повинні розташовуватися не тільки на території Італії та Іспанії, а й у інших державах європейського співтовариства (<https://www.rbc.ua/ukr/news/italiya-predlozhila-vvesti-kvoty-ekonomicheskikh-1529870372.html>).

Отже, неформальний саміт ЄС з питань міграції став лише проміжним етапом у пошуку вирішення проблеми біженців у Європі. Черговий шанс дійти згоди щодо міграційної політики лідери ЄС матимуть на саміті 28–29 червня, де питання біженців, як очікується, має стати одним з ключових. Озвучені на міні-саміті у Брюсселі думки і пропозиції, а також налаштованість більшості європейських політиків на пошук компромісу обумовлюють позитивні очікування на прийняття узгодженого рішення для виходу з кризової ситуації.

Вибори Президента Туреччини: основні результати та оцінки експертів

У неділю, 24 червня, в Туреччині відбулися президентські і парламентські вибори. У Туреччині зареєстровано близько 59 мільйонів виборців, і явка склала 87 відсотків – це на 13 відсотків більше, ніж на президентських виборах 2014 року.

Незважаючи на критику з боку представників західних інститутів, які заявляли, що проведення виборів під час режиму надзвичайного стану неприпустиме, глава опозиційної НРП Кемаль Киличдароглу запевнив, що «серйозних проблем» в ході голосування не було.

Дільниці для голосування працювали з 8 до 17 години за місцевим часом. Виборці вперше в один день обирали і президента, і парламент. Вибори пройшли більш ніж на рік раніше від запланованого терміну – вони повинні були відбутися 3 листопада 2019 року – і завершили процес переходу країни від парламентської до президентської республіки.

За даними, опублікованими державними ЗМІ, вже за підсумками підрахунку 96 відсотків голосів Р. Ердоган набрав 52,7 відсотка голосів. Його найближчий суперник опозиціонер М. Індже набрав близько 30 відсотків голосів.

В цілому, в президентських перегонах брали участь шість кандидатів: чинний президент Р. Ердоган, М. Індже від основної опозиційної «Народно-республіканської партії», М. Акшенер від опозиційної «Доброї партії», Т. Карамоллаоглу від «Партії благополуччя», Д. Перінчек від партії «Батьківщина» і С. Демірташ від курдської «Партії демократії народів». (<https://www.slovoidilo.ua/2018/06/24/novyna/svit/oholosheni-persh-rezultaty-vyboriv-turechchyni>).-2018.-24.06)

Закордоном правом голосу скористалися понад три мільйони осіб в 60 країнах і 123 представництвах. За підсумками голосування закордоном Ердоган теж виявився на першому місці з 59,57 відсотками голосів.

Усього у виборах взяли участь сім партій в складі альянсів і три партії поза блоками. Правляча Партія справедливості і розвитку, Партія націоналістичного руху і Партія великої єдності вели передвиборчу боротьбу в рамках Народного союзу. Республіканська народна партія, Хороша партія, Партія благополуччя і Демократична партія – в складі Національного альянсу. Демократична партія народів, партія Справа свободи і партія Батьківщина самостійно брали участь у передвиборних перегонах.

Правляча партія посіла перше місце, але в порівнянні з виборами 1 листопада 2015 року втратила близько сіми відсотків голосів. Згідно з

офіційними результатами, Партія справедливості і розвитку, набравши 42 відсотки голосів, отримала 293 місця в парламенті.

На конституційному референдумі в квітні 2017 року Ердогану вдалося перемогти з мінімальною перевагою – 51 відсоток проти 49 відсотків.

Прийняте на тому референдумі рішення – а саме значне розширення президентських повноважень – набуває чинності саме після нинішніх виборів. Тому їхню дату турецький президент наближав, як міг.

Необхідність дострокових виборів президент Туреччини пояснював тим, що «на кожному кроці» владі доводиться зіштовхуватися з недосконалостями «старої системи», яку давно пора відправити припадати пилом на полицю історії. Варто зазначити, що в останній рік Ердоган втрачав підтримку населення через масові арешти, що почалися після спроби держперевороту, в тому числі представників опозиції, журналістів та викладачів вишів, а також через складну економічну ситуацію в країні.

За даними ООН, в результаті урядової стратегії закручування гайок і боротьби з інакомисленням понад 160 тисяч осіб в Туреччині опинилися за ґратами після спроби перевороту. Як зазначає аналітичний центр Carnegie Moscow Center, Ердогана ще до цих виборів називали «суперсултаном».

Після переобрання він зможе призначити повністю підконтрольний собі уряд, на який не може вплинути парламент, – раніше в Туреччині парламентарії формували кабінет міністрів. Новий глава держави отримає розширені повноваження, зокрема він зможе самостійно призначити високопоставлених чиновників і видавати укази без схвалення парламенту. При цьому посаду прем'єр-міністра буде скасовано. (<https://ua.korrespondent.net/world/3983880-supersultan-scho-oznachaie-peremoha-erdohana-v-turechchyni>).-2018.-25.06)

Напередодні голосування звучали заяви щодо можливого залякування та шахрайства на виборах. Виборча комісія Туреччини вже заявила, що буде розслідувати можливі порушення в провінції Урфа на південному кордоні з Сирією.

Явка виборців була високою – майже 87%, повідомила державна телекомпанія. Напередодні виборів М. Індже заявив, що проведе ніч у штаб-квартирі виборчої комісії в Анкарі, щоб забезпечити справедливий підрахунок. У твіттері він попросив спостерігачів за виборами не залишати виборчі дільниці. М. Індже висловив застереження щодо того, як повідомляють результати голосування. У свою чергу правозахисники заявили, що преса не може вільно надавати слово всім сторонам.

За новою конституцією вибори президента і парламенту мають проходити одночасно. Тобто, якщо президент вирішує піти у відставку достроково або ж парламент достроково саморозпускається – переоберуть і президента, і депутатів.

Якщо парламент вирішить провести дострокові вибори до кінця другого терміну президента, то президент зможе балотуватися на третій термін (але про відставку має заявити парламент).

Попри надзвичайний стан, який ввели після спроби путчу в липні 2016 року, і репресій проти багатьох тисяч противників президента Ердогана, і сильну опозицію, Туреччина поки далека від авторитарних країн, де демократичні інститути є лише «декораціями». (<https://www.bbc.com/ukrainian/news-44598508>).-2018.-25.06)

Голова фонду «Майдан закордонних справ» Б. Яременко прокоментував результат виборів у Туреччині.

«Судячи з усього, країна розділена. Тому що 53% – це межа електоральної підтримки Ердогана. І ця межа дуже різка, тому що для решти 47% – це неприйнятно. А отже країна розділена», – сказав експерт.

На запитання ведучого, чи стане Ердоган диктатором, Яременко сказав: «Хороше запитання... Немає підстав прогнозувати, що Ердоган змінить і свою суть, і суть свого правління – більше влади, більше повноважень, більше контролю, стане якимось більш демократичним, стане більш правовим і так далі. Ці ознаки свідчать про продовження курсу, який він сповідує. І цей курс буде призводити до продовження економічних проблем. Є підстави сумніватися, що він готовий і в змозі вирішувати питання уповільнення розвитку турецької економіки, хоч такі меседжі були основними під час виборів. По-друге, тенденції внутрішньої політики загострюватимуть відносини Туреччини з закордоном, який потрібен нам».

Яременко додав: «І для нас ця загроза може і буде полягати в тому, що на якомусь етапі ми будемо стояти перед вибором – хто? Чи ми можемо думати про більш якісні відносини з РФ з огляду на можливу негативну реакцію заходу. Це може бути і в сфері військово-технічного співробітництва, в інших чутливих сферах – от це і є загрози для України».

(<https://www.5.ua/svit/kraina-rozkolota-yaremenko-prokomentuvav-rezultaty-vyboriv-u-turechchini-ta-naslidky-ikh-dlia-ukrainy-172425.html>).-2018.-26.06)

Директор Інституту Сходознавства О. Богомолів не вважає реформи та результати виборів в Туреччині негативними. «Парламентська республіка виявилась надто складною конструкцією для турецької політичної культури. Є такий термін – «дистанція влади», так вона дуже висока в Туреччині. Тобто є повага до авторитету, повага до начальника. Турецьке суспільство краще готове сприймати таку політичну конструкція, як президентська республіка», – зазначив він у коментарі «Главкому».

Богомолів додав, що реформа Ердогана не є ідеальною, але може забезпечити стабільність у державі. «Країна (Туреччина) переживає важкий період трансформації. І для нас як сусідів важливо, щоб вона вийшла з кризових процесів і розвивалась далі стабільно. Бо це дуже важливий сусід України», – підсумував експерт.

Директор Центру близькосхідних досліджень І. Семиволос вважає що хоча влада президента Туреччини після виборів посилиться, так само збільшиться його відповідальність. «Туреччина отримала таку владу, яка й існувала до виборів, але існувала де-факто, а зараз вона отримала цю владу

де-юре. Тепер у Ердогана немає можливостей перекласти провину на когось в тому разі, якщо його програма не спрацює»

Крім того, важливий момент: партія Ердогана втрачає популярність, а до парламенту на цей раз потрапляють найбільші опозиційні партії, в тому числі прокурдська. Хоча вони представлятимуть меншість, яка, на думку експертів, цілком імовірно з часом може перетворитись на більшість.

Свою оцінку результатам виборів у Туреччині дала впливова американська газета The Wall Street Journal у редакційній статті «Туреччина обирає авторитаризм». «Перемога на виборах наділить Р. Ердогана значними повноваженнями, які розширять його все більш авторитарну владу», – йдеться у статті. Втім, у The Wall Street Journal зауважили: «Є і крихта хороших новин: вибори показали, що у Туреччині оживає переслідувана демократична опозиція».

«Багато виборців незадоволені поверненням правлячої Партії справедливості і розвитку до неправильного, на їх погляд, управління економікою після колишніх сильних показників, йдеться в публікації. «Туреччина переживає повільне економічне зростання, ріст інфляції і відтік капіталу, на тлі того, як Ердоган піддався своїм авторитарним інстинктам і політизував Центральний банк (у травні Ердоган посилив контроль над економічною і грошово-кредитною політикою в країні і, зокрема, почав давати рекомендації Центробанку про рівень процентних ставок). Він намагався відвернути увагу від фінансових питань, відправляючи війська в Сирію і Ірак і розпалюючи націоналізм», – пише WSJ.

Німецька Deutsche Welle підкреслює, що про свою перемогу Ердоган оголосив ще до офіційного завершення підрахунку голосів: «Згідно з неофіційними результатами, наш народ довірив мені роль президента країни, а парламентська більшість – «Народному альянсу». Це велика відповідальність». «Я сподіваюся, що ніхто не буде ставити під сумнів результати голосування, аби приховати свій провал», – сказав він, додавши, що Туреччина «показала приклад демократії». Видання також зауважує: попри повідомлення про порушення в ході виборів, опозиційні партії відмовилися оскаржувати результати голосування.

У своєму сюжеті про вибори у Туреччині телеканал «Аль Джазіра» нагадує, що місцеві та міжнародні правозахисні організації звинувачують уряд у використанні спроби державного перевороту як примусу для затримки опозиції в країні. Уряд Ердогана ж стверджує, що чистки та затримання відповідають нормам закону та спрямовані на зняття прихильників Ф. Гюлена з державних установ та інших частин суспільства. (<https://glavcom.ua/publications/vibori-v-turechchini-nadzvichayniy-triumf-erdogana-507987.html>).-2018.-25.06)

Отже, результати президентських і парламентських виборів у Туреччині наразі дали можливість правлячій верхівці на чолі з Р. Ердоганом продовжувати свій політичний курс на нових, значно міцніших позиціях. Однак в турецькому суспільстві наразі існує великий розкол, кількість

противників політики Ердогана досягає половини виборців. На думку спостерігачів це у перспективі матиме великий вплив на розвиток внутрішньополітичної ситуації в Туреччині.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Закон о национальной безопасности в оценках политиков и экспертов

21 июня Верховная Рада на своем заседании приняла во втором чтении законопроект № 8068 о национальной безопасности. Документ, одобренный в первом чтении 5 апреля, поддержали 248 народных депутатов из 226 минимально необходимых.

Новый закон, в частности, предусматривает, что фундаментальными национальными интересами Украины являются интеграция страны в европейское политическое, экономическое, правовое пространство, а также членство Украины в ЕС и НАТО.

СМИ напоминают, что закон о нацбезопасности разрабатывался в течение трех лет в сотрудничестве с экспертами НАТО, ЕС и США. Об этом неоднократно заявляли как президент П. Порошенко, от имени которого был подан проект, так и остальные участники подготовки документа.

За скорейшее принятие законопроекта в Раде выступали спикер парламента и лидеры многих парламентских фракций.

Одним из аргументов в пользу того, чтобы депутаты парламента поторопились с принятием документа, называли, в том числе, важность закона о нацбезопасности для развития отношений Украины с НАТО, в июльском саммите которого, как ожидается, примет участие президент П. Порошенко.

Напомним, по сообщению пресс-службы главы украинского государства, 26 июня Президент Украины П. Порошенко и генеральный секретарь НАТО Й. Столтенберг провели телефонные переговоры, в ходе которых обсудили вопросы подготовки к участию Украины в мероприятиях в рамках саммита НАТО в Брюсселе, запланированном на июль. «Йенс Столтенберг пригласил президента Украины принять участие в заседании Североатлантического Совета НАТО на уровне глав государств и правительств, а также встречи высокого уровня стран-участниц и стран-партнеров миротворческой миссии "Решительная поддержка" в Афганистане», — говорится в сообщении (<https://korrespondent.net/ukraine/3984263-poroshenko-ofytsyalno-pryhlyasyly-na-sammyt-nato>).

Отмечается, что П. Порошенко проинформировал Й. Столтенберга, что Украина продолжает реформирование сектора безопасности и обороны согласно стандартам НАТО. Й. Столтенберг, в свою очередь, приветствовал недавнее принятие украинским парламентом закона о национальной безопасности.

Президент Украины П. Порошенко подчеркивает, что новый закон внедряет передовые мировые стандарты в функционирование украинской армии, деятельность спецслужб и правоохранительных органов Украины.

«Он укрепляет наш военный и оборонный потенциал, усиливает гражданский контроль за армией, прозрачность оборонного бюджета», – сказал глава государства.

По словам Порошенко, закон также создает новые возможности для членства Украины в НАТО и развития военно-технического сотрудничества страны с ее союзниками, прежде всего с США.

«Это касается и поставок современных оборонных вооружений, и не только "Джавелинов". В результате выполнения Закона, Украина станет сильнее, а безопасность граждан – надежнее. Когда мы имплементируем этот Закон, Вооруженные Силы Украины и весь сектор безопасности в полной мере будут соответствовать критериям членства Украины в НАТО», – отмечает он.

«Этот Закон – важный шаг на пути европейской и евроатлантической интеграции. Это наш стратегический курс и в ближайшее время намерен закрепить его в Конституции. За четыре года практически с нуля мы создали одну из лучших армий Европы, которая крепко держит оборону на Востоке Украины и всего континента», – цитирует слова главы государства его пресс-служба (<https://www.obozrevatel.com/politics/shag-k-chlenstvu-v-nato-poroshenko-vyiskazalsya-o-vazhnosti-zakona-o-natsbezopasnosti.htm>).

Принятие закона «О национальной безопасности Украины» – это не только упорядочение военного права, отмечает лидер партии «Народный фронт» А. Яценюк. По его словам, закон четко называет членство в НАТО и Евросоюзе среди принципов национальной безопасности и обороны. «Запад кровно заинтересован предоставить нам постоянные гарантии, принять Украину в евроатлантическое пространство. Так Европа станет сильнее», – считает А. Яценюк (<https://www.segodnya.ua/ukraine/yacenyuk-o-prinyatii-zakona-o-nacbezopasnosti-sleduyushchiy-shag-plan-deystviy-po-chlenstvu-v-nato-1148753.html>).

«Этот закон призван создать систему координации различных структур, которые обеспечивают нацбезопасность страны. Закон формулирует геополитические ориентиры Украины – это европейская и евроатлантическая интеграция», – говорит украинский политолог В. Фесенко, подчеркивая, что законопроект предполагает постепенный перевод институтов нацбезопасности на стандарты НАТО (<https://www.segodnya.ua/ukraine/neotlozhnyy-zakon-o-nacbezopasnosti-hto-izmenitsya-dlya-ukraincev-1118721.html>).

«Фундаментальными национальными интересами в законе определены интеграция Украины в Европейский союз и НАТО. Также я бы положительно отметил введение европейской практики и стандартов Альянса касательно расходов на оборону – отныне они будут планироваться, исходя из финансовых возможностей, а не какого-то мифического и далекого от

выполнения финплана. Позитивным моментом является и привлечение в развитие оборонного комплекса международной помощи и частных инвестиций, что соответствует международной западной практике. Еще один «плюс» нового закона – возможность Нацгвардии выполнять правоохранительные функции в мирное время, что также сделано по критериям западных стандартов», – комментирует принятие закона политический эксперт Д. Воронков (<https://ua.news/ru/dmitro-voronkov-zakon-pro-natsbezpeku-ne-posilyuye-kontrol-prezidenta-nad-silovim-blokom/>).

По словам народного депутата Д. Тымчука, новый закон о нацбезопасности нужен Украине, «как воздух», поскольку позволяет начать широкомасштабную реформу всего сектора нацбезопасности и обороны по стандартам и принципам НАТО.

«Именно поэтому каждое слово законопроекта согласовывалось с западными партнерами. Даже если мы сегодня не можем сказать, когда именно Украина станет членом НАТО, сам факт полного перехода на стандарты Альянса – это наш главный на сегодня национальный интерес в сфере нацбезопасности и обороны. Может быть, стандарты НАТО не идеальны, но на сегодня в мире ничего более эффективного в этой сфере нет», – заявляет он.

Также, по словам депутата, кроме глобальных задач, принятие и начало реализации этого закона позволит более активно привлекать западную помощь – как на проведение реформ в сфере безопасности и обороны, так и в виде военной помощи.

«Помощь стране, которая реформирует свой сектор нацбезопасности и обороны по стандартам НАТО – это то, что нашим западным партнерам ясно и предельно понятно», – подчеркивает Д. Тымчук (<https://www.segodnya.ua/politics/tymchuk-rasskazal-pochemu-zakon-o-nacbezopasnosti-nuzhen-strane-kak-vozduh-1148412.html>).

Особенностями закона, приближающими оборонную сферу Украины к стандартам НАТО, называют, в частности, ликвидацию исчерпывающего перечня угроз безопасности (как в старом законе, который замедлял реакцию на новые угрозы); введение эффективного планирования на разных уровнях; централизацию всех сил обороны и четкое распределение функций и задач между подразделениями; стратегию кибербезопасности; «демократический гражданский контроль» за армией; назначение гражданского министра обороны и его заместителей.

Закон о нацбезопасности также устанавливает минимальное количество средств, которое правительство должно выделять на безопасность – 5% от ВВП, из которых 3% должны идти исключительно на оборону. Наблюдатели указывают в связи с этим, что НАТО требует от своих членов аналогичных затрат на уровне 2%, при этом только несколько членов Альянса на самом деле тратят 2% ВВП или больше на оборону.

Важной особенностью принятого закона эксперты называют разделение должности главнокомандующего ВСУ и руководителя Генштаба.

В разделе, где описаны функции Министерства обороны, говорится, что министр обороны не будет военным – его будет назначать парламент по представлению президента из числа гражданских лиц. Причем гражданским будет не только министр, но и все его заместители.

Президент П. Порошенко говорил, что «колебался, но принял решение, что даже во время войны мы должны пойти на назначение гражданского министра».

«Недостаток нового закона состоит в том, что с января 2019 года на пост министра обороны будет назначаться гражданский человек. Не совсем понятно, почему военным блоком должен руководить кто-то из гражданских, который не имеет военного опыта. Я не вижу здесь логики», – говорит политический эксперт Д. Воронков (<https://ua.news/ru/dmitro-voronkov-zakon-pro-natsbezpeku-ne-posilyuye-kontrol-prezidenta-nad-silovim-blokom/>).

Ранее руководитель Минобороны В. Муженко, комментируя эту норму закона заявлял: «Я считаю, что у нас должен быть гражданский министр обороны. Но он точно не должен быть, например, библиотекарем. Он должен иметь опыт управления, возможно – и военный опыт» (<https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-44563019>).

Также некоторые эксперты отмечали в связи с этим, что требования к гражданскому министру обороны должны быть более четкими. «Хорошо, что министр, его заместители и госсекретарь Минобороны будут гражданскими, но это очень условно. Формулировка в законопроекте не позволит эффективно внедрить этот замысел, поскольку она позволяет военному, который покинул службу, уже на следующий день быть назначенным «гражданским министром обороны», – объяснил эксперт группы по нацбезопасности и обороне Реанимационного пакета Реформ В. Плахута (<https://korrespondent.net/ukraine/politics/3983025-zakon-o-natsbezopasnosty-stanet-ly-nato-blyzhe>).

Наблюдатели констатируют, что на практике министром может стать военнослужащий, уволившийся из армии и перешедший в статус гражданского.

Должность начальника Генштаба – главнокомандующего ВСУ в соответствие с принятым законом будет разделена: главнокомандующий станет самым высоким военным должностным лицом в Вооруженных силах, его будет назначать на должность и увольнять президент страны, как и начальника Генштаба, который будет подчиняться министру обороны и главнокомандующему. Сегодня обе эти должности занимает В. Муженко.

Как рассказал, комментируя принятый закон, секретарь парламентского комитета по нацбезопасности И. Винник, в принятом документе также уточнены функции СБУ, которые ограничиваются теперь вопросами борьбы с терроризмом, контрразведывательной защитой государства, борьбой с подрывной деятельностью.

По его словам, законом также четко разграничиваются полномочия сил обороны и сил безопасности. Кроме того, И. Винник сообщил, что

планируется создать парламентский комитет по надзору за деятельностью специальных правоохранительных органов и органов с правоохранительными функциями.

Многие представители депутатского корпуса и общественных организаций выступали с критикой положений нового закона, касающихся полномочий СБУ. Некоторые депутаты требовали лишить эту спецслужбу несвойственных ей функций в сфере экономики и борьбы с коррупцией, обвиняя СБУ в использовании этих полномочий в корыстных целях.

Но парламент не поддержал предложенных изменений к законопроекту. Секретарь парламентского комитета по нацбезопасности и обороне И. Винник объяснил такую позицию тем, что полномочия СБУ четко прописаны в других документах.

Политический эксперт Д. Воронков считает продление функций СБУ по борьбе с экономическими преступлениями главным недостатком документа. «Перед голосованием закона о нацбезопасности, депутаты вносили поправку о лишении СБУ функции борьбы с коррупцией и экономическими преступлениями. Однако эта поправка была отклонена. В связи с этим, возникает вопрос, а зачем мы тогда создавали всю антикоррупционную вертикаль? По логике вещей, СБУ не должна обладать такими функциями, поскольку это можно будет использовать, как рычаг и фактор давления в политических играх», – говорит он (<https://ua.news/ru/dmitro-voronkov-zakon-pro-natsbezpeku-ne-posilyuye-kontrol-prezidenta-nad-silovim-blokom/>).

Отдельный раздел закона регулирует участие общественности в решении вопросов нацбезопасности. С принятием документа зарегистрированным гражданским объединениям гарантируется право получать информацию (кроме засекреченной) о работе сектора безопасности. Кроме того, общественные объединения получают право проводить исследования и экспертизы решений в сфере нацбезопасности, и предоставлять свои выводы и предложения государственным органам. (<https://www.segodnya.ua/ukraine/neotlozhnyy-zakon-o-nacbezopasnosti-chto-izmenitsya-dlya-ukraincev-1118721.html>).

Эксперт В. Плахута критикует положения нового закона, касающиеся гражданского контроля, – по его мнению, в подотчетности налогоплательщикам при расходовании средств на безопасность и оборону не будет сдвигов. «В заключительные положения так и не было внесено обязательство для правительства пересмотреть закон о гостайне. Закрытость закупок военной техники остается», – сказал он (<https://korrespondent.net/ukraine/politics/3983025-zakon-o-natsbezopasnosty-stanet-ly-nato-blyzhe>).

О том, что в заключительных положениях законопроекта о национальной безопасности должны предусматриваться изменения в закон о государственной тайне, потому что без этого не удастся расширить сферу публичных закупок, говорил и аналитик Независимого антикоррупционного

комитета по вопросам обороны (НАКО), эксперт группы национальная безопасность и оборона РПР Т. Емчура.

«Стратегический оборонный бюллетень, который был утвержден несколько лет назад, говорил о том, что оборонные закупки, закупки обычных вооружений, должны быть выведены в плоскость публичных закупок. Это должно было быть сделано еще до конца 2017 года. Сейчас мы попали в ситуацию, когда ни парламент, ни Кабмин, ни Минобороны не выполняют этот программный документ. Там работа провалена. Я считаю, что было бы хорошо внести в заключительные положения норму, которая установит четкие дедлайны о внесении изменений в закон о государственном оборонном заказе и ряд других законов. Также в заключительных положениях должны быть указаны изменения в закон о государственной тайне. Без них не удастся ни расширить сферу публичных закупок, ни правильно настроить общественный гражданский контроль. Мы бы рекомендовали в заключительных положениях поставить задачу Кабмину и СБУ разработать соответствующий законопроект и подать его в Верховную Раду», – заявлял эксперт (https://lb.ua/news/2018/06/18/400680_ekspert_rpr_predlozhit_zakone.html).

Представители оппозиции, которые не поддержали закон о нацбезопасности, называют принятый документ «чисто декларативным».

«В этом законе расписано перераспределение должностей и полномочий между правоохранительными органами, декларация о движении в НАТО, куда нас никто не примет, учитывая территориальный конфликт. То есть, это чисто декларативный документ», – заявил сопредседатель фракции «Оппозиционного блока» Ю. Бойко (<https://strana.ua/articles/analysis/147830-chto-menjaet-zakon-poroshenko-o-natsbezopasnosti.html>).

Политолог Р. Бортник, считает, что в законе о нацбезопасности «нет необходимости». «У нас есть три закона: закон «Об основах национальной безопасности», закон «О демократическом гражданском контроле над военной организацией, правоохранительными органами государства» и закон «Про организацию оборонного планирования». Это три действующих закона... В этом законе есть пиар-составляющая, поэтому в документе закрепили вступление Украины в ЕС и НАТО», заявляет политолог, подчеркивая, что документ усилит роль и влияние президента на вооруженные силы.

«В этом законе есть серьезная финансовая составляющая. Также в законе есть административная составляющая. Административная составляющая заключается в разделении должности руководителя генштаба на две – на главнокомандующего ВСУ и руководителя генштаба. Теперь министра обороны будут назначать исключительно из гражданских лиц. И эти гражданские лица сконцентрируют на себе полномочия контроля за использованием финансов. Теперь президент будет предлагать министра обороны, заместителя генштаба, заместителя главнокомандующего ВСУ... Все финансовые вопросы будет контролировать президент. Военная часть

останется за главнокомандующим вооруженных сил. Военный и финансовый секторы будут разделены. Президент усиливает свое влияние на министерство обороны. Президент будет контролировать финансирование этого сектора. Министр обороны станет завхозом... Это будет вызывать элементы хаоса», – прогнозирует эксперт (<https://uiamp.org.ua/ukrainskiy-zakon-o-nacbezopasnosti-privneset-eshche-bolshe-haosa-ekspert>).

О том, что новый закон призван заменить три уже действующих, говорит и военный эксперт О. Жданов. «Фактически, ... закон о нацбезопасности заменяет три: о национальной безопасности, о стратегическом планировании и об общественном контроле за оборонным сектором», – считает он.

Эксперт допускает, что закон, вероятно, «должен решить частные политические вопросы». «Сейчас происходит подготовка к саммиту Украина-НАТО и представители Украины смогут туда приехать с козырем и указать на то, что учли пожелания НАТО относительно национальной безопасности Украины. Но стоит отметить, что закон будет лоббировать интересы Президента. Потому что он отменяет парламентский контроль за оборонным сектором. Гарант получит единоличное право назначать начальника Генштаба, Главнокомандующего Вооруженных сил, а также право объявлять и прекращать войну, что является очень серьезным сигналом», – отмечает О. Жданов (https://zik.ua/ru/news/2018/06/21/zakonoproekt_o_natsbezopasnosti__obo_vsem_y_ny_o_chem__voenniy_ekspert_1350919).

На то что, закон о нацбезопасности депутаты старались поскорее принять в преддверии саммита НАТО, указывает военный эксперт О. Стариков. «Такого уровня законы не принимают так быстро. Это основополагающий, институционный закон, и он должен приниматься долго, медленно, каждый вопрос должен прорабатываться. Этот закон писал человек, который даже не занимался законодательством. Там даже были грамматические ошибки - так спешили ... Некоторые положения вообще не соответствуют действующему законодательству», – подчеркивает эксперт (<https://newsone.ua/news/politics/eho-pisal-chelovek-kotoryj-nikohda-ne-zanimalsja-zakonotvorchestvom-voennyj-ekspert-raskritikoval-zakon-o-natsbezopasnosti.html>).

О том, что закон о национальной безопасности усилит полномочия президента, говорит в комментариях украинским СМИ польский эксперт А. Прузовский. «К реальной национальной безопасности данный закон не имеет никакого отношения. Он снова дает больше полномочий СНБО и силовикам. Как на меня, это пахнет таким тоталитаризмом, диктатурой. Смотрите, структура органов нацбезопасности на Донбассе будет такая: руководитель Оперативного объединенного штаба, над ним будет стоять начальник Генерального штаба, над ним стоит главнокомандующий Вооруженных сил Украины (ВСУ). Это военные. Дальше идет гражданская составляющая: министр и заместители министра и Верховный

Главнокомандуючий в статусе президента. Заместителей министра, плавнокомандующего ВСУ, начальника Генерального штаба, командуючого оперативного штаба ВСУ назначає лично президент. Круг замкнувся. Чем не узурпація влади?», – поясняє він (<https://aspi.com.ua/tochka-zreniya/zakon-o-natsionalnoj-bezopasnosti-i-oborone-pomozhet-poroshenko-uzurpirovat-vlast.html?view=item&id=14467:zakon-o-natsionalnoj-bezopasnosti-i-oborone-pomozhet-poroshenko-uzurpirovat-vlast>).

«Скорее всего, Порошенко будет использовать закон в своих политических целях. Не исключаю, что с его стороны будет некоторое злоупотребление. Поскольку мы знаем, что у нас многие законы в стране не работают, и имплементация законов только ухудшилась, то становится очевидным, что только определенные части этого закона будут работать. Будут реализовываться только то, что выгодно власти. В остальном все останется на бумаге, как и многие другие вещи», – считает политолог П. Рудяков.

Комментировавши прийнятий документ, експерт також відзначає: «В силових ведомствах велась подготовка к тому, чтобы по-новому прописать их полномочия. То, что мы называем на Востоке страны ООС, после изменения формата АТО, требует изменений в законодательство. Кроме того, обеспечение сектора оборонной безопасности одно из требований к Украине со стороны западных партнеров ... Речь идет, чтобы подогнать те реалии, которые были в оборонном секторе и секторе безопасности, под новые условия» (<https://golos.ua/i/621387>).

Таким образом, наблюдатели приходят к выводу, что эффективность закона о нацбезопасности эффективным во многом будет зависеть от ряда сопутствующих условий, в том числе от дальнейшего законодательного и практического урегулирования вопросов сферы безопасности и обороны.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Реформування первинної медичної допомоги: нова модель закупівлі медичних послуг на місцях

З липня поточного року заклади первинної медичної допомоги, які виконали всі умови та уклали договір із Національною службою здоров'я України (далі – НСЗУ), отримуватимуть фінансування за новими правилами. Як відомо, 25 квітня Кабінет Міністрів України ухвалив порядок укладення договору НСЗУ із закладами, а також його типову форму. На виконання п. 2 Постанови КМУ від 25 квітня 2018 р. № 407 «Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2018

рік», договори з комунальними закладами охорони здоров'я укладатимуть до 5 червня 2018 р. на строк з 1 липня по 31 грудня 2018 р.

Порядок визначає список документів, які закладу необхідно подати до НСЗУ, а також строки, впродовж яких НСЗУ прийматиме або відхилятиме заяву закладу на підписання договору. Зокрема, заклад має бути устаткований відповідно до таблицю оснащення, мати ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики тощо.

Терміни подання заяв закладів про укладення договорів у 2018 р. визначені у Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2018 рік, затвердженому постановою КМУ від 28.05.2018 р. № 407. Так, заклад, який готовий вступити в реформу з 1 липня, має підписати договір не пізніше 5 червня 2018 р. або не пізніше 15 серпня при вступі в реформу з 1 жовтня.

Медичний заклад може укласти договір з НСЗУ тільки за умови, що всі інші заклади первинної допомоги міста, району або ОТГ (у межах одного бюджету) також підписали договір.

Відповідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», п. 6 Порядку укладення, зміни та припинення договору про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій, затвердженого постановою КМУ від 25 квітня 2018 р. № 410, НСЗУ оголошує про укладення договорів про медичне обслуговування населення за програмою державних гарантій медичного обслуговування. Медичні послуги, пов'язані з наданням первинної медичної допомоги (далі – ПМД), передбачені Порядком надання первинної медичної допомоги, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 березня 2018 р. № 504.

Особливості реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для ПМД на 2018 рік, застосовані тарифи та коригувальні коефіцієнти, встановлено Порядком реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2018 рік, затвердженим постановою КМУ від 25 квітня 2018 р. № 407. Суб'єкт господарювання, який бажає укласти договір з НСЗУ на визначених в оголошенні умовах, має відповідати Вимогам до надавача послуг з медичного обслуговування населення, з яким головними розпорядниками бюджетних коштів укладаються договори про медичне обслуговування населення, затвердженим постановою КМУ від 28 березня 2018 р. № 391.

НСЗУ – новий орган, який керуватиме фінансовою системою медицини в Україні. На першому етапі реформи через НСЗУ держава фінансуватиме роботу сімейних лікарів, терапевтів і педіатрів. Надалі вся система медицини буде оплачуватися через НСЗУ. Фактично створений орган керуватиме всією системою фінансування медицини в Україні. 27 грудня 2017 року уряд прийняв рішення про створення НСЗУ, яка є центральним органом

виконавчої влади. Діяльність НСЗУ спрямовується і координується КМУ через міністра охорони здоров'я. Основні завдання НСЗУ:

- реалізація державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій);

- виконання функцій замовника медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій;

- внесення на розгляд міністра охорони здоров'я пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення.

НСЗУ функціонуватиме в режимі виконання договірних умов з надавачами медичних послуг, які вона НСЗУ повинна контракувати та оплачувати. Для можливості укладання таких договорів до надавача медичних послуг (простіше кажучи до закладу охорони здоров'я було висунуто ряд вимог: центр первинної медичної служби чи амбулаторія повинні автономізуватися. Тобто стати комунальним некомерційним підприємством, яке зможе відкрити свій розрахунковий рахунок в банку. У них повинні бути комп'ютери, підключені до електронної системи охорони здоров'я через одну з медичних інформаційних систему (МІС), яка пройшла сертифікацію. Також заклад повинен забезпечити сучасне оснащення закладу ПМД та запровадити високий рівень сервісу для пацієнтів.

Одна з важливих передумов роботи медзакладів зі НСЗУ – підключення до електронної системи охорони здоров'я. У системі мають бути відображені всі місця надання медичної допомоги, уповноважені особи та медичні працівники, які будуть залучені до виконання договору. Документообіг між НСЗУ і закладами охорони здоров'я відбуватиметься в електронній формі.

Передбачено, що НСЗУ буде оплачувати послуги закладів з надання первинної допомоги за принципом капітації. Капітація – це механізм оплати медичних послуг, коли заклад отримує встановлену суму за кожного пацієнта, незалежно від того, чи звертається він за медичними послугами. Капітація оплачується не з кишені пацієнта, а із загальних податків, які він оплатив у державний бюджет.

Базовий тариф за пацієнта, який підписав декларацію з лікарем, становить 370 грн. До базового тарифу застосовуються вікові коефіцієнти. Для дитини віком до 5 років – коефіцієнт 4, тобто оплата педіатру становитиме 1480 грн за дитину в рік. Для дітей віком від 6 до 17 років визначено коефіцієнт 2,2 – 814 грн. Для дорослих від 18 до 39 років – коефіцієнт 1 (370 грн). Для дорослих від 40 до 64 років – коефіцієнт 1,2 (444 грн), а для людей віком понад 65 років – коефіцієнт 2 (740 грн).

До кінця 2018 року заклади первинної медичної допомоги, які почнуть фінансуватися за договором із НСЗУ, також отримуватимуть по 240 грн за умовного пацієнта, який теоретично проживає на території обслуговування закладу, але ще не уклав декларацію про вибір лікаря. При цьому від

загальної кількості таких пацієнтів щомісячно будуть вираховуватися люди, які вже підписали декларації із лікарями.

За словами Прем'єр-міністра України В. Гройсмана, це перший крок на шляху до страхової медицини. «Ми прописали законопроект, прийняли його в Парламенті, документ вступив в силу. Сьогодні є можливість укласти договір з лікарем, який надасть вам якісні послуги. І по цьому договору держава заплатить конкретно цьому лікарю за вас як пацієнта. Не за стіни чи ліжка, а за послугу», – зазначив він.

Після прийняття та схвалення вищезазначених нормативно-правових актів, формування та облаштування регіональних закладів охорони здоров'я – від ФАПів до профільних клінік – це відповідальність районів та громад, яким ці заклади належать. «Лікарні належать районам і муніципалітетам. А в цих районах завдяки децентралізації гроші є. І я вимагаю від керівників районів та муніципалітетів діяти в інтересах громадян. Лікарні, ФАПи мають бути відремонтовані і забезпечені, а люди мають отримувати нормальні умови лікування», – наголосив глава уряду.

У рамках реформи системи охорони здоров'я в уряді вагому увагу приділяють просуванню в реформуванні сільської медицини, і наразі спільно з місцевою владою вибудовують механізм взаємодії. В уряді наголошують про необхідність активніше залучати органи місцевої влади до фінансування потреб сільських медичних закладів, особливо в частині будівництва та реконструкції. «Якщо регіони не вкладають в медичні заклади кошти, значить, їм ці заклади не потрібні. Якщо вкладають, то і відповідальність за функціонування амбулаторій вища. У лікарів має бути все – від обладнання і місця проживання до транспортного засобу», – зазначив Прем'єр-міністр В. Гройсман

У результаті реформи кількість амбулаторій на селі, а їх на сьогодні понад 3800, не зменшиться. При цьому деякі амбулаторії будуть реконструйовані, деякі перепрофільовані з амбулаторій монопрактики – на 1–2 лікарів, на амбулаторії з більшою кількістю профільних фахівців. Доцільність такого перепрофільовання визначить МОЗУ спільно з місцевими органами влади.

Представники КМУ пропонують звільнити від ліцензійних плат проекти будівництва водних свердловин біля амбулаторій і вважати свердлові роботи складовою будівельного або реструкційного проекту.

В уряді наголошують, що реформа сільської медицини – це не косметичний ремонт амбулаторій, а нова якість медичних послуг. Впроваджуючи реформу первинної медицини в сільській місцевості, у першу чергу враховують особливості України. Перша особливість – це велика кількість людей, що проживає в сільській місцевості – 33 %. До прикладу в Німеччині – 5–7 % сільського населення.

Як підкреслив віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко, сьогодні медична послуга майже відсутня в сільській місцевості. Вона є або на районному рівні у вигляді

консультацій вузькопрофільних спеціалістів, обласному або 7 у великих містах.

За його словами, сьогодні в Україні є достатня кількість сімейних лікарів, які працюють на первинному рівні, але ті умови і можливості, які у них є, не дозволяють навіть «лікарю від Бога» надати якісну медичну послугу кожному українцю.

Тому реформа охорони здоров'я полягає не тільки в запровадженні сучасних підходів до приміщень і медичного обладнання, а в першу чергу – новітніх методів, телемедицини, які можуть записувати дані, передавати їх на вторинний рівень і отримувати дуже швидко консультацію від фахових лікарів з вузькопрофільних питань. «Медична реформа – це не косметичний точковий ремонт амбулаторій або ФАПів, це кардинальна зміна умов проведення фахових консультацій лікарів, залучення сімейних лікарів саме у сільську місцевість, створивши їм належні умови роботи», – зазначив Г. Зубко.

З вересня 2017 року Мінрегіон і МОЗ спільно працюють над створенням системи, яка б забезпечила якісну первинну послугу у сільській місцевості. Вже розроблена і затверджена методика медичної мережі амбулаторій, де буде знаходитися лікар, визначено територію доступності і кількість людей, які буде обслуговувати лікар і співпрацювати з вторинним рівнем, перелік обладнання, протоколи лікування тощо.

«В Україні вже впроваджується програма E-health по укладанню договорів. Але для нас дуже важлива складова цієї програми, яка буде працювати як E-konsalt. Це програма, яка дозволить спілкуватися сімейним лікарям з другим рівнем: кардіологом, офтальмологом або іншим лікарем, який може надати фахову консультацію», – зазначив віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко

За його словами, впровадження якісної первинної допомоги у сільській місцевості, сьогодні є вкрай важливим. Адже стан інфраструктури медичної допомоги на селі жахливий. 82 % ФАПів і амбулаторій в Україні без водопостачання і 75 % без водовідведення і санітарних умов. «Говорити про дообладнання або ремонт існуючої інфраструктури, не можливо. Тому, сьогодні ми step-by-step рухаємося розробленою маршрутною картою, яка передбачає впровадження якісної первинної допомоги на селі з фаховими лікарями, які в першу чергу будуть наближені до людей», – підкреслив він.

Поряд із цим, реалізується Програма Президента України П. Порошенка з реформування сільської медицини, яка полягає не тільки у формуванні спроможної мережі і обов'язковій наявності лікарів в амбулаторіях, а й у впровадженні нових підходів, які сьогодні працюють у багатьох країнах світу. Це досвід Канади, Хорватії, Німеччини, інших європейських країн, які використовуючи телемедицину, можуть надавати вчасну і якісну медичну послугу своїм громадянам.

Президент П. Порошенко взяв участь у відкритті нового фельдшерсько-акушерського пункту зі службовим житлом в селі Боденьки Вишгородського

району Київської області. «Третина українців проживають на селі. Це майже 14 мільйонів українців, які були позбавлені якісних медичних послуг. І здавалося, що ця проблема є такою, яку не можна вирішити», – зазначив Глава держави.

П. Порошенко наголосив, що в медичному обслуговуванні мешканців сіл та невеликих міст запропонована абсолютно унікальна модель – модель телемедицини. «Коли ми будемо поєднувати в сільській лабораторії якісного медичного працівника, у сільській амбулаторії буде знаходитись найнеобхідніше обладнання для першого швидкого аналізу і діагностики», – підкреслив він.

За словами Президента, інформація про пацієнта далі надходитиме до медичного хабу або в район, де лікар вже прочитає кардіограму, проаналізує необхідні дані, побачить симптоми, а якщо потрібно зв'яжеться із обласним центром чи Києвом, залучить спеціалістів і поставить якісний діагноз.

У новому будинку фельдшерсько-акушерського пункту, створеному за проектом французького архітектора, буде розміщена апаратура, а також є приміщення для проживання фельдшера, автомобіль. При необхідності за вказівкою лікаря будуть надаватися ліки і будуть зроблені відповідні процедури, або пацієнта буде транспортовано до районної чи обласної лікарні, де будуть надані всі необхідні послуги.

Комп'ютерні програми, які будуть забезпечувати телемедицину, надійдуть з Канади, своїм досвідом поділиться Німеччина, Хорватія надіслала фахівців, які допоможуть запроваджувати цю систему. Додатково до бюджетних грошей, коштів місцевого самоврядування, фінансування цього проекту, на прохання Президента, надасть Світовий банк.

Посол Франції в Україні І. Дюмон зазначила, що відкриття ФАПу в селі Боденьки Вишгородського району Київської області дуже важливе. «Ми це зробили разом. Франція, яка підтримує Україну. Французький архітектор, який створив цей проект. Усе це стало можливо, тому що були люди, які підтримували проект – мер, лікарі, Міністерство регіонального розвитку та голова Київської обласної адміністрації», – зазначила вона.

Будівля пункту є також енергоефективною, а весь проект був реалізований за один рік.

З 1 січня 2019 року не передбачено медичної субвенції для фінансування закладів, які надають первинну медичну допомогу, лише капітація. Отже, для укладення договору з НСЗУ та отримання оплати всі заклади ПМД повинні виконати «домашнє завдання»: перетворитися з бюджетних установ на некомерційні підприємства, забезпечити належне матеріально-технічне оснащення, обрати медичну інформаційну систему та приєднатися до системи «Електронне здоров'я», підписувати декларації про вибір лікаря.

Перед ОТГ стоять 5 завдань, щоб почати реформу вже цього року і щоб «не тільки пацієнти, але й лікарі відчули, що щось змінилося». Найперше, що мають зробити органи місцевого самоврядування, це реорганізувати медичні

заклади, перетворивши їх у комунальні некомерційні підприємства. Як саме зробити це, МОЗ за потреби надає роз'яснення.

По-друге, усім закладам охорони здоров'я треба підключити до електронної системи охорони здоров'я. Бо вже цього року усі рецепти і направлення мають бути електронними.

По-третє, органам місцевого самоврядування треба базово оснастити комунальні медичні заклади. Пацієнт не повинен купувати «ватку та бинтик» в аптеці навпроти. Існує табель оснащення медичного закладу, який не так складно виконати.

Четверта позиція – треба забезпечити відповідний сервіс. Пацієнт не має стояти у чергах. Треба зробити так, щоб він не бігав здавати аналізи до поліклініки – нехай їх візьмуть у нього на місці і згодом відвезуть у поліклініку. Нехай пацієнт матиме можливість прийти на прийом до лікаря у вихідний. Зробіть замість «дірочки» реєстратури відкриту рецепцію, місце для дитячих візочків тощо. Усе це нескладно і недорого виконати – за бажання.

П'яте – треба провести комунікаційну кампанію, розповсюдивши матеріали МОЗ. Той, хто зробить це до липня цього року, зможе заключити договір з НСЗУ і отримуватиме чималі кошти за новим принципом.

За словами заступника міністра МОЗУ П. Ковтонюка, перші медзаклади отримують значний пакет допомоги від спеціально створеного Міжнародного офісу партнерів. Цей Офіс також може допомогти у проходженні автономізації, в електронному підключенні до НСЗУ тощо.

На сьогодні органи місцевого самоврядування ОТГ активно включаються в реформування системи охорони здоров'я на місцях. Так, у Балтській міській ОТГ переконані, що дуже важливо, щоб пацієнти, лікарі та влада довіряли одне одному. За словами міського голови С. Мазура, для цього потрібна максимальна прозорість у стосунках. Протягом останніх двох років в цій ОТГ працювали над транспортною доступністю медичних послуг, у тому числі організували безоплатне підвезення до лікарень людей із сіл. Домовилися з лікарями про те, що вони мають зробити все можливе для того, щоб пацієнти зрозуміли, що на них завжди чекають у медичному закладі. На сьогодні там безоплатним п'ятиденне лікування у стаціонарі, але при цьому поставлено умови: кожен пацієнт має пройти профілактичний огляд у свого сімейного лікаря, а також безоплатно здати відповідні аналізи. У ФАПх та амбулаторіях медсестри вже давно беруть аналізи, щоб люди не їздили самі до поліклінік. До того ж, з двадцяти своїх медичних закладів капітально відремонтували вісімнадцять.

С. Мазур також підкреслив те, що в Балтській ОТГ вже зараз упроваджують роботу з електронними рецептами. Також громада бере активну участь у формуванні госпітальної ради.

За даними Полтавської ОДА, на 50 % збільшено кількість амбулаторій, кількість обстежень пацієнтів у 4 рази. Забезпечено передання даних електрокардіограм та інших досліджень з амбулаторій та ФАПів до лікарів.

На Тернопільщині ще до старту медичної реформи заснували електронний реєстр пацієнтів, «яким охоплено все населення краю». Також забезпечено медичну мережу молодими спеціалістами на 87 %, що є найкращим показником загалом по Україні.

В Івано-Франківській області ОТГ налагоджують роботу медичних інформаційних систем, які в перспективі мають запрацювати в усіх медичних закладах Прикарпаття. «Вибір та впровадження медичної інформаційної системи є необхідним кроком для усіх медзакладів первинної ланки. Можливість укладати декларації між лікарем та пацієнтом без цього елементу не запрацює», – наголосив директор Івано-Франківського центру розвитку місцевого самоврядування Р. Панасюк.

Вибір медичної інформаційної системи і підключення до неї на практиці відкриває шлях до отримання медзакладами фінансування на нових умовах. «Є чітких п'ять кроків для медзакладів – автономізуватись, підключитись до медичної інформаційної системи, яка дає можливість зареєструвати, заклад, лікарів і пацієнтів та укладати декларації. Щоб з 1 липня можна було отримувати фінансування за новими принципами капітаційної ставки заклад має бути підключений до системи eHealth, а це робиться через одну з медичних інформаційних систем. А тоді вже можливе укладання договору з Національною службою здоров'я і отримання коштів капітаційної ставки», – зазначила радник з муніципальних послуг Івано-Франківського центру розвитку місцевого самоврядування М. Баран.

Медичні інформаційні системи (МІС) є різними. Сьогодні на українському ринку їх працює дев'ять. Ці системи мають різні функції та набір безкоштовних і платних модулів. Можливість реєстрації пацієнтів за допомогою базових компонентів трьох МІС тестували учасники семінару.

Дві ОТГ Івано-Франківської області вже обрали медичну інформаційну систему та підключили до неї свої медзаклади. Це Тлумацька і Брошнів-Осадська об'єднані громади. У Тлумацькій ОТГ, наприклад, Центр первинної медичної допомоги вже обрав таку систему та провів реєстрацію лікарів. «Ми сьогодні вже обрали свою медичну інформаційну систему, з якою розпочали роботу, і у нас вже зареєстровано в системі eHealth наш заклад, який буде реорганізовано в комунальне некомерційне підприємство. Зараз ми перебуваємо в процесі реорганізації. Також у нас вже зареєстровано дев'ять лікарів, зокрема, 3 лікарів-педіатрів, 2 сімейних лікарів та 2 терапевти. Зареєстровані й перші пацієнти, поки їх є 251», – зазначила його керівник О. Мельник

Інші прикарпатські об'єднані громади для повноцінної роботи з eHealth поки обирають, до якої медичної інформаційної системи підключатись. Проте, наголошують фахівці, будь-яка МІС вимагає певного рівня технічного забезпечення у закладі первинної медичної допомоги – наявності комп'ютера, принтера та швидкісного Інтернету. А в українських реаліях сільської місцевості це часто залишається проблематичним.

Вакулівська ОТГ Дніпропетровської області для фельдшерів придбали скутери. У Вакулівській громаді – 18 сіл. Загальна площа – майже 300 квадратних кілометрів. Тому чотири нові моторолери – це допомога в роботі фельдшерам. «Відтепер дістатися до хворого навіть у найвіддаленіше село – не проблема. У моторолерах і паливо дешевше, і в експлуатації вони простіші за авто. Та і взагалі для села дуже зручні», – поділився голова громади А. Шевцов.

Половину коштів на придбання мопедів виділила громада, решту – обласна влада. Голова Дніпропетровської ОДА В. Резніченко підкреслив, що допомагатимуть тим, хто готовий взяти на себе відповідальність.

Набуває досвід роботи з системою eHealth фельдшери амбулаторії Бездрицька ОТГ. Ця громада ще в серпні 2017 року зареєструвалася в системі eHealth, отримала єдиний електронний цифровий підпис, зареєструвала лікарів, а після того, як вступила в дію медична реформа - розпочала підписувати з пацієнтами декларації. Минулого року, на території ОТГ проводилася робота серед населення. У місцях громадського скупчення були розміщені оголошення з роз'ясненнями про медичну реформу та укладання декларацій. Наразі, підписано вже 210 декларацій, а це 10 % від загальної кількості зареєстрованих мешканців на території ОТГ.

Декларації почали підписувати з 3 квітня 2018 року. В середньому на одного дорослого пацієнта потрібно 5 хвилин для оформлення декларації, на дитину 7–10 хвилин, адже існує потреба внести більше даних в систему. Загалом, від 20–50 декларацій у день підписує зазначений медичний заклад, у планах – проводити роботу і по суботах, для більш широко охоплення населення, коли всі знаходяться вдома.

З 2016 року Центри первинної медико-санітарної допомоги відкрилися в Криничанській, Божедарівській, Грушівській, Сурсько-Литовській та Новоолександрівській об'єднаних територіальних громадах Дніпропетровської області. Загалом за даними Дніпропетровського центру розвитку місцевого самоврядування програми «U-LEAD з Європою» жителі ОТГ Дніпропетровщини отримують первинну медичну допомогу в 28 центрах первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД) з мережею із 237 лікарських амбулаторій, 389 фельдшерських та фельдшерсько-акушерських пунктів. У 2016–2018 роках відкрито 5 нових ЦПМСД в ОТГ. Забезпеченість амбулаторіями сільського населення області становить – 4,28 на 10 тис. населення.

Наразі в області створено 7 комунальних підприємств ЦПМСД, останні з них створені в Сурсько-Литовській і Криничанській ОТГ. Також Іларіонівська ОТГ в процесі створення власної ЦПМСД. У 2018 року в Дніпропетровських ОТГ побудуть 18 нових сучасних амбулаторій.

Миколаївська ОТГ потрапила до проекту Президента України з розвитку первинної медицини на селі, і завдяки цьому тут буде збудована нова сучасна амбулаторія. Документація вже підготовлена, земля виділена й оформлена. Є три сімейні лікарі. Кадровий потенціал підсилено ще й двома

випускниками Дніпровської медакадемії, вихідцями з Миколаївки, які цього року отримують дипломи. Загальна вартість будівництва – близько 13 млн грн, наразі з обласного бюджету вже виділено на проектування і початкові роботи 10 млн грн.

Спершу планували амбулаторію на сім сімейних лікарів, а потім, врахувавши навантаження, вирішили зупинитися на чотирьох, а різницю коштів скерувати на придбання обладнання та автомобіля. Старе аварійне приміщення, де розміщується аптечний пункт, повністю розбереться, а в нинішній амбулаторії облаштують денний стаціонар.

Це хороший приклад розвитку медицини в ОТГ. Громади сьогодні створюють згідно із законом некомерційні комунальні підприємства. У Миколаївці таке вже зареєстрували й очікують на отримання ліцензії з надання медичних послуг. Раніше, щоб отримати первинні медичні послуги, треба було їхати до Павлограда, а тепер громада цю послугу «садовить» туди, де живуть люди.

Також ОТГ уклала договір на телекомунікаційну медицину з Дніпровською обласною лікарнею ім. І. Мечникова, спеціалісти якої у визначений день консультуватимуть пацієнтів он-лайн.

У рамках активізації приписної кампанії громадам Дніпропетровський центр розвитку місцевого самоврядування рекомендує проводити «Ярмарки здоров'я». Перший такий Ярмарок відбувся 20 квітня в Криничанській громаді. Приклад активної приписної компанії в громадах Дніпропетровської області – Межівська ОТГ, де понад 10 тис. жителів вже уклали договір з сімейними лікарями.

Завдяки співфінансуванню Тернопільської міської ради та Державного фонду регіонального розвитку в Тернопільській міській дитячій лікарні капітально відремонтували інфекційне відділення. «Цього року ще одним досягненням стало оновлене інфекційне відділення дитячої лікарні, у якому за кошти міського бюджету та за підтримки Державного фонду регіонального розвитку протягом 2017–2018 років ми реконструювали приміщення другого поверху на суму понад 1,5 млн грн. Зокрема, капітально відремонтували палати та коридори, замінили вікна та двері на енергозберігаючі та відремонтували сходової клітки. Оновлення приміщень першого поверху було виконано у 2015 році за кошти міського бюджету», – зазначає міський голова Тернополя С. Надал.

У 2018 році для інфекційного відділення також придбали меблі (одягові шафи, тумбочки, столи обідні, крісла та ін.) та м'який інвентар (матраци, подушки, ковдри та інше) за рахунок коштів, виділених із міського бюджету, в рамках місцевої програми «Здоров'я тернополян».

Станом на 10 травня поточного року мережі надання первинної медичної допомоги погоджено в 17 областях України. «Спільно з нашими міжнародними партнерами – Світовим банком і Урядом Канади ми відпрацювали мережу первинки. Але головне питання в тому, що на прикладі нових проектів ми хочемо показати, який стандарт повинен бути у медичної

послуги в сільській місцевості. Це не просто амбулаторія або обладнання, це в першу чергу фаховий лікар, який знає протоколи лікування, процедури і може допомогти будь-якій людині у критичний момент, використовуючи телемедицину», – наголосив віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко.

Перспективні мережі надання первинної медичної допомоги формуються на виконання Закону України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості». Його суть – забезпечення сільського населення, а це більше 13 млн людей, якісними медичними послугами. Для цього у державному бюджеті передбачено 5 мільярдів гривень, які зокрема будуть спрямовані на будівництво нових амбулаторій, житла для лікарів, придбання медичного обладнання та службового транспорту.

Порядок формування спроможних мереж надання первинної медичної допомоги регулюється спільним Наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ № 178/24 від 06.02.2018 року. Порядок надання первинної медичної допомоги врегульовано Наказом Міністерства охорони здоров'я № 504 від 19.03.2018 року.

Мінрегіон України розробив і затвердив рекомендації і стандарти щодо будівництва амбулаторій для моно-практики на одного лікаря, групової практики для 3–7 лікарів, забезпеченості житлом, транспортом і впровадження нових форм телемедицини.

Таким чином, Україна переходить на модель закупівлі медичних послуг на первинній ланці. Усі медичні заклади – бюджетні установи, які стануть комунальними некомерційними підприємствами, зможуть укласти договір з НСЗУ та почнуть отримувати кошти за капітаційним принципом (заклад отримує встановлену суму за пацієнта незалежно від того, чи звертається той по послуги).

Протягом 2018 року ОТГ мають шанс перетворити свої медичні заклади з державних комунальних установ на комунальні некомерційні підприємства, не втрачаючи при цьому ліцензію. Крім того, протягом 2018 року вони повинні покращити якість медичного сервісу для населення та зробити нові медичні стандарти нормою (Адміністрація Президента України (<http://www.president.gov.ua>); Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua/>); Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/>); Міністерство охорони здоров'я України (<http://moz.gov.ua/>); Національна служба здоров'я України (<http://nszu.gov.ua>); Асоціація міст України (<https://www.auc.org.ua/>); Дніпропетровської ОДА (<https://adm.dp.gov.ua>); Дніпропетровський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://officereform.dp.ua>); Івано-Франківський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/lgdc.if/>).

Ймовірні зміни логістики поставок газу на європейський ринок і проблеми розвитку газової промисловості України

(Закінчення, початок у №12)

2. Проблеми розвитку газової промисловості України

Як зазначалось раніше, зрушення, що останніми роками відбуваються або вже намітилися в логістиці європейського газового ринку, справлятимуть потужний вплив на розвиток української газотранспортної системи (ГТС) і вітчизняної газової сфери в цілому. Причому ключова роль в цих процесах належатиме обсягам російського газу, який щорічно транспортуватиметься українською ГТС на газовий ринок ЄС, починаючи з 2020 р., коли «Газпром» планує ввести в експлуатацію нові газотранспортні маршрути в обхід території України – «Північний потік – 2» і «Турецький потік».

Утім, прикметно, що останніми роками транзит російського газу до країн ЄС через територію України зростав. Так, у 2016 р. транзит природного газу зріс на 23% у порівняно з 2015 р. – до 82,2 млрд куб. м. А у 2017 р. транзит природного газу через українську газотранспортну систему досяг рекордного з 2011 р. показника – 93,5 млрд куб. м, що на 13,7 % більше, ніж у 2016 р.

При цьому в прес-службі Національної акціонерної компанії (НАК) «Нафтогаз України» зазначили, що транспортування природного газу з Росії до країн Євросоюзу іншими маршрутами за аналогічний період залишалася на стабільному рівні. «Таким чином, «Газпром» покриває зростання і коливання попиту на російський газ у країнах ЄС, насамперед за рахунок використання потужностей і гнучкості ГТС України», – сказано в повідомленні прес-служби.

Тому слід наголосити, що за умов високої ймовірності формування вже у недалекому майбутньому нової конфігурації зовнішніх і внутрішніх газових потоків у ЄС, саме гнучкість обсягів і режиму постачання газу до Європи є важливою конкурентною перевагою української газотранспортної системи порівняно з «Північними потоками – 1 і 2» і «Турецьким потоком». Ця гнучкість забезпечується завдяки наявності в Україні, особливо біля її західного кордону, потужних підземних сховищ газу (ПСГ), які завдяки накопиченому у них газу дають змогу маневрувати обсягами та режимом постачання газу до ЄС і підтримувати потрібний тиск у газопроводах. Сукупна ж потужність зберігання 12 вітчизняних підземних сховищ газу складає 30,9 млрд куб. м.

Однак, масштаби зазначених можливостей української ГТС у кожний конкретний період часу визначаються співвідношенням таких параметрів як

обсяги газу у ПСГ, тиск газу на вході та на виході українською ГТС тощо. І ці параметри змінюватимуться залежно від зміни обсягів транзиту російського газу до Європи через українську ГТС. Останні, своєю чергою, залежатимуть від завантаженості російським газом трубопроводів, що оминатимуть територію України, особливо «Північних потоків – 1 і 2» і «Турецького потоку». Як відомо, нинішній контракт з Росією на транзит газу через Україну закінчується в кінці 2019 р. При цьому слід брати до уваги, що обсяги транзиту російського газу до Європи через українську ГТС впливають на технічні умови функціонування газової сфери України в цілому.

Адже значні обсяги транзиту російського газу сприяють підтримці необхідного робочого тиску в українській ГТС. І це дає змогу не лише транспортувати російський газ до Європи, а й постачати необхідні обсяги газу вітчизняним споживачам. А у разі зменшення обсягів транзиту російського газу перед українською ГТС, через необхідність підтримання належного робочого тиску в мережі газопроводів, по новому постають питання забезпечення газом українських споживачів. При цьому може постати питання про зміну маршрутів доставки газу вітчизняним споживачам. Своєю чергою зазначені технічні проблеми потягнуть за собою появу відповідних економічних і навіть соціально-політичних проблем. Утім, цей спектр проблем буде залежати від конкретних змін обсягів і режиму транспортування російського газу до Європи через українську ГТС.

Як стверджують деякі оглядачі ЗМІ, якщо не вдасться зупинити будівництво «Північного потоку – 2», то треба готуватися до експлуатації української ГТС в усіченому варіанті. Утім, як зазначалось вище, певний обсяг транзиту російського газу в Україні найімовірніше відбере вже один лише «Турецький потік». Хоча позбавити Україну транзиту свого газу Росії вряд чи вдасться, якщо, звичайно, російська агресія на Донбасі не трансформується у повномасштабну війну. Правда, поки цей варіант перебігу подій видається малоімовірним. Тому поки актуальним видається визначення ймовірних обсягів транзиту російського газу до Європи через українську ГТС починаючи з 2020 р. А вони залежатимуть від кумулятивного впливу цілого ряду технічних, економічних і політичних чинників.

При цьому, звичайно, слід враховувати, з одного боку, пропускну здатність української ГТС, яка становить 287,7 млрд куб. м/рік газу на вході і 178,5 млрд куб. м на виході, а, з другого боку, те, що ступінь використання цієї транзитної потужності у нинішньому столітті загалом мав тенденцію до зниження. Так, згідно з даними «Укртрансгазу», торік «Газпром» транспортував до Європи через українську ГТС 93,5 млрд куб. м газу. А загальний обсяг транзит російського газу, за словами заступника голови правління «Газпрому» О. Медведєва, досягав 194,4 млрд куб. м.

На цій підставі деякі оглядачі ЗМІ вважають, що, оскільки транзитний потенціал «Північного потоку – 2» складає 55 млрд куб. м газу на рік, то, навіть якщо «Газпром» повністю завантажить новий газогін, через Україну йому доведеться прокачувати щонайменше 38,5 млрд куб. м щороку.

Щоправда при цьому визнають, що таке може бути за умови, якщо рівень транзиту газу до Європи залишиться на тому ж рівні, який нині у «Газпромі» називають «історичним рекордом». Однак, також варто згадати, що з різних причин, включаючи коливання температури у зимовий період у європейських країнах, у 2017 р. «Газпром» транспортував до Європи через українську ГТС майже на 27 млрд куб. м газу більше, ніж у 2015 р. А, за умов майбутнього скорочення сукупних обсягів транзиту російського газу територією України, такі коливання обсягів транспортування газу будуть значно відчутнішими для функціонування української ГТС загалом, ніж тепер.

Водночас аналіз повідомлень ЗМІ дає підстави вважати, що, так би мовити, непрямі «торги» щодо майбутніх умов і обсягів транзиту російського газу до країн ЄС через українську ГТС вже йдуть протягом певного періоду часу. Зокрема, про те, що «Газпром» і надалі планує зберегти транзит через Україну, говорив під час Петербурзького економічного форуму влітку 2016 р. голова цієї російської компанії О. Міллер. Щоправда, за його словами, скорочення обсягів транзиту газу через Україну очікується до рівня 10 – 15 млрд куб. м на рік. А вже у квітні нинішнього року О. Міллер знову заявив російським журналістам, що «Газпром» може зберегти транзит газу через Україну у розмірі 10 – 15 млрд куб. м на рік, якщо українська сторона доведе «Газпрому» економічну доцільність нового контракту. При цьому він стверджував: «Ми ніколи не ставили питання про відмову від українського транзиту. Але російська ресурсна база зміщується на північ, і в центральному газотранспортному коридорі просто не буде ресурсів в колишніх обсягах» (https://dt.ua/ECONOMICS/gazprom-mozhe-zberegti-tranzit-gazu-cherez-ukrayinu-miller-274779_.html).

Утім, ця аргументація О. Міллера не витримує критики, принаймні, з двох причин. По-перше, говорити про значне зміщення ресурсної бази видобутку російського газу на північ немає підстав, оскільки цей газ, як і раніше, продовжує видобуватись на материковій (суходільній) частині Західного Сибіру. А по-друге, і це заперечення аргументації О. Міллера ще вагомніше, таким своїм висловлюванням щодо недоцільності збереження нинішніх обсягів транзиту російського газу в Європу через українську ГТС, голова «Газпрому» цією своєю заявою фактично визнав або економічну недоцільність «Турецького потоку», або ж політичні мотиви його будівництва. Адже «Турецький потік» ще більш віддалений від ресурсної бази російського газовидобутку (як її розміщення пояснив О. Міллер), ніж українська ГТС, яка проходить північніше за цей магістральний газопровід.

Утім, абсурдність аргументації голови «Газпрому» О. Міллера найімовірніше є відображенням відведеної йому ролі, так би мовити, «злого слідчого» у геополітичній стратегії російських перемовин щодо перспектив транзиту російського газу до Європи через українську ГТС після 2019 р. Адже з цього ж питання згодом висловились вже вищі представники державної влади Росії. Президент Росії В. Путін, під час зустрічі з прем'єр-

міністром Болгарії Б. Борисовим 30 травня цього року, запевнив, що РФ готова зберегти транзит експортованого нею газу через Україну після завершення будівництва та введення в експлуатацію газопроводу «Північний потік – 2». При цьому В. Путін відмовився оцінювати обсяги газу, які можуть паралельно транспортуватися через новий газопровід і української ГТС. Пояснивши, що це буде стільки, «скільки буде потрібно нашим споживачам зараз і у найближчій перспективі».

Також у травні голова МЗС РФ С. Лавров, нагадавши про заяви президента РФ В. Путіна та керівництва «Газпрому», заявив, що Росія не проти збереження газового транзиту через Україну і готова до консультацій з Києвом щодо цього питання. Крім того, С. Лавров нагадав, що довжина труби «Північного потоку – 2» буде майже в два рази коротше, ніж «труба, яка зараз доходить до Німеччини» через Україну, і вартість транзиту буде десь в півтора рази дешевше. При цьому про конкретні обсяги такого міністр закордонних справ РФ також нічого не говорив.

А кореспондент Deutsche Welle наступним чином охарактеризував нещодавню еволюцію висловлювань високопосадовців енергетичної галузі Росії щодо перспектив транзиту російського газу через територію України. «Москва винесла вирок транзиту російського газу в Європу через Україну вже незабаром після подій на Майдані, а публічно озвучила його чотири роки тому в Берліні, де в квітні 2015 року проходило виїзне засідання наближеного до Кремля Валдайського дискусійного клубу. Під час цього форуму голова правління «Газпрому» О. Міллер заявив, що підписаний в 2009 році транзитний контракт з Україною буде виконуватися тільки до кінця 2019 року. Міністр енергетики Росії О. Новак, відповідаючи на запитання кореспондента DW, підтвердив, що рішення закрити український транзит є остаточним. «Транзитний контракт з Україною не буде продовжений після 2019 року», – категорично заявив тоді міністр. Рівно через чотири роки – 12 квітня 2018 року - знову ж таки Новак повідомив журналістам в Москві, що вже не виключає «можливості часткового використання газотранспортної інфраструктури України за рамками 2019 року».

Зі свого боку, голова НАК «Нафтогаз України» А. Коболев заявив, що пропозиції «Газпрому» для обговорення з НАК «Нафтогаз України» є неприйнятними та є такими, що перебувають за межею фантазії і при цьому він зазначив, що переговори між компаніями тривають. Також А. Коболев підкреслив, що можливе припинення транзиту російського газу через Україну завдасть шкоди економіці країни в розмірі приблизно 3,5 млрд дол. щорічно, що дорівнює майже 3% ВВП держави. А керівник київського Центру глобалістики «Стратегія XXI» М. Гончар впевнений, що за таких умов української ГТС, потенціал якої складає більше 140 млрд куб. м на рік, буде нерентабельною, що призведе до додаткових втрат не лише через втрату транзитної виручки, але й через необхідність виводити з експлуатації зайві потужності та звільнення робітників.

А міністр енергетики та вугільної промисловості України І. Насалик на початку квітня цього року заявив, що Україну не влаштує пропозиція «Газпрому» про транзит 10 – 15 млрд куб. м газу в рік, починаючи з 2020 р., оскільки прокачування такого несуттєвого обсягу є збитковим для нашої країни. «За таких обставин нам потрібно буде ще вкладати свої кошти, щоб прокачувати цей обсяг газу», – сказав він і додав, що економічно вигідним для України є транзит російського газу при його річному обсязі не менше 40 млрд куб. м. «При обсязі транзиту близько 40 млрд куб. м – економічні показники такі ж, як у «Північного потоку». При збільшенні обсягу понад 40 млрд куб. м – транспортування через ГТС України економічно вигідніше, ніж через «Північний потік». Якщо європейці керуються тільки економікою, про що йдеться, то проект української ГТС економічніше», – зазначив глава Міністерства енергетики і вугільної промисловості. Щоправда, свого часу голова «Нафтогазу України» А. Коболев на прохання кореспондента Deutsche Welle оцінити слова посла ФРН в Україні Е. Райхеля щодо чисто комерційної природи будівництва «Північного потоку – 2» відповів коротко: «Я ніколи не чув про жоден великий газопровід, який би був просто комерційним проектом». Причому українські експерти О. Домбровський та Л. Уніговський також вважають, що бажано «щоб Україна мала певні гарантії щодо мінімально необхідного обсягу транспортування російського газу в Європу після 2019-го, хоча б 40–60 млрд кубометрів на рік у західному напрямку» (*Дзеркало тижня*. – 2018. – № 8 – 9. – С. 7).

Водночас очевидно, що німецький уряд, з одного боку, не перешкоджає будівництву «Північного потоку – 2», а з іншого – зацікавлений у збереженні українського маршруту поставки російського газу до ЄС, принаймні у тих обсягах і в тому режимі (тобто, особливо у період значних морозів), які потрібні для забезпечення енергетичної безпеки та підтриманні політичної єдності ЄС. Адже за даними квартального звіту Єврокомісії з європейських газових ринків ГТС України за підсумками 2017 р. забезпечила 44% поставок російського газу в країни ЄС, що на 1% більше, ніж роком раніше. Також відомо, що перспектива будівництва «Північного потоку – 2» стала «яблуком розбрату» і вкрай негативно позначилась на авторитеті Німеччини у ЄС.

Не дарма ж 18 травня цього року канцлер Федеративної Республіки Німеччина А. Меркель відвідала російського президента В. Путіна в його літній резиденції поблизу Сочі. Оцінюючи з цього приводу ставлення німецького уряду до будівництва «Північного потоку – 2», оглядач «Європейської правди» зазначив, що «безумовно, Німеччина однаковою мірою побоюється як потенційних американських санкцій проти «Північного потоку – 2», так і російського законопроекту про «покарання» європейських компаній у відповідь на санкції проти РФ, адже в спорудженні газогону задіяний німецький хімічний концерн BASF з його дочірньою компанією Wintershall, котра є одним із донорів проекту. Потрапляння ж під обмежувальні заходи з боку США для такого роду компаній несе далекосяжні деструктивні наслідки, які можуть відбитися й на темпах

економічного зростання у ФРН, знизивши їхні оптимістичні темпи, взяті в останні роки.

Тим не менш, в Сочі Меркель вкотре підтвердила, що німецька сторона сприймає газогін, перш за все, в економічній площині, хоча й не виключає й певних політичних компонентів проекту. Та надалі чіткість знов втрачається. І хоч канцлерка ФРН вказала, що при запуску «Північного потоку – 2» має бути врахований потенціал подальшої експлуатації української ГТС, конкретних механізмів забезпечення цього наведено не було. Натомість російський президент обмежився фразою про можливість транзиту палива через Україну за наявності економічної доцільності» (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/05/22/7082014>).

Тому цілком закономірно, що до перемовин України і Росії щодо умов збереження транзиту російського газу до Європи через українську ГТС після 2019 р. долучилась і Європейська Комісія. Тобто ці перемовини поступово набувають тристороннього формату. При цьому посадовці ЄС визнають, що зазначені перемовини будуть вельми складними.

Адже російська сторона, по суті, згадуваними вище заявами голови «Газпрому» О. Міллера артикулювала мінімальні обсяги транзиту російського газу до Європи через українську ГТС після 2019 р. Хоча обсяги ці надто малі та неприйнятні для України. Тоді як вищі посадові особи Росії ніяких конкретних величин обсягів такого транзиту не називали. Це робиться Росією для того, щоб мати для себе якомога більше поле маневру у перемовинах і з Україною, і з ЄС щодо умов транзиту російського газу до Європи через українську ГТС після 2019 р. Водночас в середині червня В. Путін заявив, що Росія інвестує до 2020 р. близько 2,5 млрд дол. в оновлення білоруської ділянки газопроводу «Ямал – Європа» і понад 1 млрд дол. – у зведення додаткових підземних сховищ газу. При цьому він наголосив на зростаючому значенні маршруту експорту російського газу в Європу через Білорусь. ЗМІ також згадують, що президент Білорусі О. Лукашенко заявив, що готовий надати «Газпрому» можливості для збільшення транзиту газу в Європу. Тобто, Росія намагається посилити піжконтрольну їй альтернативу українській ГТС вже з опорою на сховища газу в Білорусі. Таким чином Кремль прагне підтримати конфлікт інтересів у сфері транзиту газу в ЄС між Україною та Білоруссю.

Утім, оглядач Deutsche Welle звертає увагу на те, що «шанси на збереження українського транзиту підвищують не тільки політичні вимоги канцлерки, а й давно підписані на десятиліття контракти «Газпрому» з його європейськими клієнтами. Ці документи є конфіденційними, але компетентні люди запевняють, що в них прописаний і український маршрут доставки товару покупцеві. Якщо ж «Газпром» спробує змінити в цих контрактах "пункт відвантаження товару" із західного кордону України, наприклад, на німецький Грайфсвальд – термінал прийому газу з «Північного потоку – 2», то його європейські партнери напевно вимагатимуть перегляду й інших

розділів підписаних угод, в яких, зокрема, мова йде про терміни, гарантовані обсяги покупки та ціни».

Однак, оцінюючи перспективи розвитку української ГТС після 2019 р., слід пам'ятати, що для можновладців Росії поставки газу до ЄС в обхід України є, насамперед, не комерційним проектом, зорієнтованим на максимізацію російського національного доходу, а потужним засобом гібридної війни. Причому гібридної війни не лише проти України, а й проти Європейського Союзу, як принципово нового проекту міждержавної організації суспільства, що самим своїм існуванням створює загрозу російській імперській експансії та претензіям Росії на де-факто міжнародно визнану зону її геополітичного впливу. Мабуть, саме такий підхід до побудови української аргументації у відносинах з ЄС щодо доцільності максимізації обсягів транзиту російського газу через українську ГТС після 2019 р. варто вважати пріоритетним.

А поки «Нафтогаз України» веде, так би мовити, «юридичну війну» з російським «Газпромом» за виконання рішень Стокгольмського арбітражу щодо взаємних претензій цих двох компаній з виконання їх контрактів 2009 р. з купівлі-продажу і транзиту газу до європейських країн. І цей напрямок діяльності «Нафтогазу України», по суті, також є одним з інструментів боротьби за збереження економічно вигідних Україні обсягів транзиту російського газу до ЄС через українську ГТС після 2019 р.

Нагадаємо, що у грудні 2017 р. «Нафтогаз України» виграв процес проти «Газпрому» за контрактом на поставку газу практично з усіх спірних питань в Арбітражному інституті Торгової палати Стокгольма (у Стокгольмському арбітражі). Правда, Стокгольмському арбітраж зобов'язав «Нафтогаз України» виплатити «Газпрому» компенсацію за поставлений «Нафтогазу України» газ на суму близько 2 млрд дол. Також суд зобов'язав російську компанію постачати до 5 млрд куб. м газу на рік у 2018–2019 рр. за цінами, що відповідають вартості блакитного палива на європейських газових хабах. А 28 лютого 2018 р. «Нафтогаз» знову виграв судовий процес в Стокгольмському арбітражі) проти «Газпрому» за більшістю оспорюваних положень контракту на транзит газу. Арбітраж частково задовольнив вимоги «Нафтогазу України» про компенсацію за недопоставлені «Газпромом» обсяги газу для транзиту. Суд зобов'язав «Газпром» виплатити «Нафтогазу України» компенсацію в розмірі 4,63 млрд дол. за недопоставку «Газпромом» погоджених обсягів газу для транзиту. За підсумками двох арбітражних проваджень у Стокгольмі «Газпром» має сплатити 2,56 млрд дол. США на користь «Нафтогазу».

Зі свого боку, «Газпром» відмовився виконувати зазначене рішення Арбітражного інституті Торгової палати Стокгольма і 5 березня «Газпром» заявив, що офіційно направив повідомлення «Нафтогазу України» про початок процедури розірвання контрактів на поставку і транзит газу через Стокгольмський арбітраж. Причому цей процес розірвання контрактів між

«Газпромом» і «Нафтогазом України», за інформацією російських ЗМІ з посиланням на слова голови «Газпрому» О. Міллера займе 1,5 – 2 роки.

А 29 березня 2018 р. «Газпром» подав до апеляційного суду округу Свеа клопотання про оспорювання та часткове скасування остаточного рішення Стокгольмського арбітражу у справі з «Нафтогазом України» про транзит газу. Підставою подання зазначеного клопотання називалися «суттєві процесуальні порушення, допущені арбітрами при винесенні цього рішення».

Але оскільки російський «Газпром» не виконував рішення Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольма, то 30 травня «Нафтогаз України» ініціював примусове стягнення присуджених йому \$2,6 млрд і звернувся з позовом у судові органи Нідерландів, Швейцарії та Великої Британії з вимогою накласти арешт на активи російського «Газпрому» в цих державах для забезпечення примусового виконання рішень Стокгольмського арбітражу у справах «Нафтогазу України» проти «Газпрому». За інформацією ЗМІ, 5 червня, суд в Нідерландах видав арешт на активи «Газпрому» в цій країні для виплати «Нафтогазу України» коштів на суму \$2,6 млрд відповідно до рішення Стокгольмського арбітражу. «Згідно звітності «Газпрому», в Амстердамі (Нідерланди) знаходяться офіси Gazprom Finance B. V., Gazprom EP International B. V. (реалізує проекти за межами РФ, бере участь у 40 проектах в 20 країнах), Gazprom Sakhalin Holdings B. V. (володіє 50% в Sakhalin Energy, яка є оператором першого в Росії проекту з виробництва СПГ «Сахалін – 2»), South Stream Transport B. V. (оператор будівництва газопроводу «Турецький потік», введення в експлуатацію якого заплановано на кінець 2019 року), Gazprom Gerosgaz Holdings B. V., Gazprom Holding Coöperatie U. A., Blue Stream Pipeline Company B. V. (створено на паритетній основі "Газпромом" і італійською Eni для будівництва газопроводу "Блакитний потік", введеному в дію в 2003 році)».

За інформацією ЗМІ, 29 травня Nord Stream 2 AG також отримав ордер на арешт у зв'язку зі стягненням боргу «Газпрому» перед «Нафтогазом України». А 30 травня швейцарські судові пристави провели опис майна в офісі компанії Nord Stream AG – операторі морського газопроводу «Північний потік», яким в Німеччину доставляється російський газ. Візит приставів в офіс Nord Stream AG в Цузі відбувся в межах виконання рішення, ухваленого Стокгольмським арбітражем, що розбирав суперечку між «Газпромом», якому належить 51% в Nord Stream AG, і «Нафтогазом України».

Правда, Апеляційний суд округу Свеа (Швеція) 13 червня задовольнив клопотання «Газпрому», яке було подано 7 червня, і ухвалив наказ про призупинення виконання рішення Стокгольмського арбітражу від 28 лютого 2018 р. щодо спору між «Газпромом» і «Нафтогазом України» в межах контракту на транзит газу через територію України. У «Газпромі» зазначили, що ця обставина буде використана «Газпромом» під час оскарження дій судових приставів в Швейцарії та Нідерландах.

Зі свого боку, у НАК «Нафтогаз України» заявили, що рішення суду Свеа про призупинення примусового виконання є тимчасовим і було ухвалене без заслуховування «Нафтогазу». Утім, через деякий час «Нафтогаз України» у своєму зверненні в Апеляційний суд Швеції аргументував необхідність відміни згаданого вище наказу про призупинення процедури виконання рішення Стокгольмського арбітражу, оскільки «Газпром» зможе реструктуризувати свої активи у Європі для уникнення примусової виплати \$2,6 млрд і відсотків. За словами комерційного директора «Нафтогазу» Ю. Вітренка, процес стягнення боргів з «Газпрому» може зайняти до півроку.

А 20 червня «Нафтогаз України», за повідомленням його прес-служби, направив російському «Газпрому» рішення про арешт його активів в Англії та Уельсі, ухвалене Комерційним судом Лондона 18 червня 2018 р. на виконання рішення Стокгольмського арбітражу, за яким «Газпром» винен «Нафтогазу України» 2,6 млрд дол. Крім арешту активів, рішення Комерційним судом Лондона зобов'язує «Газпром» передати «Нафтогазу» список всіх його активів вартістю понад 50 тис. дол., розміщених в Англії та Уельсі. Слухання у справі призначено судом на 6 липня 2018 р. До того часу «Газпром» має не права виводити з Англії та Уельсу свої активи на суму, яку присудив Стокгольмський арбітраж до виплати «Нафтогазу України» у транзитній справі. Крім цього, «Нафтогаз України» повідомив лондонські офіси 17 банків, які обслуговують «Газпром», про те, що вони не мають права здійснювати операції, спрямовані на зменшення активів російської газової монополії в Англії і Уельсі, в іншому випадку вони можуть бути оштрафовані. При цьому «Нафтогаз України» зазначив, що, приймаючи рішення про арешт активів «Газпрому», англійський суд був поінформований про тимчасове рішення Апеляційного суду округу Свеа в Стокгольмі від 13 червня 2018 р. щодо призупинення виконання рішення Стокгольмського арбітражу в транзитній справі.

Загалом же, розглянута вище «судова війна», найімовірніше, все-таки створює для «Газпрому» доволі чутливі фінансові та організаційні перешкоди в реалізації його планів з будівництва магістральних газопроводів до Європи в обхід України і, особливо, у питанні визначення нового формату відносин з Україною після 2019 р. Непрямим чином наслідки «судової війни» з «Нафтогазом України», мабуть, впливатимуть і на відносини російського «Газпрому» не лише з його західними партнерами, а й Туреччиною і Китаєм. Йдеться не лише про вагомі іміджеві, а й про ймовірні фінансові втрати «Газпрому».

Так, на початку червня міністр енергетики Росії О. Новак заявив, що дії НАК «Нафтогаз України» щодо стягнення з ПАО «Газпром» заборгованості в іноземних юрисдикціях можуть негативно позначитися на подальших переговорах сторін про постачання і транзит природного газу через Україну. А, за інформацією деяких ЗМІ, російський газовий монополіст «Газпром» створив у звітності резерв на повну суму штрафу за транзитним контрактом з українською стороною, тобто на 4,74 млрд дол. США (за курсом на кінець

2017 р.). Ця величина якого майже повністю відповідає рішенням арбітрів у Стокгольмі. Правда, у ЗМІ висловлювались припущення, що Росія може запропонувати Україні обмін боргу «Газпрому» на, так званий, сумнозвісний «борг Януковича». Однак у подальшому предметних повідомлень з приводу цієї версії у ЗМІ не з'являлось. Тому, в решті решт, залежно від кінцевих результатів судових органів Швеції щодо рішень Стокгольмського арбітражу з приводу суперечки Нафтогазу України і «Газпрому» значною мірою залежатимуть умови розвитку української газової промисловості, принаймні, у найближчому майбутньому.

Водночас, як то кажуть за принципом «хочеш миру – готуйся до війни», органи управління вітчизняною газовою промисловістю розробляють ймовірні сценарії її розвитку на перспективу. Зокрема, на початку травня ЗМІ повідомили, що оператор вітчизняної газотранспортної системи – компанія «Укртрансгаз» розробила 10-річний план модернізації ГТС України. Цей план «на 2018–2027 рр. розроблено спільно з «Нафтогазом України» з метою приведення виробничих потужностей нашої ГТС у відповідність з європейськими стандартами надійності, безпеки та екологічності під час експлуатації компресорних станцій (КС) і транспортуванні газу. При цьому ще триває робота з Національною комісією державного регулювання енергетики і комунальних послуг щодо схвалення та затвердження 10-річних планів розвитку ГТС і підземних сховищ газу (ПСГ) України на 2018-2027 рр. Зокрема, ці плани передбачають реконструкцію 4 КС: Яготин, Диканька, Ромни та КЦ 4 Більче-Волиця. Ці об'єкти визначені пріоритетними і оптимальними для капіталовкладень, ґрунтуючись на аналізі їх технічного стану та завантаженості (в тому числі з урахуванням загрози припинення транзиту російського газу територією України). Зазначається, що інвестиції, які планується направити на реконструкцію цих КС протягом 2018-2020 рр., становитимуть понад 7 млрд грн. Найближчим часом Укртрансгаз ініціює проведення міжнародних торгів із закупівлі обладнання для модернізації КС через систему державних закупівель ProZorro, в яких зможуть взяти участь як іноземні, так і українські компанії».

Водночас І. Маскалевич й А. Єрмоєнко на сторінках «Дзеркала тижня» наголошують, що реально може постати питання про те, що потоки газу у вітчизняній «газотранспортній системі різко впадуть до такого рівня: видобуток в Україні (20–27 млрд кубометрів) + імпорт (10–12 млрд) + частина російського транзитного газу, що залишилася (як погрожує «Газпром», 15–25 млрд кубометрів на рік). Причому поставляти його «Газпром» збирається переважно в період пікового попиту. Це приблизно вдвічі менше, ніж 2017-го. Такий сценарій для ГТС украї не привабливий і небажаний, але бути готовими до нього необхідно. Причому газ доведеться подавати в основному із заходу на схід, одночасно зберігаючи коридор для російського транзиту». На їх думку реструктуризація «Укртрансгазу», який має колосальні надлишкові потужності неминуча. Адже ГТС створювалася з урахуванням транзиту близько 290 млрд куб. м газу на рік, а нині

завантажена максимум на 130 млрд. куб. м (*Дзеркало тижня.* – 2018. – № 16. – С. 8). Правда, наведені цими авторами максимальних значень видобутку газу в Україні в обсязі 27 млрд куб. м можна очікувати, мабуть, не раніше як через 3 – 5 років. Таким чином, враховуючи невеликі обсяги вітчизняного газу, з обсягами експортно-імпортних потоків газу, що транспортуються українською ГТС, особливого значення набувають перспективні обсяги транзиту газу, особливо російського, територією України.

Тому цілком закономірно, що вже згадувані вище українські експерти О. Домбровський та Л. Уніговський також вважають, що бажано «щоб Україна мала певні гарантії щодо мінімально необхідного обсягу транспортування російського газу в Європу після 2019-го, хоча б 40–60 млрд кубометрів на рік у західному напрямку». Принагідно зазначимо, що за таких обставин українська ГТС могла б щорічно транспортувати 75 – 100 млрд куб. м газу.

Для забезпечення транспортування російського газу в Європу в обсязі 40–60 млрд куб. м на рік, на думку згаданих експертів й необхідне «входження іноземного партнера (партнерів) в управління українською ГТС зумовлене необхідністю: налагодити співробітництво між європейськими операторами та «Газпромом» саме на українському маршруті; підтвердити (і для «Газпрому» у тому числі) надійність українського маршруту; забезпечити зацікавленість функціонерів ЄС у збереженні транзиту природного газу через Україну». Хоча й підкреслюють, що фахівці ПАТ «Укртрансгаз» у змозі ефективно й надійно управляти вітчизняною газотранспортною системою.

Вони також нагадують, що станом на 10 лютого 2018 р. на оголошення Кабінету міністрів України про пошук іноземних партнерів відгукнулися десять фірм. При цьому вони вважають, що прийнятніші для України серед них це, насамперед, «словацький оператор Eustream та італійський Snam. Словацький оператор приймає транзитний російський газ із української системи, а італійський оператор транспортує цей газ далі до Італії. Отже, саме ці оператори фізично пов'язані з українською системою, що дуже важливо. Крім того, Словаччина істотно втрачає при скороченні транзиту через українську ГТС, тому що зменшується транзит газу й через її територію. Отже, ми вправі розраховувати на підтримку в цьому питанні Словацької Республіки. Також необхідно зазначити й тісні зв'язки Eustream і Snam із «Газпромом». У даному випадку це позитивний фактор, тому що це може забезпечити кращі позиції в переговорах.

Крім того, є ще одна дуже вагома причина — можливість реалізації з використанням української ГТС й інших проектів, які підвищують її завантаження. Наприклад, Eustream є ініціатором (промоутером) реалізації газопровідного проекту Eastring — проекту з транспортування 20–40 млрд кубометрів природного газу на рік з північно-західної Європи на Балкани (до Туреччини) і у зворотному напрямку. Основний робочий варіант цього проекту зараз — будівництво 1200 км магістрального газопроводу через Румунію. У разі приходу Eustream як партнера для управління українською

ГТС, для цілей реалізації даного проекту можливо задіяти й українську систему. Один із таких варіантів уже запропоновано до розгляду словацьким оператором.

Крім консорціуму Eustream—Snam, у переліку перспективних партнерів є й інший консорціум — Gasunie—GRTgaz. Зазначимо, що GRTgaz експлуатує порівнянну з українською ГТС, а разом вони управляють більш як 48 тис. км газопроводів. Ще одним перспективним претендентом на партнерство є оператор польської ГТС — компанія Gaz System. На користь цієї компанії: заплановане будівництво нового інтерконектора Польща—Україна, поставки північноамериканського скрапленого природного газу в польський термінал у Свіноуйсьце та можливий його транспорт до західноукраїнських підземних сховищ газу».

При цьому О. Домбровський та Л. Уніговський наголошували, що обраний Україною партнер повинен узяти на себе частину відповідальності за майбутню долю української ГТС. А у переговорному процесі, що розпочався, дуже важлива участь Європейської Комісії як рівноправного учасника всіх дій з відбору можливих партнерів (*Дзеркало тижня*. – 2018. – № 8 – 9. – С. 7).

Загалом же, проведений вище аналіз свідчить, що Україні все-таки варто очікувати на значне скорочення обсягів транзиту російського газу до Європи після 2019 р. Відповідним чином скорочуватимуться і фінансові надходження української газової промисловості та державного бюджету за цією статтею доходів. Не виключено, що таке скорочення доходів буде меншим, ніж вище згадувана оцінка такого скорочення з боку голови НАК «Нафтогаз України» А. Коболева. Однак, втрата Україною від скорочення обсягів транзиту російського газу, принаймні, 1 (одного) млрд дол. США цілком ймовірна і навіть може видатись, так би мовити, «меншим злом» за різних варіантів перебігу подій.

При цьому вітчизняна газова галузь у найближчому майбутньому потребуватиме значних інвестицій для свого розвитку. Причому провідну роль у цьому інвестиційному процесі, найімовірніше, повинна буде відігравати держава, в тому числі й за рахунок доходів державних підприємств. А це, своєю чергою, означатиме, як мінімум, скорочення надходжень до державного бюджету від підприємств газової промисловості. Тому такі зміни треба буде враховувати при формуванні державного бюджету України вже у найближчому майбутньому і вишукувати додаткові джерела наповнення його дохідної частини. Цілком імовірно, що за таких обставин суттєвих коректив потребуватиме політика державного регулювання нафтогазового сектору української економіки.

Адже, як наголошують відомі експерти нафтогазового ринку С. Сапегін і Г. Рябцев «лінійне узагальнення даних свідчить про зближення котирувань нафти й газу в 2013–2018 рр. На жаль, схожість їхнього реагування на однакові новини свідчить лише про виведення біржового газового ринку на орбіту глобальних фінансових спекуляцій. Таким чином, штучна прив'язка

цін на природний газ в Україні до його біржових котирувань або спотових цін в Європі після завершення дії експортного контракту 2009 р. може призвести до «імпорту» наслідків фінансових спекуляцій...

Проте принцип державного суверенітету на природні ресурси (закріплений у резолюції Генеральної Асамблеї ООН №1803 від 1962 р. і в статті 18 Договору до Енергетичної Хартії 1994 р.) залишає за всіма суверенними державами право вирішувати, в який спосіб розпоряджатися своєю ресурсною рентою...

Тому, щоб не імпортувати разом із нафтою і газом їхні спекулятивні складові, варто:

— зосередитися на розробці власних запасів вуглеводнів;

— «відв'язуватися» від формул, що їх враховують, формуючи власні торговельні майданчики, запроваджуючи для них чіткі й прозорі правила та обмеження;

— сприяти розвитку ринків енергетичних ресурсів, здатних компенсувати нестачу власних вуглеводнів» (*Дзеркало тижня*. – 2018. – № 24 – 25. – С. 10).

Таким чином, проведений вище аналіз дає вагомі підстави вважати, що ймовірні зміни у логістиці внутрішніх і зовнішніх потоків Європи призведуть не лише до значного скорочення обсягів транзиту російського газу до Європи через українську ГТС та змін у режимі цього транзиту, а й вимагатимуть радикальної реорганізації роботи всієї газової промисловості України. При цьому слід очікувати на скорочення валютних доходів вітчизняної газової промисловості та збільшення інвестицій у її розвиток (*При підготовці цієї роботи були використані такі джерела інформації: Ведомости* (<http://www.vedomosti.ru>) – 2017. – 10.04; 22.08; *Деловая столица* (<http://www.dsnews.ua>). – 2018. – 27.03; *Дзеркало тижня*. – 2018. – № 8 – 9, 16, 24 – 25; *Дзеркало тижня* ([http:// dt.ua](http://dt.ua)). – 2018. – 13, 21.03; 02, 11, 20, 26.04; 03,10, 17, 18, 30.05; 05, 06, 11, 15, 18; *Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua>). – 2018. – 22, 24.05; *Коммерсант* (<http://www.kommersant.ru>). – 2018. – 21. 05; *Кириллов Н.Г., Лазарев А.Н. Сжиженный природный газ: анализ мирового рынка и перспективы отечественного производства.* – *Киберленінка* (<https://cyberleninka.ru/szhizhennyu-prirodnyu-gaz-analiz-mirovogo-rynka-i-perspektivy-otchestvennogo-proizvodstva.pdf>). *Левый берег* (<http://lb.ua>). – 2018. – 20, 30.03; 17.05; *Новое время* (<http://nv.ua>). – 2018. – 02, 31.01; 09, 17, 21, 30.03; 30.04; 08, 23, 25, 28, 30, 31.05; 30, 05,06, 11, 12, 14, 18 – 20, 21.06; *Польське радіо*. – (<http://www.polradio.pl>). – 2017. – 07.07, 08.12; 2018. – 08, 21.02; 30.04; *РБК Україна* (<https://rbc.ua>) – 2018. – 30.03; *УНІАН* (<https://www.unian.ua>). – 2018. – 14.06; *ВВС Україна* (<http://www.bbc.com>). – 2018. – 18.05; 07.06; *Deutsche Welle* (<http://dw.com>) – 2018. – 09, 15, 21.02; 16, 20, 30.04; 03, 14, 24 – 27.05).

Основные тенденции и прогнозы начала уборочной кампании-2018 в Украине

В Украине стартовала уборочная кампания-2018. Как заявили в Министерстве аграрной политики и продовольствия, по состоянию на 2 июля аграрии 15 областей Украины, где продолжается жатва, уже собрали 3,5 млн тонн зерна нового урожая с 2 млн га (это 12 % от площади под ранними зерновыми) при средней урожайности 29,7 ц/га.

В частности, намолочено:

- озимой пшеницы – 1,7 млн тонн с 576,4 тыс. га при урожайности 29,7 ц/га;
- яровой пшеницы - 1,1 тыс. тонн с 0,5 тыс. га при урожайности 21,9 ц/га;
- озимого ячменя - 1600000 тонн с 509 тыс. га при урожайности 31,9 ц/га;
- ярового ячменя - 33,7 тыс. тонн с 16,6 тыс. га при урожайности 20,3 ц/га;
- гороха - 86,8 тыс. тонн с 62,9 тыс. га при урожайности 13,8 ц/га.

Кроме того, в 13 областях продолжается уборка озимого рапса, который обмолочен на площади 172 тыс. га (17 % от прогноза) при урожайности 19,1 ц/га и намолочено 328 тыс. тонн.

Напомним, что по данным регионов сельскохозяйственные культуры посеяны под урожай 2018 на площади более 26 млн га.

Общий зерновой клин составляет 14,6 млн га, в том числе:

- озимых зерновых сохранилось 7,3 млн га;
- яровые зерновые и зернобобовые культуры посеяны на площади 7,3 млн га, из них:
  - кукуруза на зерно посеяны на площади 4,6 млн га;
  - гречка - на площади 104,6 тыс. га;
  - просо - на площади 44,5 тыс. га.

Кроме того, подсолнечника посеяно 5,8 млн га, сои – 1,8 млн га, сахарной свеклы - 282 тыс. га.

Минагропрод подтверждает ранее озвученный прогноз урожая на уровне 60 миллионов тонн, несмотря на засушливую погоду в ряде областей Украины. «С начала апреля на территории Украины наблюдались случаи засухи, однако июньские осадки стабилизировали ситуацию и вывели большинство областей из зоны риска. Несмотря на то, что некоторые области на юге и востоке страны остаются без осадков, прогноз урожая остается на уровне прошлого - в формате «60 миллионов тонн +», - говорится в сообщении пресс-службы Минагропрод.

В пресс-службе отметили, что, по словам первого заместителя министра аграрной политики и продовольствия М. Мартынюка, учитывая успешную зимовку озимых и запасы весенней влаги, которые положительно повлияли на начало уборочной кампании, серьезного снижения урожайности зерновых не ожидается.

Отметим, что некоторое время назад начальник отдела агрометеорологии Украинского гидрометцентра Т. Адаменко сообщила, что благодаря недавним дождям площадь земель сельскохозяйственного назначения, страдающих от засухи, уменьшилась с 30 % до 15 %. Однако, по ее словам, урожай озимой пшеницы в этом году может снизиться из-за засушливой погоды на 8-10 %.

«За июнь было очень мало дождей, особенно на юге Украины. В основном за июнь выпало всего от 30 до 50 % от месячной нормы осадков. Некоторое улучшение есть, но на юге, к сожалению, дождей было недостаточно. Только в некоторых регионах южных областей прошли дожди, например, в Одесской области прошли ливни. На сегодняшний день можно сказать, что засуха у нас никуда не делась на юге и юго-востоке», - сказала она.

В марте эксперты аграрного рынка давали прогнозы урожая зерновых и зернобобовых культур в Украине в 2018/19 МГ, согласно которым общее производство зерновых в будущем сезоне может увеличиться до 65,8 млн тонн, что на 6 % превышает показатель текущего сезона (61,9 млн тонн).

По их мнению, такой прирост производства позволил бы сформировать высокий экспортный потенциал зернового сегмента и восстановить позиции Украины на ключевых рынках сбыта. В частности, в 2018/19 МГ ожидается увеличение экспортных поставок украинского зерна в Египет, Бангладеш и Ливан.

Прогнозируемое увеличение производства зерна в Украине обусловлено ожидаемым повышением урожайности основных культур на фоне хорошей влагообеспеченности на старте посевной кампании, а также некоторыми изменениями в структуре производства.

Отметим, что Министерство сельского хозяйства США (USDA) в июне пересмотрело в сторону понижения прогноз экспорта ячменя и кукурузы из Украины в 2017/18 МГ.

Согласно июньскому отчету, экспорт ячменя в текущем сезоне сократится на 0,4 млн т - до 4,5 млн т.

Экспорт кукурузы снизится на 0,5 млн т – до 19,5 млн т.

Кроме того эксперты USDA снизили прогноз производства фуражного зерна в 2018/19 г. на 0,5 млн т - до 38,25 млн т. Производство ячменя прогнозируется на уровне 7 млн т (0,5 млн т). Экспорт ячменя по прогнозу сократится в будущем сезоне также на 0,5 млн т.

По мнению экспертов французского агентства Agritel, Украина в 2018 году соберет 24,72 млн. тонн пшеницы, что на 5 % меньше урожая 2017 года. Основной причиной снижения производства стала засуха на юго-востоке Украины.

Средняя урожайность всей пшеницы (и озимой и яровой) может упасть с прошлогодних 41,1 ц/га до 39,1 ц/га. Существенное падение урожайности

ожидается в регионах юго-востока, тогда как центральные регионы способны улучшить показатели по сравнению с 2017 годом.

Площади сева пшеницы оцениваются в 6,315 млн. га, что на 1 % меньше, чем в 2017 году. Гидрометцентр Украины прогнозирует производство пшеницы на уровне 23,3 млн. тонн, а USDA в своем отчете в середине июня – 26,5 млн тонн.

В то же время, Украина в 2017-2018 маркетинговом году (МГ) поставила на внешние рынки, по предварительным данным, 39,375 млн тонн зерновых культур, сообщили в пресс-службе Министерства аграрной политики и продовольствия. В частности, пшеницы экспортировано 17,1 млн тонн, ячменя – 4,2 млн тонн, ржи - 36,8 тыс. тонн, кукурузы - 17,739 млн тонн. Также в 2017-2018 МГ было экспортировано 412,6 тыс. тонн муки. Учитывая тот факт, что в 2017 году урожай зерновых и зернобобовых в Украине сократился 4,7 млн тонн (на 7,3%) до 61,3 млн тонн по отношению к рекордному 2016 году, то сокращение зернового экспорта в 2017-2018 МГ составило 10 %.

Как рассказала заместитель министра аграрной политики и продовольствия по вопросам евроинтеграции О. Трофимцева, за январь-апрель 2018 года внешнеторговый оборот аграрными и пищевыми товарами между Украиной и странами Евросоюза вырос почти на 14 % по сравнению с аналогичным периодом прошлого года – до \$2,8 млрд. При этом аграрный экспорт в страны ЕС за это время вырос на \$145 млн и составил \$1,9 млрд.

«На сегодня уже полностью исчерпаны основные импортные тарифные квоты ЕС на украинский мед, солод и пшеничную клейковину, обработанные томаты, виноградный и яблочный соки, кукурузу, пшеницу и муку», - подчеркнула замминистра.

По ее словам, наибольшим спросом у европейских потребителей пользуются зерновые злаки, их экспорт в ЕС за указанный период составил \$749,5 млн, масло – \$370,9 млн, семена масличных культур – \$194,3 млн, остатки и отходы пищевой промышленности – \$177,2 млн, мясо и пищевые субпродукты домашней птицы – \$76,4 млн.

Замминистра добавила, что почти в полном объеме остаются неиспользованными импортные тарифные квоты на чеснок (494,9 т), овес (3476,9 т), сахар (18121,35 т), грибы (500 т), продукция из обработанного молока (1992 т), сахарные сиропы (2000 т) и другие.

«Еще не полностью использованы дополнительные квоты по принципу «первый пришел - первый обслуживаешься» на виноградный сок, овес, мед, ячменную крупу, обработанные томаты», – рассказала Трофимцева.

По словам замминистра, общий украинский аграрный и пищевой экспорт во все страны мира за 4 месяца 2018 года составил почти \$6 млрд. А весомую долю в товарной структуре экспорта занимают зерновые культуры – 37 %, растительные масла – 26,1 % и семена масличных культур – 9 %.

Как сообщила Государственная служба статистики Украины, по состоянию на 1 июня 2018 года запасы зерновых и подсолнечника составляли 8,32 млн т, что на 528 тыс. т ниже показателя на аналогичную дату 2017 года.

В разрезе зерновых:

- пшеницы - 2,74 млн т;
- кукурузы - 4,31 млн т;
- ячменя - 0,709 млн т;
- ржи - 0,096 млн т;
- семян подсолнечника - 1,8 млн т (-275 тыс. т к показателю 2017 года).

Ранее заместитель министра аграрной политики и продовольствия В. Шеремета заявил, что учитывая урожаи зерна за последние годы и умение аграриев работать в разных погодных условиях, в Украине будет более чем достаточно зерна для потребления.

Согласно сообщению пресс-службы Минагропрода со ссылкой на замминистра, на пищевые потребности украинцам достаточно пятой части объемов производства пшеницы. «Хочу снять все опасения наших соотечественников относительно того, что в Украине может быть недобор зерна, в частности, пшеницы. Сегодня мы имеем столько зерна, что нам для внутреннего потребления хлеба хватает пятой части, а все остальное зерно мы экспортируем, кормим весь мир. Мы собираем и будем собирать не менее 60 млн тонн зерна», – цитирует пресс-служба В. Шеремету.

Сегодня важной задачей является урегулирование действующего законодательства Украины в сфере органического производства, которое пока несовершенно и не отвечает европейским требованиям.

Об этом заявила замминистра аграрной политики и продовольствия Украины по вопросам евроинтеграции О. Трофимцева на конференции «Органическое растениеводство: лучшие практики за 10 лет».

«Я надеюсь, что Верховная Рада Украины как можно быстрее примет разработанный Минагропродом законопроект №5448-д «Об основных принципах и требования к органическому производству», – отметила она.

Имплементация положений данного законопроекта гарантирует всем потребителям уверенность в продуктах, маркированных как органические, а также защищает операторов органического рынка от недобросовестной конкуренции и обеспечивает прозрачные условия ведения бизнеса в сфере производства и обращения органических продуктов.

На сегодняшний день в Украине около 290 тыс. га площади сельскохозяйственных угодий сертифицированы как органические и более 91 тыс. га находятся в переходном периоде, тем не менее, это менее 1 % всех земель сельскохозяйственного назначения.

«На сегодняшний день Украина занимает 11 место среди европейских стран по общей площади органических земель, однако наблюдается тенденция увеличения площадей под органикой и постоянное расширение ассортимента органической продукции, что дает основания утверждать, что Украина имеет все возможности и условия стать настоящим мировым

«органическим хабом». Сегодня очень важной задачей является урегулирование действующего законодательства Украины в сфере органического производства, которое на данный момент несовершенно и не отвечает европейским требованиям», – отметила она.

Таким образом, большинство наблюдателей склонны достаточно оптимистично оценивать ожидаемые результаты работы аграрной отрасли Украины в 2018 году. Наша страна имеет все шансы сохранить роль ведущего экспортера по целому ряду сельскохозяйственной продукции, а при условии соответствующей законодательной поддержки способна существенно расширить ассортимент за счет развития органического земледелия.

При написании материала были использованы материалы: Министерство аграрной политики Украины <http://www.minagro.gov.ua/>, ПроАгро <http://www.proagro.com.ua/>, УкрАгроКонсалт <http://www.ukragroconsult.com/>, AgroPortal <http://agroportal.ua/>, Агравери <http://agravery.com/>, УНИАН <https://economics.unian.net>, БизнесЦензор <https://biz.censor.net.ua/>.

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

13 червня 2018 р. в будівлі Президії Національної академії наук (НАН) України відбулося чергове засідання Ради президентів академій наук України.

Участь у зібранні взяли президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон, віце-президент – головний учений секретар Національної академії аграрних наук (НААН) України академік НААН України А.С. Заришняк, президент Національної академії медичних наук (НАМН) України академік НАМН України В.І. Цимбалюк, президент Національної академії педагогічних наук (НАПН) України академік НАН України та НАПН України В.Г. Кремень, президент Національної академії правових наук (НАПрН) України академік НАПрН України О. В. Петришин, віце-президент Національної академії мистецтв (НАМ) України академік НАМ України В.А. Бітаєв, перший віце-президент НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець, перший віце-президент НАН України академік НАН України В.П. Горбулін, віце-президент НАН України академік НАН України В.Г. Кошечко, віце-президент НАН України академік НАН України С.І. Пирожков, головний учений секретар НАН України академік НАН України В.Л. Богданов.

На засіданні Ради розглядалося доручення Прем'єр-міністра України В.Б. Гройсмана щодо загострення кризових тенденцій у науковій галузі (доповідав голова Ради академік НАН України Б.Є. Патон), а також питання про робочу групу НАН України з підготовки пропозицій до проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності (доповідав академік НАН України В.Л. Богданов); щодо проведення в НАН України роботи з оцінювання діяльності наукових установ (доповідав академік НАН України В.Л. Богданов); про відзначення 100-річчя Національної академії наук України (інформував академік НАН України В. Л. Богданов).

За результатами обговорення першого питання було вирішено підготувати звернення Ради президентів академій наук України до керівництва держави. У ньому, поряд із визначенням кризового стану наукової та науково-технічної сфери, буде викладено спільне бачення академічною галуззю шляхів подальшого розвитку наукової сфери, підкреслено необхідність збереження та підтримки академічної науки, поліпшення її кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Щодо другого питання порядку денного академік НАН України В. Л. Богданов поінформував присутніх, що відповідно до рішення Загальних зборів НАН України від 26 квітня 2018 р. створено Робочу групу з підготовки пропозицій до проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності. Головою цієї Робочої групи призначено віцепрезидента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього, а заступником голови – члена Президії НАН України, керівника Ініціативної групи «Наука та інновації» академіка НАН України Я.С. Яцківа.

Робоча група, котра наразі складається з 34 науковців, із залученням наукової громадськості має у стислі терміни підготувати низку пропозицій з розвитку наукової сфери для подання до Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Рада підтримала ініціативу НАН України щодо доцільності залучення національних галузевих академій наук України й подання ними кандидатур своїх представників до складу Робочої групи.

Із наступного питання порядку денного було повідомлено, що в НАН України у 2015 р. розпочалася робота з розроблення методики оцінювання ефективності діяльності наукових установ. За основу взято спосіб оцінювання установ Асоціації Ляйбніца (ФРН) – наукової організації, найбільш подібної за структурою до НАН України. При цьому в методиці враховано позитивний досвід і деяких інших країн ЄС.

Після апробації та доопрацювання цю методику було затверджено в НАН України на початку 2017 р. Вона застосовується як при планових, так і при ініціативних перевірках діяльності наукових установ Академії.

Рада ухвалила рішення про доцільність вивчення й поширення цього досвіду для оцінювання діяльності наукових установ, що перебувають у підпорядкуванні національних галузевих академій наук України. При цьому

НАН України готова надати необхідну консультативну допомогу та рекомендації.

На завершення засідання його учасники заслухали інформацію про відзначення 100-річчя Національної академії наук України. Зазначено, що урочисті заходи з нагоди сторічного ювілею Національної академії наук України покликані утвердити впевненість вітчизняного й світового наукового співтовариства у невичерпному творчому потенціалі, можливостях і перспективах української науки в цілому та Національної академії наук України як лідера вітчизняної науки, зокрема.

Проведення на високому рівні заходів із відзначення 100-річного ювілею НАН України матиме важливе значення для пропаганди науки, піднесення її престижу й авторитету в українському суспільстві (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.06*).

***

На сторінках міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (Випуск 24–25, 23 червня – 6 липня 2018 р.) вийшла стаття, присвячена життєвому та творчому шляху віце-президента НАН України академіка С. І. Пирожкова, який нещодавно відзначив свій 70-річний ювілей.

Наукові інтереси академіка С. Пирожкова охоплюють різноманітні питання соціогуманітаристики і демографії, створення системи стратегічного аналізу та наукових засад національної безпеки держави, міжнародних відносин і конфліктології. Вагомим є внесок ученого і в обґрунтування цивілізаційного розвитку незалежної України.

1973 р. він захистив кандидатську дисертацію за темою «Аналіз вікової структури населення і закономірності її формування». У червні 1991-го р. в Москві (в Україні не було спецради для захисту дисертацій зі спеціальності «демографія») - першу в Україні докторську дисертацію за спеціальністю «економіка народонаселення і демографія». Такі розробки, навіть за досить обмеженої статистичної інформації, викривали злочинність тоталітарного режиму щодо українського народу. Упродовж ХХ століття Україна зазнала трьох великих демографічних катастроф, потерпала від масових людських втрат, спричинених голодом, війнами та політичними репресіями. Оцінки глобальних втрат населення давали уявлення про масштаби катастроф, їх було визнано світовим науковим співтовариством. Тому радянська влада чинила перешкоди самому існуванню наукових структур, котрі займалися демографічними дослідженнями.

1991 р. в уже незалежній Україні постало питання розроблення стратегії розвитку нової держави з урахуванням внутрішньої і зовнішньої ситуації, а отже – й питання створення відповідної наукової інституції. Президент НАН України академік Б. Патон звернувся до С. Івановича з пропозицією попрацювати над концепцією майбутнього Інституту

стратегічних досліджень. 4 березня 1992 р. указом Президента України Л. Кравчука цю установу було перетворено на Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) при Президентові України.

Упродовж чотирьох років С. Пирожков керував новоутвореним інститутом, основні завдання якого полягали в розробленні й науковому обґрунтуванні стратегій і прогнозів політичного, соціально-економічного, державно-правового і духовного розвитку України. 1994 р. завдяки зусиллям учених інституту побачила світ монографія «Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір». Працівники установи зосередилися на реалізації 13 проектів, спрямованих на розроблення конкретних підходів до формування системи національної безпеки, визначення зовнішньополітичних пріоритетів, втілення економічної реформи. Науковці долучалися як експерти до роботи в комісіях Верховної Ради України та структурах Адміністрації Президента України, підготували загальноінститутську наукову доповідь «Національна безпека України: сучасний стан, проблеми і напрями їх вирішення».

З 1997 р. С. Пирожков очолює новоутворений Національний інститут українсько-російських відносин при РНБО України, досліджує перспективи розвитку українсько-російських відносин у глобальному контексті загальноцивілізаційних процесів. У монографії «Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива» аналізує проблеми, які виникають у відносинах України з іншими державами, насамперед із РФ.

У 2001–2007 р. С. Пирожков очолює Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України, організовує діяльність Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України. За створення науково-методологічних засад системи національної безпеки України С. Пирожкова (у складі авторського колективу) 2002 р. було удостоєно Державної премії в галузі науки і техніки. З березня 2007 р. до грудня 2014-го обіймав посаду Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова.

Свій життєвий досвід С. Пирожков і сьогодні спрямовує на розв'язання нагальних проблем, що постають у соціогуманітарній сфері. Перший віцепрезидент НАН України, директор НІСД академік В. Горбулін розповідає: «У своїй діяльності на посаді директора НІСД Пирожков послідовно втілював ідею, що у розбудові Української держави забезпечення національної безпеки є першочерговою справою величезної суспільної ваги. Нехтування або зволікання з реалізацією цього завдання несе величезні загрози нашій державі й навіть може спричинити її руйнування. Аби запобігти цьому, незалежна Україна мусить рішуче актуалізувати ідею національної безпеки як усвідомленої потреби самозбереження її народу у формі дієспроможної державно організованої системи.

Вся творча діяльність Сергія Пирожкова стала вагомим внеском у вирішення конкретних нагальних завдань, що стояли перед Українською державою, зокрема формування комплексної стратегії розвитку України, її інтеграції в європейське співтовариство у контексті пріоритетних напрямів світового суспільного прогресу».

У розмові з С. Пирожковим «Дзеркало тижня» торкнулося болючих проблем України, над розв'язанням яких працює ювіляр.

Деталі інтерв'ю дізнавайтеся з повного тексту публікації: <https://dt.ua/personalities/sergiy-pirozhkov-ya-viryu-v-silnu-nezalezhnu-ukrayinu-281102.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.06).

***

Національна академія наук України оголошує конкурс на здобуття премій для молодих учених і студентів вищих навчальних закладів за кращі наукові роботи.

За роботи в галузі природничих, технічних і соціогуманітарних наук Президія НАН України щороку (в лютому) присуджує чотирнадцять премій для молодих учених і чотирнадцять премій для студентів вищих навчальних закладів. Премії присуджуються окремим авторам або колективу авторів за кращі наукові роботи, а також за серії наукових робіт з єдиної тематики, за відкриття та винаходи. Колектив, висунутий на присудження премії, повинен включати лише основних авторів, чий внесок був найвагомим, і складатися не більш як з трьох осіб. Особам, удостоєним премій, на загальних зборах відповідного відділення Національної академії наук України вручаються дипломи встановленого зразка.

На конкурс не приймаються роботи, які раніше були удостоєні премій НАН України, галузевих академій або спеціальних премій інших відомств, що присуджуються за конкурсами.

Не приймаються на конкурс також збірники наукових робіт різних авторів.

1. В конкурсі можуть брати участь наукові співробітники, викладачі, стажери-дослідники, аспіранти науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів віком до 35 років включно, студенти вузів, а також аспіранти та студенти зарубіжних країн, які навчаються в наукових установах та вузах України.

2. Право висувати кандидатів на здобуття премій надається: ученим радам наукових установ і вищих навчальних закладів, колегіям (президіям) міністерств і відомств України, технічним радам промислових підприємств, конструкторських бюро, радам наукових і науково-технічних товариств, що підтверджується витягом з протоколу засідання вченої ради установи або відповідного органу підприємства, організації чи відомства.

Роботи, виконані молодими вченими, приймаються Національною академією наук України на конкурс за поданням відповідних міністерств, відомств, організацій та рад.

3. Граничний термін подання роботи на конкурс – 15 грудня 2018 р.

4. Організація, яка висунула роботу на присудження премії молодим ученим та студентам, подає її до Президії НАН України (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 54, телефони для довідок: 8(044) 239-64-24; 8(044) 239-64-

63) в оформленому належним чином вигляді з написом «На здобуття премій НАН України для молодих учених (студентів)», а також зазначенням відділення НАН України відповідно до тематики роботи:

а) офіційний лист установи щодо направлення рекомендованої для участі у конкурсі роботи (на бланку) в 2-х примірниках, скріплений гербовою печаткою установи;

б) обґрунтоване подання, що включає назву, наукову характеристику роботи й коротку анотацію;

в) опубліковану наукову роботу (серію робіт), матеріали наукового дослідження або винаходу у 2-х ідентично оформлених примірниках – на конкурс молодих учених;

г) наукову роботу, матеріали наукового дослідження або винаходу в 1 примірнику – на конкурс студентів;

д) конкретну довідку у відсотково-цифровій формі (%) про творчий внесок кожного члена авторського колективу, який складається з двох чи трьох осіб, у роботу, висунуту на конкурс;

є) довідку про те, що робота, яка подається на конкурс, не була раніше удостоєна премій НАН України, країн СНД та ін.;

ж) не менше двох рецензій сторонніх організацій (із зазначенням їхньої офіційної адреси);

з) відомості про автора у 2 примірниках: прізвище, ім'я, по батькові, повна дата народження, місце роботи, науковий ступінь і посада (для студентів – вуз, факультет, курс у розгорнутому вигляді), домашня та електронна адреси, номер телефону (службовий, домашній і мобільний), ксерокопія довідки на кожного автора про надання ідентифікаційного коду.

Всі матеріали, які подаються на конкурс, повинні бути відповідно оформлені: роботи (неопубліковані) підписані авторами, довідки і рекомендації – керівниками установ (вузів) та скріплені печаткою даної установи.

Сторінковий обсяг кожного супровідного документа не регламентується.

5. Роботи, оформлені неналежним чином, до участі в конкурсі не допускаються.

6. Роботи, за які не присуджено премії, не зберігаються в НАН України і за бажанням можуть бути повернені відповідними відділеннями їх авторам (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.06*).

***

Національна академія наук України оголошує конкурс на здобуття премій імені видатних учених України

З метою відзначення вчених, які опублікували найкращі наукові праці, здійснили винаходи і відкриття, що мають важливе значення для розвитку

науки і економіки України, Національна академія наук України присуджує премії імені видатних учених України.

1. У конкурсі на здобуття премій імені видатних учених можуть брати участь:

а) дійсні члени і члени-кореспонденти НАН України незалежно від місця їх постійної роботи;

б) окремі особи, які працюють у наукових установах, вищих навчальних закладах, на підприємствах і в організаціях, розташованих на території України;

в) колективи авторів, які виконали запропоновану на здобуття премії роботу, якщо більшість авторів працює в установах, передбачених підпунктом “б” цього пункту.

2. Право висунути роботи на здобуття іменних премій надається:

а) дійсним членам і членам-кореспондентам НАН України;

б) науковим установам, вищим навчальним закладам, дослідним лабораторіям і станціям, конструкторським бюро;

в) науково-технічним радам міністерств і відомств України;

г) науковим радам з проблем науки;

д) технічним радам промислових підприємств;

є) науковим та інженерно-технічним асоціаціям і товариствам.

3. Колектив, висунений на здобуття іменної премії, повинен включати лише основних авторів, чий внесок був найвагомим. Загальне число авторів не повинно перевищувати трьох осіб. До складу авторського колективу не включаються особи, які вже були раніше удостоєні цієї іменної премії.

4. На здобуття іменних премій можуть бути висунені:

– наукові праці лише після того, як мине не менше 6 місяців, але не більше 5 років після їх опублікування;

– винаходи й відкриття – після їх впровадження у народне господарство.

5. Граничний термін подання роботи на конкурс – 1 листопада 2018 р.

6. Організації та окремі особи, які висунули наукову працю на здобуття іменної премії, подають її до відповідного відділення НАН України на бланку організації з написом «На здобуття премії імені ...»:

а) опубліковану працю (серію праць) або матеріали про наукове відкриття (винахід);

б) анотацію, що включає наукову характеристику праці та висновки щодо її значення для розвитку науки і народного господарства (українською мовою);

в) копії авторських свідоцтв та посвідчень про відкриття;

г) у відповідних випадках документи про впровадження роботи у народне господарство (копії постанов, наказів, актів та довідок про техніко-економічні показники впровадження);

д) акти випробувань (для нових конструкцій машин, технологічних процесів тощо);

є) відгуки наукової громадськості, преси про роботу;

ж) детальну довідку у відсотково-цифровій формі про творчий внесок кожного члена авторського колективу у висунену на конкурс роботу. Довідка складається окремо на кожного автора і підписується керівником установи за місцем роботи автора та скріплюється гербовою печаткою;

з) біографічні відомості про автора (авторів) (прізвище, ім'я, по батькові, рік та місяць народження, спеціальність, почесне звання, вчений ступінь, вчене звання, посада, службова та домашня адреси, службовий та домашній телефони; ідентифікаційний код автора) у 2 примірниках, підписані ним, а їх відповідність засвідчена керівництвом і гербовою печаткою установи за місцем роботи, а також кольорове персональне фото 9 x 12 у паперовому та електронному вигляді.

Усі матеріали подаються у двох ідентично оформлених примірниках на адресу: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України (телефони для довідок: 8(044) 239-64-24; 8(044) 239-64-63).

На конкурс не приймаються роботи, які були удостоєні Державної премії України, іменних премій Російської АН, НАН України і галузевих академій країн СНД або спеціальних премій інших відомств, що присуджуються за конкурсами.

Не приймаються на конкурс і збірники наукових праць більш ніж трьох авторів.

Оголошується конкурс на такі премії:

1. Премія імені О.І.Ахієзера – за видатні наукові роботи в галузі теоретичної фізики та фізики плазми (Відділення ядерної фізики та енергетики).

2. Премія імені М.П.Барабашова – за видатні наукові роботи в галузі фізики планет, зірок і галактик (Відділення фізики і астрономії НАН України).

3. Премія імені О.О.Богомольця – за видатні наукові роботи в галузі фізіології та патофізіології (Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України).

4. Премія імені О.І.Бродського – за видатні наукові роботи в галузі теорії хімічної будови, кінетики і реакційної здатності (Відділення хімії НАН України).

5. Премія імені В.М.Глушкова – за видатні досягнення в галузі кібернетики, загальної теорії обчислювальних машин і систем (Відділення інформатики НАН України).

6. Премія імені О.М.Динника – за видатні наукові роботи в галузі механіки і машинобудування (Відділення механіки НАН України).

7. Премія імені М.М.Доброхотова – за видатні наукові роботи в галузі металургії та матеріалознавства (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України).

8. Премія імені Д.К.Заболотного – за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, вірусології, епідеміології (Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України).

9. Премія імені М.М.Крилова – за видатні наукові роботи в галузі нелінійної механіки та прикладної математики (Відділення математики НАН України).

10. Премія імені А.Ю.Кримського – за видатні наукові праці в галузі сходознавства (Відділення історії, філософії та права НАН України).

11. Премія імені Г.В.Курдюмова – за видатні роботи в галузі фізики металів та фізичного матеріалознавства (Відділення фізики і астрономії НАН України);

12. Премія імені М.О.Лаврентьєва – за видатні наукові роботи в галузі математики (Відділення математики НАН України).

13. Премія імені Ю.О.Митропольського – за видатні наукові роботи в галузі математики та нелінійної механіки (Відділення математики НАН України).

14. Премія імені С.І.Пекаря – за видатні наукові роботи в галузі теорії твердого тіла (Відділення фізики і астрономії НАН України).

15. Премія імені О.О.Потебні – за видатні наукові роботи в галузі мовознавства, філософії, мови та народної творчості (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України).

16. Премія імені К.Д.Синельникова – за видатні роботи в галузі ядерної фізики (Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України).

17. Премія імені В.І.Трефілова – за видатні роботи у галузі фізики міцності і пластичності матеріалів (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України).

18. Премія імені М.І.Туган-Барановського – за видатні наукові роботи в галузі економіки (Відділення економіки НАН України).

19. Премія імені П.А.Тутковського – за видатні наукові досягнення в геології, географії, океанології, геоекології, кліматології та метеорології (Відділення наук про Землю НАН України).

20. Премія імені М.Г.Холодного – за видатні наукові роботи в галузі ботаніки, фізіології та екології рослин (Відділення загальної біології НАН України).

21. Премія імені В.М.Хрущова – за видатні наукові роботи в галузі електроенергетики та електротехніки (Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України).

22. Премія імені Д.Ф.Чеботарьова – за видатні роботи в галузі геронтології та геріатрії (Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України).

23. Премія імені Ф.І.Шміта – за видатні наукові роботи в галузі мистецтвознавства і культурології (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України).

24. Премія імені Л.В.Шубникова – за видатні роботи у галузі експериментальної фізики (Відділення фізики і астрономії НАН України);

25. Премія імені М.К.Янгеля – за видатні досягнення в галузі прикладної і технічної механіки та ракетно-космічної техніки (Відділення механіки НАН України).

26. Премія імені Ф.Г.Яновського – за видатні наукові роботи в галузі терапії, клінічної бактеріології та імунології (Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України).

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.06).

***

Національна академія наук України оголошує конкурс на здобуття Золотої медалі імені В.І.Вернадського Національної академії наук України

З метою відзначення вчених за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та соціогуманітарних наук, на честь першого президента Української академії наук – видатного вченого, академіка Володимира Івановича Вернадського, а також з нагоди 85-річчя створення Академії Національною академією наук України було засновано Золоту медаль імені В.І.Вернадського.

Щорічно до дня народження академіка В.І.Вернадського (12 березня) присуджуються дві золоті медалі – одна вітчизняному і одна зарубіжному вченому.

1. Медаль присуджується лише окремим особам персонально як за окремі наукові досягнення, так і за сукупність наукових праць.

Одна і та ж особа не може бути нагороджена медаллю більше одного разу.

2. Медаль не присуджується посмертно, окрім випадку, коли лауреат помер після прийняття рішення про його нагородження.

3. У конкурсі на здобуття Золотої медалі імені В.І.Вернадського можуть брати участь:

а) дійсні члени і члени-кореспонденти НАН України незалежно від місця їх постійної роботи;

б) зарубіжні вчені;

в) окремі особи, які працюють у наукових установах, вищих навчальних закладах, на підприємствах і в організаціях, розташованих на території України.

4. Право висунення робіт на здобуття Золотої медалі імені В.І.Вернадського надається:

а) дійсним членам, членам-кореспондентам та іноземним членам НАН України;

б) науковим установам, вищим навчальним закладам та науковим радам НАН України;

в) науковим та науково-технічним товариствам, іншим громадським об'єднанням учених;

г) науково-технічним (технічним) радам міністерств, відомств, науково-виробничих об'єднань, конструкторських бюро, промислових підприємств.

5. Право представлення кандидатур на здобуття медалі надається відділенням НАН України.

6. Організації або окремі особи, що висунули кандидата для присудження медалі, до 12 листопада 2018 р. подають свої пропозиції разом з мотивуванням до відповідного відділення НАН України, в тому числі розгорнуту інформацію про номінанта та його наукові досягнення і здобутки (до 3 сторінок). Мотивоване подання повинне містити:

6.1. Наукову характеристику робіт з висвітленням їх значення для розвитку науки, народного господарства, суспільства (надання опублікованих праць, матеріалів відкриттів та винаходів не обов'язкове).

6.2. Відомості про автора (прізвище, ім'я, по батькові, повна дата народження, перелік основних наукових праць, відкриттів, винаходів, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, домашня адреса), а також кольорове персональне фото 9 x 12 у електронному та паперовому вигляді.

7. Усі матеріали подаються у двох примірниках за адресою:

01601, Київ, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України (телефони для довідок: 8(044) 239-64-24; 8(044) 239-64-63) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.06*).

***

18–22 червня 2018 р. у Фізико-технічному інституті низьких температур (ФТІНТ) імені Б.І. Веркіна НАН України (Харків) тривала 6-а Міжнародна конференція «Аналіз і математична фізика», організована Математичним відділенням цієї академічної наукової установи.

Захід присвячувався сторіччю Національної академії наук України та 50-річчю від дня утворення відділу теорії функцій Математичного відділення ФТІНТ імені Б.І. Веркіна НАН України.

Тематика конференції охоплювала широкий спектр проблем аналізу й математичної фізики.

Зібрання відкрив вступним словом академік НАН України Л.А. Пастур.

Під час роботи конференції з доповідями виступили українські вчені, які працюють як в Україні, так і за кордоном (у Великій Британії, Італії, Польщі), а також учені з Ізраїлю, Норвегії, США. Всі доповіді містили конкретні результати наукових досліджень та викликали інтерес і позитивну оцінку аудиторії. Дискусії, котрі тривали під час доповідей та перерв, були цікавими й динамічними.

Тези представлених доповідей опубліковано окремим збірником.

Докладну інформацію про цей захід шукайте за посиланням: <http://www.ilt.kharkov.ua/amph2018/> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2018. – 26.06).

***

19 червня 2018 р. в Українському інституті майбутнього відбулись експертні дебати з теми: «Майбутнє української науки: місія (не) можлива?», до яких долучились і представники Національної академії наук України. Пропонуємо коротко ознайомитися з деякими ключовими тезами, які пролунали під час обговорень.

Спікерами заходу стали віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній, заступник голови Ради молодих вчених НАН України, молодший науковий співробітник лабораторії інтегровних систем відділу математичних методів в теоретичній фізиці Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України кандидат фізико-математичних наук Ю. Безверщенко, заступник голови Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, професор Інституту високих технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор фізико-математичних наук О. Колежук, співзасновник Українського інституту майбутнього, голова підкомітету з питань інноваційної діяльності та інтелектуальної власності Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, народний депутат України О. Скрипник, генеральний директор Директорату науки Міністерства освіти і науки України Д. Чеберкус, віце-президент Київської школи економіки, перша заступниця Міністра освіти і науки України (2014–2016 рр.), старший викладач кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська Академія» І. Совсун. У режимі скайп-зв'язку до розмови долучилася виконавчий директор Українського наукового клубу кандидат біологічних наук Н. Шульга. Модерував дебати редактор Інтернет-порталу «Дім інновацій», співведучий науково-популярної програми «Академія наук» на радіостанції «Радіо НВ» журналіст Д. Сімонов.

Розпочинаючи дебати, Д. Сімонов пояснив, що спікери спробують з'ясувати, як потрібно змінити модель управління науковою сферою, аби зберегти науку і зробити її основою інноваційного розвитку нашої держави. За його словами, з тим, що такі зміни потрібні, погоджуються практично всі зацікавлені сторони (стейкхолдери), але щодо того, якими саме мають бути ці зміни, думки розходяться, нерідко досить радикально.

Першим висловився академік А. Загородній, який зазначив, що структура наукової сфери України визначається Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і в основному відповідає організації науки в країнах Європейського Союзу та світу, за якою наука представлена і в університетах, і в академіях наук та інших наукових структурах, які займаються виключно науковими дослідженнями (в тому числі

фундаментальними), котрі фінансуються з державного бюджету. Як приклади вчений навів Академію наук Китайської Народної Республіки (складається зі 104 науково-дослідних інститутів, 12 регіональних центрів, 3 університетів, 11 допоміжних організацій і налічує у своїх лавах 67,9 тис. співробітників, із них 56 тис. науковців; бюджет – \$ 6,8 млрд), Австрійська академія наук (влаштована за тим же принципом, що й НАН України, і складається з 28 інститутів, у яких працюють 1,7 тис. осіб, та має річне фінансування в обсязі 110 млн. євро), Об'єднаний дослідницький центр Європейської Комісії (JRC) (складається з 6 центрів (40 лабораторій), 3 тис. співробітників і має бюджет в обсязі 330 млн євро; здійснює науковий супровід усіх питань діяльності Європейської Комісії), Національний інститут здоров'я США (його бюджет дорівнює третині всього бюджету, який виділяється у США на наукові дослідження, має у своєму складі 27 науково-дослідних інститутів; український аналог – Національна академія медичних наук України), Товариство Макса Планка (ФРН; 84 інститути, в тому числі 5 за межами ФРН, 23 тис. працівників, бюджет – 1,9 млрд. євро). «Структура і функції цих організацій дуже близькі до того, що ми маємо в Україні. Крім того, основні засади використання бюджетних коштів в Україні мають ті ж складові, що й у країнах Європи та США, а саме – базове фінансування наукових інституцій і, друге, потужна грантова підтримка наукових досліджень. Очікуємо, що в Україні це зможе забезпечити Національний фонд досліджень, який от-от має бути створено. Висновок такий: нам здається, що немає потреби в докорінній зміні системи організації науки в Україні. Така докорінна зміна може стати руйнівною, як це вже трапилося з низкою академій наук колишніх республік Радянського Союзу, коли вони, фактично, були знищені й зникли. Отже, виглядає за доцільне говорити лише про зміну пропорцій між названим складовими фінансування з метою досягнення наявних у країнах Європейського Союзу пропорцій та про ефективність використання бюджетних коштів. Це – два ключові моменти, на яких і потрібно концентруватися. Ну, й очевидно, необхідною є імплементація багатьох положень нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність». Якщо говорити про основні напрями вдосконалення функціонування наукової сфери, то Національна академія наук бачить серед них такі: це – оптимізація мережі наукових установ на підставі їх оцінювання з урахуванням досвіду провідних зарубіжних наукових установ, тобто оцінювання за новою методикою, яка враховує досвід такого оцінювання в Європі. Очевидно, що тут за подібною методикою здійснюватиметься і державна атестація наукових установ, і це дуже важливий елемент подальшого розвитку наукової сфери. По-друге, це інвентаризація матеріально-технічної бази наукових установ та впровадження програм модернізації парку наукових приладів. Передусім слід з'ясувати, які в нас є структури, котрі вже не слугують розвитку науки, і розібратися з ними, щоб, можливо, передати їх на приватизацію. Але тут дуже важливо, аби кошти, отримані від приватизації, було спрямовано на розвиток науково-технічної

сфери. Далі – суттєве збільшення частки грантової підтримки наукових досліджень за рахунок загального збільшення фінансування. Бо, нагадаю, згідно з Законом [України «Про наукову і науково-технічну діяльність»], базове, тобто інституційне, фінансування не має зменшуватись. А от якраз Національний фонд досліджень має стати поважною структурою, яка профінансує ті потреби, які нині має наукова спільнота. Очевидно, що потрібне запровадження на державному рівні законодавчих стимулів для посилення інноваційної діяльності підприємств. Потрібна активізація науково-технічного співробітництва, розширення членства України в провідних наукових центрах та програмах ЄС. Ну і підтримка на державному рівні наукової молоді. Це є обов'язковим. Без цього подальший розвиток української науки, фактично, неможливий, тому що ви знаєте, певно, що відтік талановитої молоді зараз зашкалює. Вже їдуть не лише кандидати наук, не лише магістри – їдуть уже бакалаври і навіть вступники до університетів. Для прикладу скажу, що в Київському національному університеті [імені Тараса Шевченка] я викладаю спецкурс на кафедрі квантової теорії поля, де дев'ять студентів-бакалаврів. П'ятеро з них уже мають запрошення в дуже престижні університети – в Кембридж, у Лейден, Мюнхен, Дрезден і так далі. Тобто з цим потрібно щось робити. І Академія вже робить дуже багато в цьому плані. Зокрема, запроваджено нову методичку оцінювання ефективності діяльності наукових установ – із дуже серйозними критеріями, вироблену на основі німецького досвіду. Цей досвід використовувався після об'єднання Німеччини, коли потрібно було вирішити долю інститутів Академії наук Німецької Демократичної Республіки – і таке оцінювання було проведено. Десь половину інститутів було визнано ефективними й інкорпоровано в наукові асоціації – Товариство Макса Планка чи Асоціацію Лейбніца – і вони продовжують працювати. З молоддю дуже критичне питання, тому ми зараз плануємо цілу низку заходів. Зокрема – це знову ж таки німецький досвід – ми плануємо створити умови для молодіжних дослідницьких груп і лабораторій в інститутах Академії. На це передбачено дуже серйозне фінансування, яке здатне буде забезпечити і дуже пристойну заробітну плату цим молодим людям, і можливості поїздок на конференції, на стажування. Але тут є й вимога до керівників цих груп – вони повинні мати досвід серйозної міжнародної співпраці», – зазначив А. Загородній і підсумував: «Повторю, що система організації науки цілком відповідає тому, що є в Європі і світі. І мова повинна йти про зміни пропорцій між інституційним, тобто базовим, і грантовим фінансуванням. І, звісно, потрібно зробити все, щоби підвищити ефективність діяльності й Національної академії наук, і дослідницької частини національних університетів. Я би ще раз застеріг від якихось революційних трансформацій, які можуть стати руйнівними».

Д. Чеберкус висловив позицію Міністерства освіти і науки України з питання створення ефективної системи управління вітчизняною науковою сферою і зазначив, що, попри те, що наука в нашій країні дійсно

недофінансована, її фінансове забезпечення «вже відштовхнулося від дна» (таким дном Д. Чеберкус назвав 2016 р. із бюджетним забезпеченням науки на рівні 0,16% ВВП). Він також розповів про принципи, на яких має ґрунтуватися система управління наукою.

Далі слово отримав О. Колежук, котрий зосередився на пропозиціях Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій щодо моделі реформування науки, які після першого засідання Ради було офіційно подано до Кабінету Міністрів України. На думку членів комітету, нині загальна система управління наукою в нашій країні є неефективною: «У нас абсолютно фрагментована система управління наукою, освітою й інноваціями, складові якої відірвані одна від одної. Це – одна з причин нашої неефективності. Зв'язки науки, промисловості й освіти розірвані, тобто «інноваційний вихід» нашої науки низький. Він обумовлений переважно не так низькою якістю науки, як розірваністю цих зв'язків. Наше наукове обладнання критично застаріло, а рівень «вбудованості» в світові наукові процеси низький. Через велику бюрократизованість наукової сфери часто відбувається підміна науки її імітацією». Слід також відзначити, що наукоємність ВВП України (0,16% у 2016 р.) вдесятеро нижча від середньоевропейського рівня. Річні витрати на одного науковця складають близько \$ 8,8 тис. (це – 24% від рівня Румунії, 14% – Польщі, 5% – ЄС). В Україні найнижча в Європі частка дослідників – всього 0,39% зайнятого населення. Кількість дослідників не поповнюється, оскільки талановита молодь виїжджає дедалі активніше – вже на ранніх стадіях здобуття освіти. Підсумовуючи, О. Колежук навів перелік першочергових кроків, які потрібно зробити для активного просування реформи наукової сфери.

Ю. Безверщенко почала своє слово про реформу з того, що Україна має відповісти собі на запитання, чи потрібна їй наука, і якщо потрібна – то навіщо. Вчена торкнулася питання ефективності вітчизняної науки, можливостей саморегуляції науковців у своїй професійній діяльності та меж державного управління в цій сфері, а також розповіла про можливі кроки, які слід зробити для поліпшення стану української науки та українських науковців.

О. Скрипник поділився власним баченням реформування наукової сфери України.

І. Совсун зазначила, що нова модель управління наукою має базуватися на принципах справжності наукового пошуку та наукової дискусії. Вона також нагадала, що європейські країни поставили собі за мету збільшити обсяг фінансування науки до рівня 3% ВВП. На думку І. Совсун, українська ситуація з недофінансуванням досліджень є відображенням цінності науки для нашої країни чи, точніше, відсутності такої цінності. Аби змінити цей стан справ, потрібна постійна відкрита, публічна дискусія в науковому середовищі, оскільки вчені відповідальні перед суспільством та майбутніми поколіннями. Важливо не тільки не втратити здобутки, а й примножити їх. З

іншого боку, національній еліті бракує волі та відповідальності у формуванні наукової політики.

По завершенні останнього виступу спікери відповіли на запитання модератора, зокрема про участь НАН України в інноваційній діяльності, місце університетів у майбутній моделі управління науковою сферою та залученість приватного бізнесу до наукових досліджень.

Потому слово було надано Н. Шульзі, котра зосередилася на проблемах процесу реформування національної наукової сфери.

Далі учасники мали змогу поставити запитання одне одному (про реакцію наукової спільноти на окремі випадки академічної недоброчесності, вікові обмеження щодо перебування на адміністративних посадах у наукових установах і закладах вищої освіти, врахування результатів міжнародного аудиту національної наукової сфери у процесі реформування останньої, участь українських учених у виконанні проектів за програмою «Горизонт 2020», процедурні питання формування нових органів, котрі опікуються реформуванням науки в Україні) та відповіли на запитання із залу (щодо діяльності Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, багатоканальності джерел фінансування наукових досліджень, виконання планових наукових тем).

Далі Н. Шульга в режимі бліц поставила запитання всім учасникам, поцікавившись, який крок вони вважають головним для прискорення реформування української наукової сфери. На думку А. Загороднього та Д. Чеберкуса, ключовим у цьому плані має стати утворення й початок роботи Національного фонду досліджень України, котрий фінансуватиме наукові дослідження на конкурсній основі. О. Колежук вважає, що головну роль у процесах реформування науки має відігравати Національна рада України з питань розвитку науки і технологій, яка планувалась як «майданчик для семи няньок, у яких дитя без ока». За словами І. Совсун, головна перешкода, котру слід подолати при реформуванні науки, – це проблема відсутності довіри. О. Скрипник стверджує, що вкрай важливо створити дослідницькі університети з ключовими лабораторіями на їхній базі. Як наголосила Ю. Безверщенко, в Уряді потрібен «драйвер наукової реформи, який матиме від наукової спільноти мандат на рішучі дії і для якого ця реформа буде пріоритетною».

На завершення дебатів кожному зі спікерів було надано слово для підбиття підсумків.

А. Загородній торкнувся оцінювання ефективності діяльності наукових установ, нова методика якого вже апробована й застосовується в Національній академії наук України, та нових бюджетних програм фінансування науки як відходу від рівномірного розподілу державних коштів.

Д. Чеберкус зазначив, що стейкхолдери мають дійти певного узагальненого й узгодженого рішення про те, як слід діяти далі. Він також

наголосив, що наукова реформа, як і будь-яка інша реформа, має супроводжуватися додатковим фінансуванням.

О. Колежук висловив побажання, щоб дискусії, подібні до дебатів в Українському інституті майбутнього, відбувалися ближче до центрів ухвалення рішень, аби ці центри дослухалися до експертної думки. Він також привернув увагу до низького, на його думку, рівня самоорганізації українських учених і висловив побажання щодо створення галузевих професійних асоціацій науковців, які, зокрема, реагували б на випадки академічної недоброчесності серед своїх колег.

Ю. Безвершенко наголосила, що головне – це конструктивність дискусій про науку. Крім того, за її словами, лише вчені можуть поставити проблеми та потреби сфери своєї діяльності на порядок денний, вносячи конкретні пропозиції, в тому числі й щодо поліпшення управління наукою.

О. Скрипник зазначив, що вчені мають змінювати наукову сферу із власної ініціативи, інакше ці зміни можуть прийти ззовні. На його думку, саме наука має стати рушієм змін в Україні. На жаль, катастрофічність її (науки) нинішнього стану спричинена тим, що вона поки що не належить до державних пріоритетів.

І. Совсун відзначила необхідність продовження відкритих, публічних, чесних, самокритичних дискусій про науку.

Відеозапис дебатів: <https://youtu.be/n15I0t3kSJc> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.06).

***

5–8 вересня 2018 р. триватиме міжнародна школа-семінар для молодих вчених «Функціональні матеріали для технічних та біомедичних застосувань», котра є продовженням відомої школи-семінару «Сцинтиляційні процеси та матеріали для реєстрації іонізуючого випромінення» та приурочена до 100-річчя Національної академії наук України. Захід проходитиме в мальовничому куточку Харківщини, розташованому на березі Печенізького водосховища у с. Мартове.

Організатор заходу – Інститут сцинтиляційних матеріалів (ІСМА) НАН України.

Напрями роботи конференції.

1. Фізика сцинтиляційних процесів.
2. Сцинтиляційні матеріали та детектори.
3. Люмінесцентні властивості нанорозмірних систем.
4. Люмінесцентні технології в біології та медицині.

Робочі мови: українська, англійська, російська.

Вік учасників школи-семінару – до 35 років (докторантів – до 40 років).

Учасникам школи-семінару надається можливість викласти свої оригінальні наукові результати в формі усних повідомлень (тривалість – до 15 хвилин).

Завершення реєстрації учасників і прийому тез доповідей – 20 липня 2018 року.

Правила оформлення тез.

Тези приймаються в електронному вигляді у форматі .doc. Обсяг – до 1 стор. друкованого тексту, інтервал – 1,5. Назва доповіді – 14pt, bold. Автори і організація (із зазначенням e-mail) – 12 pt, italic. Шрифт – Times New Roman. Текст доповіді – 12 pt, normal. Поля: всі 2 см. Назва і текст доповіді відокремлюються символом нового рядка від авторів. Список літератури – 12 pt, italic.

Тези доповідей буде опубліковано (в авторській редакції) на початку заходу. Оргкомітет має право відхилити тези, якщо вони не відповідають тематиці конференції.

Найкращі статті за матеріалами доповідей буде рекомендовано до опублікування в журналі «Functional Materials». Правила для авторів представлено на веб-сайті журналу: <http://functmaterials.org.ua/>.

Докладнішу інформацію шукайте на сайті школи-семінару: <http://school.isma.kharkov.ua/about.php> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2018. – 18.06).

***

17–21 вересня 2018 р. в м. Яремче (виробничо-навчально-рекреаційна база «Арніка» Івано-Франківського національного медичного університету, Івано-Франківська область, Українські Карпати) відбудеться XIII Міжнародна наукова конференція «Фактори експериментальної еволюції організмів», присвячена 100-річчю від часу заснування Національної академії наук України.

Наукова програма конференції передбачає пленарні та секційні доповіді, а також стендові повідомлення в рамках кожної секції:

- «Загальна та популяційна генетика»;
- «Молекулярна генетика та геноміка»;
- «Прикладна генетика і селекція»;
- «Генетика людини та медична генетика»;
- «Аналіз та оцінка генетичних ресурсів»;
- «Молекулярні та клітинні біотехнології»;
- «Історія біології, питання викладання генетики, селекції та еволюційної теорії».

Робочі мови конференції: українська, англійська, російська.

Заповнені реєстраційні форми приймаються до 15 липня 2017 р. за адресою: factory2016@gmail.com.

УВАГА! Охочих представити пленарні доповіді організатори просять заявити про це, надіславши реєстраційну форму не пізніше, ніж до 1 липня 2018 р. Учасникам конференції, які вважають за необхідне заявити пленарну або секційну доповіді, але не подали статті до збірника праць «Фактори експериментальної еволюції організмів», слід надіслати заповнену

реєстраційну форму до 1 липня 2018 р., а також тези заявленої доповіді до 15 липня 2018 р.

Програму конференції, сформовану з урахуванням поданої в реєстраційних формах інформації, буде сформовано й оприлюднено веб-сторінці Українського товариства генетиків і селекціонерів імені М. І. Вавилова (<http://utgis.org.ua/>) до 1 вересня 2018 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.06).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Про Національну доповідь «Україна: шлях до консолідації суспільства», яку було представлено під час засідання Президії Національної академії наук України 18 квітня 2018 р., щоденній всеукраїнській газеті «День» розповів віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков.

«Вибір теми доповіді було обумовлено тим, що в сучасній ситуації, в якій опинилася Україна, присутній явний незбіг між невідкладною потребою мобілізації суспільства для здійснення рішучих стратегічних кроків у його оновленні та рівнем його консолідації. <...> ...на думку науковців, перед державною владою, політичним та економічним істеблішментом, перед усією інтелектуальною частиною суспільства стоїть невідкладне завдання - запобігти негативній конфронтації в її руйнівних формах та досягти конструктивної консолідації як згуртованості населення навколо спільних цінностей та спільної мети на демократичних та гуманістичних засадах», – говорить учений і пояснює: «Набуття абсолютної консолідації означає тоталітаризм. В умовах відкритого суспільства навряд чи можна говорити про повний перехід від конфронтації до консолідації – це б означало руйнацію живої діалектики системи «опозиція – влада», яка є фундаментальною умовою демократії та сталого розвитку країни. <...> ...поряд із консолідацією у суспільстві завжди маємо конфронтацію. В певних виявах вона може бути навіть каталізатором консолідації. При цьому існує межа, за якою маємо конфронтацію, яка руйнує і консолідацію в соціальній системі, і соціальну систему як таку. Це особливо небезпечно в кризових умовах (фінансово-економічна криза, війна тощо)». При цьому слід пам'ятати, що «навіть досягнення взаємоприйнятної моделі суспільного партнерства автоматично не гарантуватиме повної консолідації усього суспільства».

За словами академіка С. Пирожкова, проаналізувавши результати соціологічних досліджень, учені НАН України виокремили кілька ключових чинників конфронтації в нашій країні, зокрема ціннісні відмінності, бідність, нерозвиненість середнього класу та громадянського суспільства тощо.

«Центром зосередження конфліктогенних ситуацій залишатиметься соціальна сфера. Її стан визначатиметься загальним економічним розвитком країни. Однаковість соціальних потреб громадян України, здавалося б, консолідує їх, але водночас так само і дезінтегрує. Парадоксу тут немає, оскільки задоволення потреб очікується від успіхів у відповідних сферах зайнятості в окремих економічних галузях, відносини між якими є іманентно конкурентними», – зауважує академік.

Як підкреслив С. Пирожков, «стратегічна модель суспільної консолідації в Україні у своїй основі повинна спиратися на всебічний розвиток середнього класу як основної рушійної сили прогресивних перетворень у країні, що має забезпечити довгострокове економічне зростання та подолання бідності, підвищення добробуту, гідної самореалізації, соціального партнерства, ціннісної толерантності громадян і, врешті-решт, нейтралізує деструктивні фактори конфронтації».

Докладніше про це, а також про стратегію розвитку консолідації суспільства, основні рівні суспільної консолідації, про суб'єктів, здатних забезпечити нейтралізацію чинників конфронтації, і про те, завдяки чому Україна може посісти гідне місце в світі, дізнавайтеся з повного тексту публікації: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/navkolo-chogo-obyednuvatymutsya-ukrayinci> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.06).

***

За час незалежності в Україні зросла тривалість життя та знизилася дитяча смертність. Про це йдеться в дослідженні американського Інституту показників оцінки здоров'я.

У 1990 р. українські жінки жили в середньому 74,6 років, у 2016 – 77 років. Тривалість життя чоловіків зросла з 65,2 до 67 років.

28 років тому смертність дітей у віці до 1 року становила 16,8 на 1 тис., а до 2016 р. цей показник упав до 7,6. Серед дітей до 5 років у 1990 р. смертність була на рівні 20,6 на 1 тис., а у 2016 р. – 9,2.

Що стоїть за цими цифрами і які висновки з цього слід зробити, у прямому ефірі інформаційної програми «Ранкова Свобода», котра виходить на хвилях інформаційної служби «Радіо Свобода» (українська редакція), розповіли вчені-суспільствознавці НАН України.

Старший науковий співробітник відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України кандидат філософських наук О. Іващенко підтверджує, що, дійсно, відзначається зростання тривалості життя – як загальної по Україні, так і в гендерному співвідношенні (чоловіки – жінки). Дослідниця посилається на власний моніторинг Інституту соціології НАН України, який ця установа здійснює вже 25 років. Він проводиться щороку за одним і тим же модулем із додаванням запитань, котрі є більш актуалізованими, та зняттям неактуальних.

Особливу увагу вчена звертає на блок запитань про здоров'я. За її словами, дослідження виявило збільшення кількості українців, які суб'єктивно задоволені своїм здоров'ям. «Тих, кому здоров'я не вистачає, в нас стало на 14% менше, зараз це – 40%. Таким чином, зросла кількість тих людей, які почуваються більш здоровими», – розповідає О. Іващенко.

На стан здоров'я і, відповідно, тривалість життя, за її переконанням, впливає й такий чинник, як можливість відпочивати. «Можливості людей повноцінно проводити відпустку зросли на 12%. Якщо на початку 1990-х років таких було тільки 5%, то зараз – 17%. Хоча, звичайно, щодо структури проведення відпустки впадає у вічі те, що здебільшого люди перебувають удома, на дачі, в межах країни. На відпочинок за кордон виїжджає тільки 3,3%», – зауважує соціолог. Вона також підкреслює, що в Україні зменшилася частка людей, які поєднують декілька робіт.

«Тривалість життя в Україні зросла, але все ще лишається найнижчою в Європі», – констатує О. Іващенко.

Попри ріст тривалості життя, різниця між чоловіками й жінками – жінки живуть на 10 років довше – залишається сталою, говорить дослідниця. Причому такий інтервал між статями є найбільшим у Європі – зазвичай він не перевищує 5 років.

«Найвища тривалість життя в Європі – в Швеції – 80 років і в південних країнах – Італії, Іспанії – 83 роки для жінок. Чоловіки[живуть] на п'ять років менше», – наводить приклади вона.

На тривалість життя, продовжує соціолог, також впливає чинник поведінки – харчування та ставлення до свого здоров'я. За її даними жінки живуть довше не лише через біологічні відмінності, а й тому, що загалом відповідальніше ставляться до свого здоров'я, ніж чоловіки. Останні – легковажніші в цьому питанні. Різниця дається взнаки вже на сьомому десятку життя. «Ще до 59 років і чоловіки, і жінки паритетно присутні, а після 59 різко скорочується кількість чоловіків і збільшується кількість жінок, які доживають до цього віку, до 80 і більше», – стверджує дослідниця.

Показник тривалості життя дуже інерційний і змінюється мало, тому говорити про принципове збільшення тривалості життя в країні не варто. Про це в коментарі «Радіо Свобода» зазначив заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України член-кореспондент НАН України О. Гладун.

«Сама методологія розрахунку показника очікуваної тривалості життя акумулює всі процеси. Вона вираховується на базі вікової смертності. Тобто, дуже впливає на показник дитяча смертність, потім смертність у працездатному віці і так далі. Дитяча смертність у нас потроху зменшується – це позитивно впливає. Якщо брати, наприклад, чоловічу смертність, то в нас дуже висока смертність у працездатному віці чоловіків. Тому тривалість життя чоловіків на 10 років менша, ніж жінок. Воно все пов'язане з системою охорони здоров'я, плюс поведінка людини – це теж дуже впливає», – сказав

О. Гладун. За спостереженнями науковця, здоров'я в Україні ще не стало цінністю для людей.

Докладніше про результати останніх соціальних досліджень вчених щодо тривалості життя українців і чинники, які її визначають можна дізнатися із запису радіоефіру на офіційному інтернет-сайті української редакції інформаційної служби «Радіо Свобода» за посиланням: <https://www.radiosvoboda.org/a/29256907.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 19.06).

***

Які цілі ставить перед собою феміністський рух і чому зміна суспільної ролі жінки має бути вигідною Українській державі, в інтерв'ю журналові «Країна» (№22 (425), 7 червня 2018 р.) розповіла вчена – історик та антрополог, старший науковий співробітник відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України, докторант цієї академічної наукової установи кандидат історичних наук О. Кісь.

«Фемінізм – це в першу чергу розмова про інтереси і права жінок. Ідея полягає в можливості будь-якої людини незалежно від її статі робити власний життєвий вибір і вирішувати, чому присвятити життя, як і в чому себе реалізувати», – пояснює дослідниця. За її словами, обстоюючи збереження так званих «традиційних цінностей», відповідно до яких жінка має виконувати роль «берегині», а чоловік – «годувальника», сучасні українці, по суті, не розуміють, якими явищами супроводжувалися гендерні практики попередніх століть: «Нам не треба хапатися за традиційні сімейні цінності. Ми думаємо, що «традиція» – це щось неодмінно правильне, майже святе. Але насправді в традиційній українській сім'ї було багато насильства над дітьми і жінками. Шлюб часто укладався не через взаємні романтичні почуття, а через господарські та економічні інтереси батьків. Понад 95% жінок наприкінці ХІХ ст. були неписьменними! Чи такі «традиції» нас нині влаштовують? Не думаю. Деякі традиції варто залишити у минулому. Натомість варто думати і зважувати, яка модель сімейних стосунків є ефективнішою економічно та психологічно. <...> Україна була і залишається патріархальною. Ідеї, що українські культура і менталітет – матріархальні у своїй основі, про рівноправне становище у сім'ї та особливі права в ній жінок, сформувалися і були популярні на межі ХІХ–ХХ століть. Українцям хотілося бачити свою націю як особливу. <...> В Україні порівняно з іншими слов'янськими народами жінки справді мали дещо більше прав. Але це не означає, що вони були рівні з чоловіками. <...> Але часи змінилися. Чоловіки вже не орють ниву, а жінки не мусять шити сорочки і народжувати дітей скільки Бог дасть. Тому говорити про ролі берегині та годувальника – несерйозно і навіть шкідливо. Деякі жінки здатні побудувати професійну кар'єру й добре заробляти, фактично бути годувальницями. А чоловіки цілком здатні виконувати господарські функції. Пральки, мультиварки, кавоварки дозволяють зробити домашню роботу унісекс. <...>

...патріархальна система – це палка з двома кінцями. З одного боку, вона заганяє жінок на обслуговуючі ролі. А з іншого – вимагає від чоловіка бути годувальником, успішним кар'єрно, суперменом фізично – це так само тиск. Далеко не всі готові і здатні відповідати таким очікуванням. Припускаю, частина чоловіків радо виконувала б домашні обов'язки і дбала про дітей. Окрім вагітності, пологів і лактації, мужчина здатен виконувати будь-які родинні функції».

«Так, чимало жінок хочуть бути Барбі, леді. Чоловіки – джентльменами, суперменами. Але ми не народжуємося з таким баченням. Воно формується у процесі виховання, – стверджує О. Кісь. – Якщо дівчаткам, крім ляльок-барбі і казок про принцес, не пропонують інших зразків для наслідування, – вони виростають з уявленням, що бути жінкою означає бути принцесою і чекати омріяного (і найчастіше нереального) принца на білому коні. Суспільство було б здоровішим, якби змалку хлопчикам і дівчаткам пропонували ширший спектр моделей чоловічості та жіночності. <...> Треба, щоб відбувся перерозподіл обов'язків на родинному рівні. Аби і чоловік, і дружина відчували спільну відповідальність за побутовий комфорт і за добробут своїх нащадків. Тоді обоє у подружжі матимуть рівні шанси розвиватися і реалізуватися з користю для усього суспільства».

Більше дізнавайтеся з повного тексту інтерв'ю: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_ukrayina-nehtuye-intelektualnimi-tvorchimi-liderskimi-resursami-polovini-naselennya/840660 (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.06).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

10–14 червня 2018 р. в м. Ларнака (Кіпр) тривала 9-а міжнародна конференція «Груповий аналіз диференціальних рівнянь та інтегровні системи». Серію цих конференцій започаткували співробітники відділу математичної фізики Інституту математики НАН України і відділу математики та статистики Університету Кіпру.

Метою зібрань є залучення до обговорення спільних наукових проблем провідних спеціалістів із групового аналізу, теорії інтегровності й математичного моделювання. Перша така конференція відбулася у 2005 р. у м. Нікосія (Кіпр) і виникла як результат тісної співпраці кіпрських та українських учених. Перші три зустрічі налічували до 20 учасників, наступні 5 – уже понад 50.

Учасниками цьогорічного заходу стали 60 науковців із 18 країн світу. Серед них такі провідні спеціалісти з групового аналізу й інтегровності, як Алан Форлі (Велика Британія), Анатолій Нікітін і Роман Попович (Україна), Пантеліс Даміану та Крістодуло Софоклеус (Кіпр), Роберт Мілсон (Канада),

Люк Хейн (Бельгія), Робер Конте (Франція), Фані Петаліду (Греція), Януш і Катеріна Грабовські (Польща), Лібор Шнобл (Чехія) й багато інших.

Програма зібрання була надзвичайно насиченою, багато доповідей присвячувалися застосуванню групового аналізу та теорії інтегровності до дослідження різноманітних моделей фізичних процесів, а також новим результатам щодо розвитку теоретичних засад групового аналізу.

Крім основної тематики конференції, було представлено й доповіді з дотичних галузей, а саме – зі спеціальних функцій, некомутативної геометрії, різноманітних застосувань алгебр Лі у спеціальній теорії відносності, фізики високих енергій, кристалографії. До речі, тематика конференції постійно розширюється.

Однак програмою заходу було передбачено не тільки наукову, а й культурно-освітню частину – учасники змогли насолодитися краєвидами «острова Афродіти», як іноді називають Кіпр, зокрема відвідали об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО – Хирокитію, неолітичне поселення, що існувало в VII–IV тис. до н. е.

Ювілейну – 10-у – конференцію планується провести в червні 2020 року.

Більше інформації про цей захід шукайте за посиланням: <http://www.mas.ucy.ac.cy/~symmetry/> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2018. – 20.06).

***

Старший науковий співробітник Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат фізико-математичних наук О. Захожай у науково-популярній програмі «Академія наук» (ефір від 17 травня 2018 р.), що виходить на радіостанції «Радіо НВ», розповіла про свою наукову роботу в астрономічній обсерваторії Ла-Сілья в Чилі, а також пояснила, що таке екзопланети і як їх досліджують.

«Я була в обсерваторії, названій Ла-Сілья. Ця обсерваторія належить Європейській південній обсерваторії, яка має свої спостережні станції в Південній півкулі. Вона так і називається – ESO (European Southern Observatory). У них є декілька великих станцій спостереження: найбільша – Паранал, теж у Чилі, Альма – великий радіотелескоп і обсерваторія Ла-Сілья, яка була першою обсерваторією, побудованою там. Це місце було обране як найтемніше місце на Землі», – інформує українська дослідниця.

Вона пояснила, що екзопланети – це планети, що перебувають не в нашій Сонячній системі, а за її межами й обертаються навколо інших зір. Саме екзопланети й були предметом дослідження вченої.

«Відповідно до програми, за якою я їздила, ми спостерігаємо зорі, в яких є залишки формування планетної системи, так звані осколкові диски. Коли формується зоря, то якщо складаються умови так, що момент кількості рухів (або момент інерції) має певне значення, то в площині, перпендикулярній осі обертання зорі, тобто навколо зорі, може почати

формуватися диск. Точніше, навіть сама зоря формується не сама по собі, а через диск. У цьому диску потім можуть почати формуватися планети, а можуть – не формуватися. Все залежить від тих умов, які там є, – зазначила О. Захожай. – Для того, щоб спостерігати ці осколкові диски або астероїди, які є і в Сонячній системі, існують різні методи. У нас є вибірка зір, у яких є такі залишки від формування. Ідея в тому, що коли там є залишки, швидше за все, крім уламків і залишків формування планетної системи, там мають бути і планети. Тому ми шукаємо планети навколо цих зір і хочемо отримати спектри цих систем.

Щоночі протягом двох тижнів ми спостерігаємо кожну зорю з вибірки й вивчаємо її спектр. І методом радіальних швидкостей – це спеціальний метод, який історично є одним із перших, що дав змогу відкрити екзопланету, – ми шукатимемо ці планети».

Докладніше про інструменти, які використовують у своїх дослідженнях сучасні астрономи, про екзопланети і новітні методи їх виявлення, а також багато іншого цікавого дізнавайтеся з повної версії розмови О. Захожай та ведучих радіоефіру Д. Сімонова і Ю. Пустовіта за посиланням: <https://nv.ua/radio/science-academy/akademija-nauk-zhittja-na-ekzoplanetakh-hist-olha-zakhozhaj-efir-vid-17052018--2471017.html>

Там же розміщено й повний текстовий варіант цього випуску радіопередачі (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 23.06*).

***

Співробітники відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України спільно зі співробітниками Каунаського технологічного університету і працівником Музею народного побуту Литви в с. Румшішкес продовжують реалізувати міждисциплінарний дослідницький проект «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018-2019), який фінансується Міністерством освіти і науки України та Науковою радою Литви.

Мета цього дослідження – визначити універсальні й унікальні параметри орнаментики етнографічного текстилю як соціокультурного феномену, що постійно розвивається та відтворює інформацію про місце і час творчості, менталітет її учасників.

Упродовж 11–14 червня 2018 р. відбулася друга зустріч українських і литовських учених. Українські мистецтвознавці, литовські технологи й етнографи продовжили спільні науково-дослідницькі студії на території музею просто неба в Румшішкесі (район Кайшядоріс, Литовська Республіка).

У рамках зустрічі пройшов підготовлений львівськими мистецтвознавцями науковий семінар «Західноукраїнський етнографічний текстиль у дослідженнях учених львівської мистецтвознавчої школи».

Вивчення артефактів народної матеріальної культури литовців та українців триватиме до кінця 2019 р. Основним результатом співпраці стане низка науково-популярних і наукових статей, присвячених орнаментальним особливостям творів українського й литовського текстилю як одного з найдавніших видів народного мистецтва (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.06).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Власним баченням стану сучасної української науки, зокрема гуманітаристики, в тому числі гендерних студій, з Інтернет-ресурсом «Читомо» (порталу про культуру читання і мистецтво книговидання) поділилася вчена – культуролог і літературознавець, завідувач відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України член-кореспондент НАН України Т. Гундорова.

«Складно бути вченим і писати для вічності, не просто знайти вченого, який сидить у своєму кабінеті роками, такого собі доктора Серафікуса, бо сучасний час не дозволяє замикатися у книжковій вежі. Наука відбиває сучасний темпоритм світу – і це велике випробування для гуманітаристики. Наука – це розкіш, яку не кожна країна може собі дозволити. Йдеться і про Україну, зокрема. Сьогодні важко виконувати довготривалі проекти і дослідження, бо ніхто не хоче платити «на вічність», до того ж академічна мобільність стає дуже відчутною – і у формах, і у тематиці. Це, однак, відкриває перспективи для колективної роботи, для дигіталізації гуманітаристики тощо», – говорить Т. Гундорова.

Які теми оминає українське літературознавство, а які користуються в ньому популярністю й досі? Які прогалини у вітчизняних гендерних студіях належить заповнити? Як «народжуються» наукові тексти і як зацікавити молодих учених літературою минулих епох? Про це й інше читайте в повному тексті інтерв'ю: [http://www.chytomo.com/tamara-gundorova-s-ogodni-nauka-vy-probovuyet-sya-komertsiyeyu-i-publichnistyu/](http://www.chytomo.com/tamara-gundorova-s-ogodni-nauka-vy-probovuyet-sya-komertsiyeyu-i-publichnisty/) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 25.06).

Перспективні напрями розвитку української науки

Завдяки антарктичним дослідженням українські вчені зараз виконують унікальне дослідження, котре в майбутньому може дати низку нових можливостей у лікуванні захворювань шкіри, захисту від ультрафіолету і адаптації рослин до стресових умов. Це – спільний проект вчених Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ)

МОН України й Інституту молекулярної біології та генетики НАН України.

Результати досліджень науковці представили 8 червня 2018 р. під час прес-конференції в Києві.

В основі цих досліджень вивчення щучника антарктичного – однієї з двох судинних рослин, що живуть в Антарктиді. За словами учасника експедиції до станції «Академік Вернадський» завідувача біологічного відділу НАНЦ, старшого наукового співробітника Інституту молекулярної біології і генетики НАН України кандидата біологічних наук І. Парнікози, походження цієї рослини та можливість її виживання в умовах антарктичного клімату досі є загадкою.

«...що ця рослина може сказати нам вже зараз: в Антарктиці дуже сильно змінюється клімат. Навіть метеорологам треба більше часу на обробку своїх даних, ніж щучнику, щоб відреагувати на зміни. Тому для нас його вивчення є цікавим з двох аспектів: як дослідження в межах Антарктики, щоб розуміти, що відбувається в цьому регіоні, так і вивчення його унікальних властивостей. Ми прагнемо зрозуміти, чому він такий винятковий, і спрямувати це на користь людства», – розповів І. Парнікоза.

Головна унікальність щучника полягає в тому, що він стійкий до ультрафіолетового випромінювання, а також морозу й посухи. Тому його вивчення перспективне для пошуку речовин, необхідних для боротьби проти меланом, створення новітніх сонцезахисних засобів тощо. Зокрема, вчені вже встановили, що він витримує таке ультрафіолетове випромінювання, від якого шкіра людини отримала б радіаційний опік.

А ще щучник належить до родини Злакові, його найближчий родич – овес. Тому зараз науковці, наприклад, вивчають механізми його адаптації до стресових чинників. У майбутньому це допоможе методами селекції чи біотехнологій створити такі сорти культурних рослин, котрі будуть стійкими до низьких температур, нестачі вологи тощо.

Одним із головних здобутків українських науковців у цьому проекті є те, що вони навчилися прискорено вирощувати щучник у лабораторних умовах і завершують роботу над технологією його мікроклонування.

«В Антарктиці мало рослин, тому вивозити їх можна у мінімальній кількості лише для досліджень. Але після вивозу щучника ніхто з науковців не міг провести повноцінних досліджень, розмножити його, адже за межами Антарктики ця рослина витримувала не більше року. Однак, маючи великий досвід у сфері клітинних біотехнологій, ми вперше відпрацювали можливість вирощування щучника із зерна, привезеного учасниками українських експедицій з Антарктики. Ми створили в спеціальній лабораторії такі умови – температуру, освітлення тощо, в яких зерна проростають, десь за півтора місяці рослина вже починає кущитися, а за 3 місяці маємо 10–20 рослин. Їхній біохімічний склад повністю відповідає складу тих рослин, що живуть у природі», – пояснив завідувач відділу генетики клітинних популяцій Інституту молекулярної біології і генетики НАН України член-кореспондент НАН України В. Кунах.

Водночас, він відзначив, що така швидкість розмноження щучника є досить низькою, щоб отримати матеріал для проведення всіх потрібних досліджень і майбутнього використання розробки у промислових масштабах.

«Раніше для низки інших рослин ми відпрацювали технологію, коли кожна клітина у разі перенесення в спеціальні умови починає інтенсивно ділитися і створює біомасу клітин. Це називається калюс. Такі клітини ростуть у геометричній прогресії. Таким чином, ми можемо за рік отримати з одного граму такої речовини до 100 тонн біомаси. Зараз ми впроваджуємо таку технологію і для щучника. Вона, до речі, не лише дозволяє значно прискорювати темпи росту, а й продукувати абсолютно екологічно чисту сировину, яка створюється в збалансованому, стерильному середовищі», – підкреслив В. Кунах.

Очільник НАНЦ МОН України Є. Дикий наголосив, що подібні розробки, які українські вчені здійснюють уже не перший рік, зараз є світовим трендом і одним із пріоритетних напрямів для інвестицій.

«Це так званий *bioprospecting*, що передбачає відкриття нових генів чи біологічних речовин та їх комерціалізацію через біотехнології. І дуже важливим джерелом для цих розробок є антарктичні дослідження. На *bioprospecting* зараз сконцентрований весь науковий світ, що досліджує Антарктику. Але Україна вже декілька років працює в цій сфері, і нам є що показати світові», – зазначив Є. Дикий.

Він акцентував, що проект українських вчених є яскравим прикладом того рідкісного випадку, коли наука переходить у практику в межах одного покоління.

«Нерідко, коли ми відправляємо або зустрічаємо антарктичні експедиції, то нас запитують: навіщо все це робиться, що буде українцям від цих розробок? І ось цей проект нам показує, як польові експедиційні дослідження на станції «Академік Вернадський» переходять у фундаментальну науку в Інституті [молекулярної біології і генетики] НАН [України] і вже в близькому майбутньому орієнтовані на конкретний результат та мають перспективу комерціалізації. Тобто фундаментальні дослідження знайшли одразу прикладне застосування в біотехнологіях і, гадаю, вже за рік-два ми говоритимемо про їх реальне використання в Україні та за її межами», – відзначив керівник НАНЦ (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 19.06).

Діяльність науково-дослідних установ

Директор Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України член-кореспондент НАН України А. Єрмоленко в інтерв'ю журналістам міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (Випуск №23, 16–22 червня 2018 р.) розповів про місце і роль філософії в сучасній Україні, а також діяльність очолюваної ним наукової установи.

«Не так давно ми відзначили 70-річчя Інституту філософії. Він заснований у 1946 році і входить до Відділення історії, філософії та права НАН України. Інститут, як і філософія загалом, виконує ціннісно-орієнтаційну, світоглядну і методологічну функції. Особливо в тому, що стосується дослідження суспільних явищ», – зазначає А. Єрмоленко.

На відміну від поширеної думки, він переконує, що філософія має практичну цінність: «Практична філософія - дуже потужний напрям у сучасній світовій думці. Специфіка його полягає в тому, що методологічні питання філософії, зокрема етики, поєднані з практичними питаннями економіки, політики, науки, медицини, біотехнологій. Є безліч дуже серйозних проблем - глобалізація, екологія, зміна клімату, зрештою питання, наскільки людина може взяти під контроль власну подальшу еволюцію (біота нанотехнології)».

На думку вченого, філософія не втратила свого значення навіть у сучасному гіпертехнологічному світі. «Що стосується нашої країни — мені видається, потрібно зберегти і гуманітарну науку, і філософію. Це вкрай важливо, бо нині ми стали на шлях модернізації і демократизації суспільства. Для цього потрібні зрілі особистості, які у змозі спиратися на власний розум. Суспільство сьогодні надто складне. Розібратися в усіх його механізмах досить важко. Щоб голосувати на виборах, керуючись власним розумом, а не тільки «серцем» або, ще гірше, як тобі скажуть т.з. політтехнологи, — потрібне критичне мислення. І тут основою є філософія», – зауважує А. Єрмоленко.

Про що сьогодні може почати розмову українська філософська думка? Відповідаючи на це запитання директор Інституту філософії зазначає, що передусім в центрі уваги мають бути проблеми модернізації нашої країни та суспільства. «Не в буденному сенсі, на кшталт «покращення», «вдосконалення» тощо. Маю на увазі побудову модерних інституцій, відповідних часові й досягненням людства. Такі поняття, як модерн, постмодерн, дають певне уявлення про ці процеси. Якщо країни Західної Європи перебувають на рівні постмодерних інституцій (потрібно розрізняти постмодернізм і постмодерне суспільство), то нам великою мірою доводиться наздоганяти модернізацію в умовах, коли треба витворювати інституції постмодерного стилю. Скажімо, чи капіталістичною є економіка на Заході? Певною мірою так, бо є приватна власність, ринкове господарство, орієнтація на прибуток та інші ознаки. З іншого боку - це соціальна економіка, соціальне господарство. Тобто описувати капіталізм у тих термінах, до яких звертався Маркс, ми вже не можемо. І нам, з одного боку, доводиться витворювати інституції модерного суспільства, а з іншого - в умовах глобалізованого світу йти далі», – пояснює філософ.

У суспільному поступі філософія виконує цілу низку важливих функцій. Так, А. Єрмоленко акцентує: «...ми досі не знаємо, яке суспільство будемо. Це проблема і питання, в тому числі й для Інституту філософії. Але на відміну від Інституту соціології чи Інституту демографії наш Інститут не

досліджує суспільство безпосередньо. В нас інші інструменти. Проте філософія не просто узагальнює те, що досліджують емпіричні науки. Філософія, за визначенням сучасного німецького філософа Юргена Габермаса, є хранителькою раціональності. Тобто, з огляду на комунікативний поворот у філософії, вона займається процесами і процедурами аргументації. Отже, у світлі тенденцій, що простежуються у світі, серед яких я вже назвав одну - звернення до практичної філософії, «першою філософією» є насамперед етика. Друга – це розвиток діалогічної філософії, етики дискурсу, де важлива аргументація. Це якраз і об'єднує різні науки – гуманітарні, соціальні та природничі.

Ви говорите про симулякри. Це справді величезна біда, особливо в умовах цифрових технологій та величезних обсягів інформації. Тут саме й повинна включатися філософія, яка обґрунтовує принципи, на яких має відбуватися процес дискурсу: чи не підмінюються поняття, чи не відбувається те, що називається перформативною суперечністю твердження самому собі, чи діалог будується на повазі до співрозмовника. Бо коли діалог між людьми будується так, що один із його учасників має владу, а інший – ні, то це несиметричні відносини, не відкритий діалог, і на цьому не побудуєш відкрите суспільство. Філософія не мусить бути служницею (інтересів, політики, влади тощо), а має бути одним із гравців, і при цьому ще й стежити за дотриманням правил і процедур, на основі яких здійснюється аргументація».

У процесі модернізації суспільства, в умовах необхідності вироблення стратегічного бачення майбутнього держави свою важливу роль виконує і вчений-філософ. «Має бути просвітництво – поняття навіть трохи антикварне. Проте це не так. В одній із останніх доповідей Римського клубу йшлося саме про це. Про друге просвітництво говорить і дослідник-суспільствознавець Ульріх Бек, й інші. З одного боку, ми маємо продовжувати традицію нового європейського просвітництва, яке спричинило модернізацію західного суспільства та питання суверенності людського розуму. З іншого – потрібне нове просвітництво як безперервний процес. Не в тому плані, що освіченіші люди мають популяризувати знання. А в тому, що вони повинні виробляти нові правила, норми й цінності, зрештою – орієнтири суспільного розвитку – разом із громадянами. Це те, що є процесом навчання суспільства. Філософи мають показувати, як це можна робити спільно», – наголошує А. Єрмоленко.

Докладніше про місце і роль філософії у сучасних політичних, державотворчих, суспільних процесах дізнавайтеся із повного тексту інтерв'ю директора Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України члена-кореспондента НАН України А. Єрмоленка у публікації під назвою «Ми досі не знаємо, яке суспільство будуємо» на сторінках тижневика «Дзеркало тижня» (Випуск №23, 16–22 червня 2018 року) або на офіційній інтернет-сторінці видання за посиланням: <https://dt.ua/personalities/mi-dosi-ne->

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

В. Медведєва, ст. наук. співроб. НБУВ

Значення сучасних веб-технологій в обслуговуванні користувачів бібліотечних установ

У статті досліджуються процеси впровадження веб-технологій у діяльність бібліотечних установ. Висвітлюється питання адаптації сучасних бібліотек до умов поширення та використання веб-технологій в обслуговуванні користувачів.

Ключові слова: бібліотечні установи, веб-технології, інтернет-сервіси, бібліотечне обслуговування.

За останній час бібліотечне обслуговування зазнало значних помітних змін, пов'язаних з використанням комп'ютерів, цифрових систем та Інтернету. Нові технології спрощують процеси передачі запиту, отримання та доставки інформації. Проте, із зростанням використання електронних ресурсів знижується відвідуваність бібліотек. Це змушує бібліотечні установи шукати інноваційні підходи до обслуговування і спонукає надавати послуги методами, зручними для користувачів.

Більшість нових сервісів, впроваджених в бібліотечне обслуговування в останні кілька років пов'язані з використанням технологій Web 2.0. Саме поняття з'явилося в вересні 2005 року.

Зарубіжний досвід використання в діяльності бібліотечних установ технологій Web 2.0 як інноваційних каналів та засобів інформаційно-комунікаційної взаємодії висвітлено в працях M. Casey, J. Z. Davis, D. Fichter, N. Ullmann, R. L. Roberts, R. Holley, J. Furner, G. Hart Lauree, C. Hauschke, S. Lohre та ін.

Зміни бібліотечно-інформаційної сфери, пов'язані з використанням технологій Web 2.0, досліджували А. О. Л. Лаврик, І. Земськов, І. Г. Юдіна, Ф. Воройський, И. В. Сорокін, А. В. Скалабан, О. Ю. Єлісіна, Ю. В. Самодова, О. І. Жабін, В. О. Копанєва, Т. О. Ярошенко та ін.

Метою цієї статті є дослідження використання сучасних веб-технологій бібліотечними установами в обслуговуванні користувачів.

Варто зазначити, що особливістю Web 2.0 є залучення користувачів до наповнення і багаторазової вивірки контенту. Це означає створення на базі платформи Інтернет Web-додатків, успіх яких залежить від того, наскільки користувачі беруть участь в їх наповненні змістом.

В основі технологій Web 2.0 лежать такі принципи:

– принцип відкритості – вся інформація, що збирається в проектах Web 2.0, є відкритою, доступною та можливою для використання в інших

проектах. Це стосується не тільки контенту, але й програмного коду, який також може запозичувати і використовуватися на інших проектах;

- принцип доступності – будь-який проект, що відноситься до Web 2.0, орієнтований на залучення простого користувача;

- принцип колективізму – будь-який проект розвивається і існує саме тому, що над ним працює великий колектив, і чим більше користувачів у сервісу, тим більше він ефективний;

- принцип кооперації – користувачі і розробники знаходяться в постійній взаємодії та співпраці. Механізми коментування, редагування, запозичення є невід’ємними для будь-якого проекту;

- принцип інтерактивності дає змогу легко отримати відгук від великого числа користувачів мережі.

У свою чергу, бібліотечні установи прагнуть активно використовувати можливості Web 2.0 в повсякденній практиці та шукають інноваційні шляхи надання послуг відповідно до змін в культурній моделі поведінки нового покоління користувачів. Тому стосовно до бібліотечних установ мова йде про Бібліотеку 2.0, заснованої на технологіях Web 2.0. Термін Бібліотека 2.0 з’явився трохи пізніше ніж Web 2.0. Запропонував його М. Кессі (М. Casey), IT-директор публічної бібліотеки округу Гвіннетт (Gwinnett County Public Library) в Атланті. Основною метою Бібліотеки 2.0 є покращення комунікації з користувачами та спрямування їх до потрібних матеріалів, запропонувавши допомогу через звичні для них канали.

За словами співробітника Німецькій державної бібліотеки П. Дановскі: «Термін «Бібліотека 2.0» означає не тільки використання технології, прийнятої в Web 2.0. Бібліотека 2.0 означає також, що бібліотека стає важливим учасником світу Web 2.0. Потенціал розвитку цієї технології дуже важливий. Потрібно бути готовими сприйняти інтелектуальну допомогу. Користувачі можуть стати новими партнерами, вони можуть допомогти поліпшити обслуговування» [1].

Крім того, науковці, які присвятили свої праці новим бібліотечним сервісам, сходяться на думці, що послуги, реалізовані бібліотечними установами в електронному середовищі та адресування широкому колу віддалених користувачів, можуть і повинні розвиватися і в змістовному плані, і в плані застосування нових технологій, можливих в рамках «Бібліотеки 2.0» (соціальні мережі, вікі, блоги, RSS-формат). Для організації інформації на сайтах, поряд з текстовими документами, необхідно більш ширше використовувати аудіоматеріали, відеодокументи.

Концепція «Бібліотека 2.0» – це новий погляд на бібліотечне обслуговування в цілому. Одна з головних ідей для бібліотечних фахівців полягає в тому, що продовжуючи надавати послуги тим, хто приходить до бібліотеки, потрібно вийти за межі приміщень бібліотеки, і почати просявати послуги людям там, де вони взаємодіють. Очевидно, що ключові завдання Бібліотеки 2.0 стосуються не того, як забезпечити доступ до книг та інформації, а в першу чергу, впровадження інновацій, того, як побудувати

спільноту однодумців, які можуть збагатитися через участь в соціальних сервісах. Бібліотека 2.0 – це заохочення користувачів ділитися їхніми ідеями через лист, рейтинг, коментарі про все, що стосується бібліотечної колекції та обслуговування, заохочення користувачів бібліотечних співтовариств брати участь, вносячи вклад своїми думками на ресурси, які вони використовували і нові, до яких вони хотіли б отримати доступ.

На сьогодні, головними напрямками впровадження веб-технологій у бібліотечних установах є: створення інформаційних сайтів і порталів, віртуальне довідкове обслуговування, оптимізація електронних каталогів, заснування репозитаріїв відкритого доступу, використання веб орієнтованих автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем.

Особливо актуальним постає питання визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечних установ на основі використання новітніх веб-технологій.

Слід відзначити, що серед сучасних веб-сервісів, що можуть бути корисними для бібліотечних установ є: системи управління контентом, портальні технології; mashup-додатки; RSS-формати; платформи створення форумів, сервіси створення анкет, тестів, вікторин, віртуальних читальних залів, виставок, екскурсій, турів, форумів; chat-обслуговування та collaborative browsing; crowd-sourcing технології (тегування, wiki-портали, співтовариства для виявлення споживчого інсайту, user generated-конкурси, бази колективного досвіду, соціальні рекомендаційні системи, хе-штеги); новітні соціальні медіа та ін.

Також важливим є питання ефективного управління контентом веб-сайта, основне завдання якого, це постійне оновлення інформації та надання різних інформаційних сервісів користувачам. При цьому, основними перешкодами є відсутність фахівців із розробки та підтримки веб-додатків у штаті бібліотечних установ і веб-продуктів, зорієнтованих на бібліотечних фахівців. Важливим вирішенням даної ситуації є використання програмних комплексів управління контентом (content management system), наприклад, системи Libcms, яка дає змогу будь-якому бібліотечному фахівцеві наповнювати, оновлювати та редагувати сайт. Особливістю системи Libcms є те, що цей продукт створювався як масштабне рішення, за допомогою якого можна створювати як невеликі бібліотечні сайти, так і складні інформаційні портали [2].

Водночас існує помітна проблема, це інтеграція різномірних інформаційно- комунікаційних ресурсів багатьох учасників інформаційного середовища та створення системи розподіленого введення даних із можливостями різних рівнів повноважень на їх редагування та публікацію. Для вирішення даної проблеми є використання сучасних портальних технологій як середовища, що передбачає можливість інтеграції й агрегації великого обсягу неоднорідних даних, наявність розвинених механізмів пошуку та засобів персоніфікації вмісту порталу.

На сьогодні, розвиток функціональних можливостей і сервісів Web 2.0 дозволяє користувачам більш активно брати участь в процесі змістовного опису ресурсів в ЕК бібліотечних установ. Це проводиться шляхом застосування тегів.

Під тегом в даному випадку розуміють неконтрольоване ключове слово, яке може як відображати зміст, так і бути функціональним. Бібліотека 2.0 дає змогу бібліотечним фахівцям та користувачам додавати ключові слова (теги) в запису електронного каталогу. Жоден контрольований словник (авторитетний файл, тезаурус) або класифікаційна схема не можуть повністю відповідати вимогам користувачів. Тому дуже важливо, щоб і бібліотекарі працювали на базі Бібліотека 2.0. У свою чергу, бібліотечні фахівці повинні управляти тегами, фільтрувати, сортувати та доповнювати інформацію, використовуючи контрольовані словники і схеми класифікації. Крім того, бібліотечні установи оптимізують електронні каталоги та веб-сайти для полегшення їх індексування пошуковими системами Інтернету.

Варто зазначити, що великі бібліотеки за кордоном активно ведуть роботу по розширенню функціональних можливостей каталогів та надання на їх базі доступу до більш різноманітного змісту шляхом додавання додаткової інформації до традиційних коротких бібліографічних описів видань в форматі MARC. У першу чергу, це можуть бути гіперпосилання на анотації, зміст, зображення обкладинок, рецензії, безпосередньо повні тексти документів на рекомендовану літературу та ін. Зокрема, Бібліотека Конгресу США здійснює включення змістів та оглядів; надання відсилань від бібліографічних описів до відповідних електронних ресурсів (наприклад, мережевий доступ до окремих публікацій в серіальному виданні).

У свою чергу, такі науковці як І. В. Сорокін і А. В. Скалабан [3], сформулювали такі вимоги до сучасного ЕК:

- ЕК повинен бути розроблений фахівцями з веб-технологіями, щоб відповідати всім сучасним веб-стандартам;

- довідники авторів, видавництва та серій, тезауруси та ін. повинні використовуватися як самостійні, повноцінні інформаційні об'єкти, а не тільки як допоміжні для складання пошукових запитів;

- ЕК повинен надавати широкі можливості з пошуку, навігації та отримання інформації, веб-сторінки ЕК повинні мати високу зв'язність: велике число гіперпосилань, які допомагають користувачеві орієнтуватися в ЕК і отримувати додаткову інформацію;

- інтерфейс пошуку повинен бути максимально інтуїтивний, мінімізувати необхідні дії: має бути використаний автопідбір з довідників – підказка користувачеві при заповненні довідкових полів під час введення їм пошукового запиту;

- ЕК повинен бути оптимізований для індексації його пошуковими системами Інтернет, такими як Яндекс і Google, що забезпечить доступність та високу затребуваність користувачами ресурсів бібліотечних установ.

Втілення концепції Бібліотеки 2.0 в ЕК збільшує інтенсивність використання ЕК для пошуку інформації, завдяки високій зв'язності сторінок, розширеним можливостям навігації. Пошук в ЕК стає більш простішим для непідготовленого користувача. В результаті база даних бібліотечної установи стає якісним та затребуваним інформаційним ресурсом Інтернет.

У більшості вітчизняних бібліотечних установах, завдяки старанням бібліотечних фахівців бібліографів, створені цінні, якісні, добре структуровані бази даних. Завдання ЕК нового покоління-засноване на принципах та технологіях Web 2.0 відображення цієї інформації в мережі Інтернет, створення на підставі бази даних бібліотеки якісного, багатофункціонального інформаційно-бібліографічного веб-ресурсу, який буде корисний та адекватний інформаційним потребам не тільки читачів бібліотечної установи, а й всіх користувачів Інтернет.

Водночас більш детального дослідження потребують процеси інформаційного виробництва бібліотек, пов'язані з впровадженням у бібліотечне середовище технологій Web 2.0. Їх використання вивело виробництво інформації на новий рівень і заклало підвалини створення інформаційних продуктів, поширюваних лише в мережі Інтернет – сайтів, блогів, сторінок бібліотек у соціальних мережах.

Сьогодні багато бібліотечних установ успішно рекламують свої ресурси і послуги, бібліотечні фахівці починають заповнювати своїми блогами віртуальний світ. Для «продвинутих» бібліотекарів блог – це ще одна можливість для реклами бібліотек та їх сервісів.

Блог – (англ. Blog, від web log – інтернет-журнал подій, інтернет-щоденник), це персональний сайт, що дозволяє вести текстові записи з використанням мультимедійних елементів [4]. Блог являє собою он-лайн щоденник, в якому в зворотному хронологічному порядку опубліковані записи, або їх ще називають, пости. Ще однією важливою особливістю блогу є те, що читачі можуть публікувати свої коментарі до повідомлень, що робить блог унікальним інтерактивним ресурсом. Інтерактивність, можливість для читачів залишати свої ремарки, є відмінною рисою персональних сайтів покоління Web 2.0.

Найчастіше бібліотечні фахівці використовують блог як простий інструмент для публікації новин бібліотечного світу.

Блог також є новим маркетинговим інструментом, що дозволяє знайти нового потенційного користувача. Блог відрізняється від стандартного новинного сайту тим, що дозволяє підписатися на новинні потоки, що дає можливість, не відвідуючи щодня сотні сторінок завжди бути в курсі інформації.

Нині блоги широко використовуються в бібліотечній галузі. Серед особливостей блогів як каналів комунікації виділяють простоту створення, доступність та прозорість, інтерактивність і можливість налагодження

зворотного зв'язку, неформальність, незалежність, неконтрольованість, швидкість поширення, оперативність і регулярність оновлення інформації.

Крім цього, перспективним у налагодженні інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотечного співтовариства стає використання сервісів хостингу: медіа-майданчиків, що дозволяють розміщувати фото-, відео- та аудіо-матеріали; соціальних Share-сервісів – веб-ресурсів для зберігання та транслювання інформаційних об'єктів у різних форматах (PowerPoint, Word та Adobe PDF, Dif PDF та ін.). Очевидно, що запровадження веб-хостингу є важливим не лише на рівні встановлення професійних комунікацій та обслуговування користувачів, він стає альтернативним засобом організації і розміщення електронних каталогів, баз і банків даних бібліотечних установ, що існують за відсутності прямого виходу в Інтернет.

Також важливими в роботі сучасних бібліотечних установ стають сервіси для зберігання, обміну та спільної роботи над інформаційними об'єктами в режимі он-лайн; сервіси для спільного зберігання та обміну мультимедійними файлами; сервіси відеоконференцій та їхні різновиди (BarCamp, BlogCamp); веб-орієнтований інтернет-пейджинг (meebo.com); сервіси проведення вебінарів (comdi.com, webinar.ru); вебкастинг (webcasting): зіпкасти (zipcast), діавлоги (diavlog), скайпкасти (skypecast) та ін.

На сьогодні самий відомий проект «Web 2.0» – це Вікіпедія (енциклопедія, створена загальними зусиллями добровольців). Вона працює за технологією «wiki».

Wiki – це колекція веб-сторінок, що дозволяє будь-кому, хто має до них доступ, додавати або змінювати їх контент (інформаційне наповнення) за допомогою інструментів, що надаються самим сайтом. Wiki-wiki в перекладі з гавайського означає «швидко» [5].

На перший погляд змінюваний контент вікіпедії не дає бібліотечній установі можливості включення в цей процес, так як основне завдання бібліотек – збереження: зберігати оригінальні тексти і бути гарантом достовірності інформації. Але і в цьому проекті бібліотечна установа може взяти активну участь і залучити свого потенційного читача. Слід відзначити, що спільний проект був створений німецькомовною вікіпедією спільно з Бібліотеками Німеччини. У вікіпедії більше 20 % від загального числа статей присвячені людям (персоналій). При виникненні ідеї видати цей ресурс на компакт-диску, стало необхідно провести додаткову роботу з систематизації даних з метою представлення їх в різних форматах. Для реалізації цього проекту виникла ідея пов'язати статті в вікіпедії з бібліотечними авторитетними файлами. Німецька національна бібліотека погодилася брати участь у втіленні цієї ідеї.

При цьому, були зроблені деякі програмні зміни та створений інструмент для порівняння бібліотечних записів з метаданими вікіпедії. Отже, кожен користувач міг самостійно провести роботу в порівнянні статті з

даними авторитетного файлу і створити між ними зв'язок. У процесі роботи в бібліотеку надійшло багато пропозицій по внесенню змін до авторитетних файлів, оскільки в них теж виявлялися помилки. Крім того, посилання з вікіпедії тепер приводять читачів в каталог НБ Німеччини, будь-який користувач вікіпедії може легко стати користувачем національної бібліотеки. Такий процес самоорганізації читачів, може служити реалізації внутрішніх бібліотечних цілей та дати бібліотеці додаткову можливість залучення в бібліотеку свого читача з Інтернету [6].

Розвиток технологій Web 2.0 забезпечує широкі можливості «цифрового» майбутнього бібліотечних установ. В електронному інтерактивному форматі пропонуються безплатні готові технологічні рішення, що уможливають створення: дошок оголошень, електронних пам'яток і закладок, листків-сигналів, гостьових книг, віртуальних читальних залів, віртуальних виставок, екскурсій та турів, спеціалізованих форумів професійного спілкування (Invision Power Board), блогів, сервісів створення тестів (iPoll.ru, master-test.net, Vashopros.RU, virtualexs.ru, pollservice.ru, WebAnketa.com, MoyOpros.ru), електронної анкети та проведення опитувань (Jmatch, Jmix, Jquiz, JCross). Для закріплення звичайних форм бібліотечно-інформаційного обслуговування, що здійснюється через веб-сайти бібліотек – МБА та ЕДД, ВДС, створюються: відео та Skype довідки, chat-обслуговування та collaborative browsing – технології, основані на соціально-орієнтованому програмному забезпеченні (Collaboration and Social Software).

Величезною популярністю в віртуальному просторі користується «чат-сервіс». Його перевага перед e-mail полягає в тому, що спілкування відбувається в режимі реального часу і читач отримує відповідь на питання в той момент, коли це йому необхідно, а не через кілька годин.

Чат (англ. Chat – «розмова») – мережевий засіб для швидкого обміну текстовими повідомленнями між користувачами інтернету в режимі реального часу [7]. Зазвичай, під словом «чат» мається на увазі інтернет-ресурс з можливостями чату, чат-програма, рідше – сам процес обміну текстовими повідомленнями.

У бібліотечному обслуговуванні його використовують в довідково-інформаційній роботі. До реального спілкування додається віртуальне, яке спочатку здійснювалося в бібліотеках через e-mail. Уже зараз бібліотечні установи можуть використовувати також і відео-чат, що дозволить краще зрозуміти нюанси запиту користувача через його невербальні сигнали. Щоб оперативно відповісти на питання користувача бібліотечні установи використовують сервіси для миттєвого обміну повідомленнями. Так, спеціальне програмне забезпечення теебо, яке не вимагає установки на комп'ютер користувача або бібліотечного фахівця, дозволяє організувати на сайті бібліотеці сервіс віртуальної довідкової служби та відповідати на запитання користувачів в режимі онлайн.

Іншим ефективним сервісом можна назвати RSS (Really Simple Syndication). RSS – сімейство XML – форматів, призначених для опису

стрічок новин, анонсів статей, змін в блогах та ін. Інформація з різних джерел, представлена в форматі RSS, може бути зібрана, оброблена і представлена користувачеві в зручному для нього вигляді спеціальними програмами-агрегаторами або сучасними версіями найбільш популярних браузерів. Зазвичай за допомогою RSS дається короткий опис нової інформації, що з'явилася на сайті, і посилання на її повну версію. Інтернет-ресурс в форматі RSS називається RSS-каналом, RSS-стрічкою або RSS-фідом. Іншими словами, RSS – це дуже зручний спосіб інформувати про новини бібліотеки, а також оперативно надавати необхідну користувачам інформацію в електронному вигляді.

Важливе місце в бібліотечному середовищі займають Мультимедіа (лат. *Multum + Medium*) – комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад текстової, звукової і графічної, анімації і відео [8].

Мультимедійні сервіси, такі як фото (Flickr. Com, foto. Mail.ru), відео (YouTube. Com) і аудіо (i-Tunes) – сховища мультимедійної інформації, знаходять широке застосування особливо в бібліотечних установах [9].

Користувач максимально легко може завантажити фотографії зі свого мобільного телефону (або іншого джерела) на сайт і поділитися ними з усім світом. Можна виділяти на них об'єкти та описувати їх окремо, позначати їх мітками (ключовими словами) та можна надати це право іншим користувачам Інтернету.

Соціальні мережі: інтернет-спільноти Facebook, VKontakte, YouTube та ін. відчувають бум в кількості користувачів, оскільки стають місцем соціального спілкування, полегшують отримання потрібної інформації, а також дають унікальну можливість людям висловитися і знайти друзів за інтересами. Створення подібних профілів, сайтів в соціальних мережах – це певного роду спосіб встановити неформальний контакт з читачами, зняти у них бар'єри спілкування, відповісти на їхні запитання і запропонувати корисну інформацію.

Соціальна мережа – соціальна структура, утворена індивідами або організаціями. Вона відображає розмаїті зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками. Вперше термін було запропоновано в 1954 році Дж. А. Барнесом (в роботі *Class and Committees in a Norwegian Island Parish*, «Human Relations») [10].

Одним із видів соціальних мереж є розвинені рекомендаційні сервіси. Folksonomie («folk» – народний + «taxonomy» – розташування по порядку), інакше, рекомендаційний сервіс. Це практика категоризації інформації шляхом створення закладок і спонтанних смислових міток (тегів), які доступні для перегляду іншим користувачам. Соціальні закладки – це засіб за допомогою якого користувачі Інтернету можуть ділитися, створювати, шукати, і управляти закладками web-ресурсів. На відміну від закладок в браузері соціальні закладки зберігаються не на жорсткому диску комп'ютера, а на сервері в мережі Інтернет. На базі рекомендацій інших людей читач

робить вибір ресурсів і легко знаходить відповідні матеріали. Чим більше людей беруть участь в сервісі, тим точнішим є прогноз і оцінка ресурсів. Основні переваги таких систем закладок:

- вирішують питання збереження закладок при, наприклад, перевстановлення операційної системи;
- отримання доступу до своїх закладок з будь-якого комп'ютера, який підключений до Інтернет;
- можливість доступу до закладок інших користувачів;
- систематизація закладок за допомогою категорій або міток;
- можливість ділитися з друзями і знайомими улюбленими сайтами.

Бібліотечні установи можуть використовувати сервіси соціальних закладок для створення навігаторів або замість традиційних «корисних посилань», що розміщуються на сайтах бібліотек.

Також закладки можуть використовуватися бібліотечними фахівцями в прогнозуванні потенційного попиту на літературу та в раціональному комплектуванні фонду.

Слід зазначити, що багато бібліотечних установ представлені одразу в кількох соціальних мережах. Так, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) забезпечує інтернет-комунікацію зі своїми користувачами через мережі Facebook (<https://www.facebook.com/pages/Національна-бібліотека-України-імені-В-І-Вернадського/712692775441557>); Twitter (за адресою – <https://twitter.com/NBUV>); VKontakte (Група читачів НБУВ – <https://vk.com/club22008307>).

На веб-сайті (НБУВ) створено посилання, за допомогою якого можна перейти на сторінку бібліотеки у мережі Facebook.

Також можливість переходу з веб-сайту на власні сторінки у соціальних мережах надають усі національні бібліотеки України. У свою чергу, це Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника – Facebook, VKontakte, Twitter; Національна медична бібліотека – Facebook, Google+, YouTube, Twitter; Національна історична бібліотека України має сторінки у мережах Facebook, VKontakte, Google+, YouTube; Національна парламентська бібліотека та Одеська національна бібліотека ім. М. Горького представлені сторінками у мережі Facebook та ін.

Водночас, бібліотечні сторінки у соціальних мережах дають змогу більш удосконалити форми інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, забезпечити надання оперативного доступу до нових надходжень, помітно підвищити його ефективність, інформування стосовно конференцій, виставок та ін.

Варто зазначити, що інформація мережевої сторінки постійно оновлюється. На сьогодні соціальні мережі є одними із основних та найшвидших розповсюджувачів інформації.

Головний зміст інформації бібліотечних установ у соцмережах це новини, які часто дубльовані з сайту бібліотеки, повідомлення, оголошення,

анонси, звіти, презентації та інші різноманітні заходи. Основною функцією сторінки бібліотеки у соціальній мережі можна вважати керування використанням інформації, тобто спрямування користувача до нової, більш актуальної, корисної та цікавої інформації.

Нині сучасні бібліотечні установи спрямовують свої зусилля на охоплення веб-середовища соціальних мереж, яке для більшості сучасних користувачів є звичним способом спілкування, пошуком нової інформації та інших різноманітних інтересів.

Отже, можна стверджувати, що подальший розвиток діяльності бібліотечних установ є можливим завдяки використанню широкого спектра новітніх веб-технологій.

Вітчизняним бібліотечним установам сьогодні важливо активніше вивчати інноваційний досвід зарубіжних бібліотек, так як тривалий етап «розгойдування» може привести до відставання у вирішенні багатьох питань, пов'язаних з організацією електронного середовища бібліотек і впровадженням нових форм обслуговування користувачів.

Бурхливий розвиток комп'ютерних і мережевих технологій дозволяє бібліотечним установам на якісно новому рівні задовольняти інформаційні потреби користувачів, зокрема – надати можливість для отримання доступу до інформаційних ресурсів і послуг в мережевому режимі. Реальністю стає віддалене обслуговування користувачів, яким надано можливість отримувати бібліотечні послуги, не приходячи до бібліотеки, безпосередньо з робочого місця або прямо з дому. Орієнтування бібліотечної роботи не тільки на реального, а й на віртуального читача розширює аудиторію бібліотечної установи до глобальних масштабів.

Онлайн-сервіси сучасних бібліотечних установ є затребуваною формою обслуговування віддалених користувачів в мережевому середовищі, активно розвивається в усіх типах бібліотек світу, включаючи національні.

Література

1. Дановски П. Библиотека 2.0 и документы, созданные пользователями // П. Дановски // Научные и технические библиотеки. – 2009. – № 5. – С 54–61.
2. Бурчик М. Л. LibCMS эффективное средство для ведения сайта библиотеки [Электронный ресурс] / М. Л. Бурчик, Н. В. Соколова. – Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/libcom9/disk/29.pdf>. – Загл. с экрана.
3. Сорокин И. В. Технологии Web и Web 2.0 как средства интеграции библиотек в современную электронную среду [Электронный ресурс]/ И. В. Сорокин, А. В. Скалабан. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/93.pdf>. – Загл. с экрана.
4. Blog [Електронний ресурс] // Вікіпедія : веб-сайт. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блог>. – Назва з екрана.
5. Wiki [Електронний ресурс] // Вікіпедія : веб-сайт. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/Wiki>. – Назва з екрана.

6. Шишкин Ю. Технологии «Web 2.0» как инструмент формирования современного имиджа библиотеки //Библиоковедение. – 2010. – № 3. – С. 45–50.

7. Chat [Электронный ресурс] // Вікіпедія : веб-сайт. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чат>. – Назва з екрана.

8. Multum [Электронный ресурс] // Вікіпедія : веб-сайт. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мультимедіа>. – Назва з екрана.

9. Новые библиотечные сервисы [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://unatlib.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1956&catid=1 – Загл. с экрана.

10. Соціальна мережа [Электронный ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа. – Назва з екрана.

11. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=13586&chapter=1>. – Назва з екрана.